

อัตลักษณ์ทางภาษาในพิธีสวดพระอภิธรรมศพของ
บ้านดงอินตา อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา

การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองเสนอเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาภาษาไทย
สิงหาคม 2559
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยพะเยา

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดีเพราะได้รับความกรุณาเป็นอย่างสูงจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จรรุวรรณ เบญจาทิกุล อาจารย์ที่ปรึกษางานวิจัยที่ได้ช่วยเหลือให้ คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ รวมทั้งตรวจและแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ด้วยความเมตตาเอาใจใส่ อย่างดียิ่ง ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณ คณาจารย์มหาวิทยาลัยพะเยา คณะศิลปศาสตร์ สาขาวิชาภาษาไทย ทุกท่าน ที่ให้คำแนะนำแนวทางการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม ขอขอบพระคุณ อาจารย์สุดฤทธิ์ จันทรวงษ์ หัวหน้าบรรณารักษ์ห้องสมุด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต พะเยา ที่ให้คำปรึกษาเกี่ยวกับเอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ขอขอบพระคุณคณะสงฆ์ และมัคทายกวัดดงอินตาที่ให้ความเมตตาอนุเคราะห์ตอบแบบสอบถาม ตลอดจนให้การ สัมภาษณ์ข้อมูลเกี่ยวกับพิธีกรรมการสวดพระอภิธรรมศพของหมู่บ้านดงอินตา และ ขอขอบพระคุณเจ้าภาพงานศพของ แม่เตี๋ยง คุ่ยคำ ที่ให้การต้อนรับอำนวยความสะดวกในการ เก็บข้อมูลและภาพในพิธีสวดพระอภิธรรม

บุญกุศลคุณความดีอันใดที่เกิดจากงานวิจัยฉบับนี้ขอมอบแต่บิดามารดา และ บุรพจารย์ทุกท่านที่ประสาทริชาความรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งดวงวิญญาณของผู้วายชนม์ที่ ผู้วิจัยได้อาศัยในการเก็บข้อมูลจนสำเร็จการศึกษาครั้งนี้

พระณัฐวุฒิ สุธรรม

อาจารย์ที่ปรึกษา และคณบดีคณะศิลปศาสตร์ได้พิจารณาการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง เรื่อง “อัตลักษณ์ทางภาษาในพิธีสวดพระอภิธรรมศพของบ้านดงอินตา อำเภอมะเข่จังหวัดพะเยา” เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยพะเยา

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จารุวรรณ เบญจาทิกุล)
(อาจารย์ที่ปรึกษา)

.....
(รองศาสตราจารย์พูนพงษ์ งามเกษม)
คณบดีคณะศิลปศาสตร์
สิงหาคม 2559

ชื่อเรื่อง: อัตลักษณ์ทางภาษาในพิธีสวดพระอภิธรรมศพของบ้านดงอินตา อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา

ผู้ศึกษาค้นคว้า: พระณัฐภูมิ สุธรรม การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง: ศศ.ม. (ภาษาไทย), มหาวิทยาลัยพะเยา, 2559

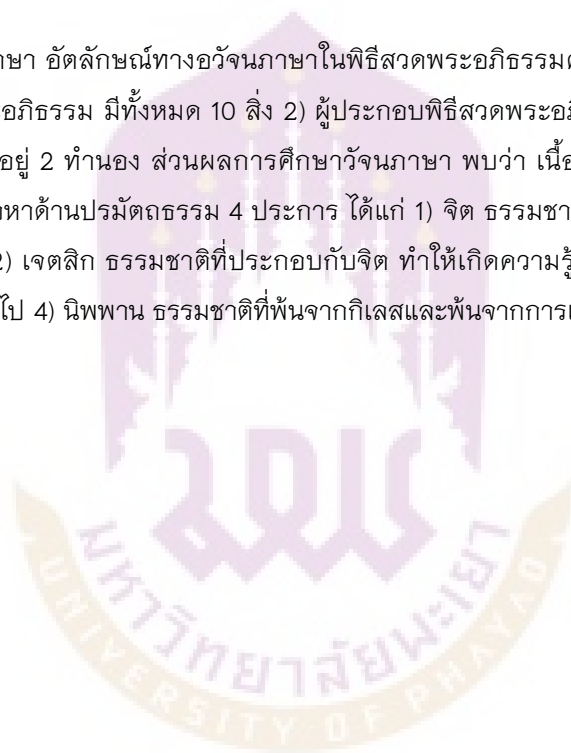
อาจารย์ที่ปรึกษา: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จรรุวรรณ เบญจาทิกุล

คำสำคัญ: อัตลักษณ์ทางภาษา, พระอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์, การสวดพระอภิธรรม

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ทางอวัจนภาษาและเพื่อวิเคราะห์ อวัจนภาษา เนื้อหาคำสอนที่ปรากฏในบทสวดพระอภิธรรมศพของบ้านดงอินตา อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา โดยศึกษา ข้อมูลจากเอกสาร ข้อมูลจากการสังเกตการณ์ และข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบพิธีสวดพระอภิธรรม ศพของบ้านดงอินตา

ผลการศึกษา อัตลักษณ์ทางอวัจนภาษาในพิธีสวดพระอภิธรรมศพ พบว่า 1) สิ่งของต่าง ๆ ที่ใช้ ประกอบพิธีสวดพระอภิธรรม มีทั้งหมด 10 สิ่ง 2) ผู้ประกอบพิธีสวดพระอภิธรรม มีอยู่ 3 กลุ่ม 3) ทำนอง สวดพระอภิธรรม มีอยู่ 2 ทำนอง ส่วนผลการศึกษาอวัจนภาษา พบว่า เนื้อหาคำสอนที่ปรากฏในบทสวด พระอภิธรรม คือ เนื้อหาด้านปรมัตถธรรม 4 ประการ ได้แก่ 1) จิต ธรรมชาติที่ทำหน้าที่เห็น ได้ยิน รับกลิ่น รับรส และรู้สัมผัส 2) เจตสิก ธรรมชาติที่ประกอบกับจิต ทำให้เกิดความรู้สึก นึก คิด 3) รูป ธรรมชาติที่ แดกดับย่อยยับสลายไป 4) นิพพาน ธรรมชาติที่พ้นจากกิเลสและพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด

Title: LANGUAGE INDENTITY OF FUNERAI ABHIDHAMMA CHANTING IN BANDONGINTA, AMPHOE MAECHAI, PHAYAO PROVINCE

Author: Phra Natthawut Sutham, Independent Study: M.A. (Thai Language), University of Phayao, 2559

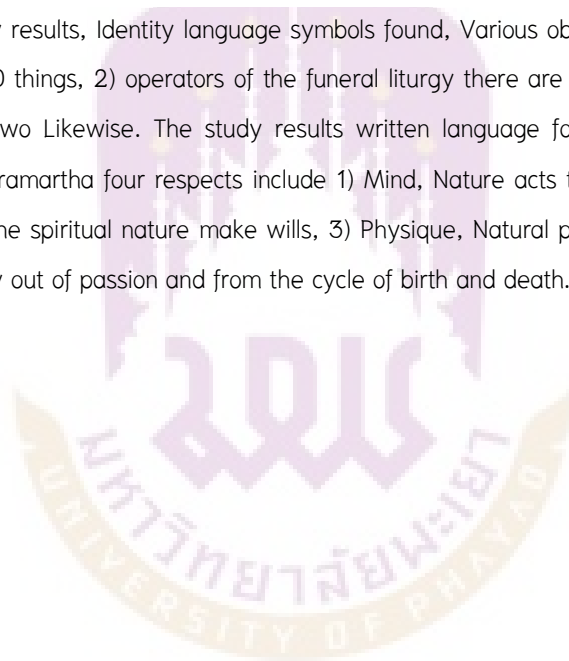
Advisor: Assistant Professor Dr. Charuwan Benjathikul

Keywords: A way language Identities, The metaphysics Buddhist seven scripture, Funeral Metaphysics prayer

Abstract

The objective of this independent study, to study the identity nonverbal and to analyze nonverbal and Content teachings appeared in liturgy funeral of Bandonginta, Amphoe Maechai, Phayao Province. By studying data from documents, Data from the observations and information from interviews, Entrepreneurs liturgy funeral of Bandonginta.

The study results, Identity language symbols found, Various objects that comprise the funeral liturgy, There are 10 things, 2) operators of the funeral liturgy there are three groups, Similarly funeral prayer, There are two Likewise. The study results written language found, Teachings in the funeral prayers, Content Paramartha four respects include 1) Mind, Nature acts to see, hear, taste, and touch, 2) Mental factors, The spiritual nature make wills, 3) Physique, Natural perish Catastrophically collapse, 4) Nirvana, Naturally out of passion and from the cycle of birth and death.

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	4
ขอบเขตของการวิจัย.....	4
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	5
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
กรอบแนวคิดของการวิจัย.....	6
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	7
1. ภาษากับการสื่อสาร.....	8
1.1 ความหมายของวจนภาษา.....	8
1.2 ความหมายของอวจนภาษา.....	9
2. อັตลัษณ์.....	10
2.1 ความหมายของอັตลัษณ์.....	10
2.2 ประเภทของอັตลัษณ์.....	11
3. พิธีกรรมงานศพของชาวพุทธล้านนา.....	13
4. พิธีสวดพระอภิธรรม.....	15
4.1 ที่มาของการสวด.....	15
4.2 ประเภทพิธีสวดพระอภิธรรม.....	17
4.3 เนื้อหาบทสวดพระอภิธรรม.....	18
5. ลัษณะทำนองสวดพระอภิธรรมทางพระพุทธศาสนา.....	21
6. ข้อมูลเกี่ยวกับบ้านดงอินตา.....	24
6.1 ประวัติความเป็นมาของบ้านดงอินตา.....	24

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
6.2 ประชากรของหมู่บ้าน.....	24
6.3 อาชีพและการนับถือศาสนา.....	24
6.4 ประเพณีและวัฒนธรรม.....	24
6.5 สถานที่ท่องเที่ยวและโบราณสถาน.....	25
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	25
7.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลวิธีทางภาษาและอัตลักษณ์ทางภาษา.....	25
7.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมศพและพิธีสวดพระอภิธรรม.....	27
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	35
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	35
เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา.....	36
การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย.....	37
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	37
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	38
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	79
ผลการศึกษาอัตลักษณ์ทางอวัจนภาษา.....	79
ผลการศึกษาวาจาภาษา.....	91
5 บทสรุป.....	69
สรุปผลการวิจัย.....	69
อภิปรายผล.....	70
ข้อเสนอแนะ.....	72
บรรณานุกรม.....	74

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
ภาคผนวก.....	79
ภาคผนวก ก แบบสัมภาษณ์วิทยากร.....	80
ภาคผนวก ข บทสวดพระอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์.....	82
ภาคผนวก ค บทสวดบาลีเพิ่มในพิธีสวดพระอภิธรรม.....	84
ภาคผนวก ง ภาพสัมภาษณ์ผู้ประกอบการพิธีสวดพระอภิธรรม.....	87
ประวัติผู้ศึกษาค้นคว้า.....	90

สารบัญตาราง

ตาราง		หน้า
1	แสดงแผนภูมิ สิ่งของต่าง ๆ ที่ใช้ประกอบพิธีสวดพระอภิธรรมและ วัตถุประสงคืที่ใช้.....	50
2	แสดงแผนภูมิ บทสวดพระอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์และความหมาย.....	68

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
1 โต๊ะหมู่บูชาในพิธีสวดพระอภิธรรมศพ.....	40
2 ตะเกียงจุดไฟหน้าศพในพิธีสวดพระอภิธรรมศพ.....	41
3 อาสนะสงฆ์ในพิธีสวดพระอภิธรรมศพ.....	42
4 ตาลปัตรในพิธีสวดพระอภิธรรมศพ.....	43
5 ธรรมมาสน์ในพิธีสวดพระอภิธรรมศพ.....	44
6 ผ้าบังสุกุลในพิธีสวดพระอภิธรรมศพ.....	45
7 เครื่องไทยธรรมในพิธีสวดพระอภิธรรมศพ.....	46
8 ชั้นสูมาค้วตานในพิธีสวดพระอภิธรรมศพ.....	47
9 ชั้นศีลในพิธีสวดพระอภิธรรมศพ.....	48
10 สายโยงหรือภูเขาโยงในพิธีสวดพระอภิธรรมศพ.....	49

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ชีวิตคนเราย่อมมีวัฏวนธรรม ประเพณีเข้ามาเกี่ยวข้องตั้งแต่เกิดจนตาย ความตายถือ
ว่าเป็นสิ่งที่ทุกคนจะหลีกเลี่ยงไปไม่ได้นอกจากนี้ยังมีความเชื่อหลังการตาย โดยมีความเชื่อว่า
จะได้ไปเกิดในนรกหรือสวรรค์ก็สุดแท้แต่ผลกรรมที่ได้กระทำเมื่อครั้งยังเป็นมนุษย์ โดยมีความ
กลัวในการที่จะได้ไปเกิดหรือจุติในแดนทุกข์ คือ นรก จึงเกิดพิธีกรรมต่าง ๆ อันเชื่อว่าจะทำให้
ผู้ตายได้ไปเกิดในดินแดนสุคติภพ คือ สวรรค์ซึ่งความเชื่อในเรื่องพิธีกรรมในการตายของมนุษย์
เมื่อมีคนเสียชีวิตลง ในสังคมชนบทถือว่าเป็นงานใหญ่สำหรับชุมชน ทุกคนต้องมีส่วนร่วม
ช่วยกันรับผิดชอบช่วยเหลือกันโดยจัดพิธีงานศพให้เรียบร้อยตั้งตามจารีตประเพณีของแต่ละ
ชุมชน (พระอริการพิพัฒน์พงษ์ สุานวุฑฺโฒ, 2554, หน้า 1)

พิธีกรรมงานศพ เป็นพิธีที่จัดขึ้นในโอกาสการเสียชีวิตของบุคคล ประเพณีพิธีกรรม
เกี่ยวกับงานศพนั้นแตกต่างกันไปตามวัฒนธรรม ความเชื่อ และศาสนาที่มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมใน
แต่ละท้องถิ่น โดยเฉพาะประเพณีพิธีกรรมในถิ่นล้านนาซึ่ง หมายถึงดินแดนทางภาคเหนือ
ตอนบนของประเทศไทยในปัจจุบันซึ่งประกอบด้วย 8 จังหวัด สวรรค์ อ๋องสกุล (2552, หน้า
25) คือ จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน พะเยา และแม่ฮ่องสอน
พระมหาจรัญ จิตตสัรวโร (2554, หน้า 1) มีการแบ่งกลุ่มวัฒนธรรมได้ 3 กลุ่มหลัก คือ 1) กลุ่ม
วัฒนธรรมล้านนาเชียงใหม่ ลำพูน 2) กลุ่มวัฒนธรรมล้านนาตะวันออก เชียงราย พะเยา แพร่
น่าน ลำปาง 3) กลุ่มวัฒนธรรมไต แม่ฮ่องสอนด้วยเหตุผลที่ว่ากลุ่มวัฒนธรรมทั้ง 3 กลุ่มนี้ ส่วน
ใหญ่นับถือพิธีกรรมตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะรูปแบบพิธีกรรมการจัดงาน
ศพของชาวพุทธล้านนามีความคล้ายคลึงกันเป็นส่วนมาก จะแตกต่างกันเฉพาะพิธีกรรมบางสิ่ง
บางอย่างที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนนั้น ๆ

แม้ว่ามนุษย์ต้องเผชิญความตายเหมือนกันกับสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ แต่การจัดพิธีกรรม
เกี่ยวกับความตายนั้นแตกต่างกัน โดยมีสิ่งที่ทำให้พิธีกรรมนั้นแตกต่างกันก็คือคติความเชื่อทาง
ศาสนานั้นเอง พระมหาอุทกกิจ นามชื่น (2551, หน้า 2) ความเชื่อเป็นวัฒนธรรมด้านจิตใจอย่าง
หนึ่งของมนุษย์ที่นับถือกันมาตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์ และสืบทอดเป็นมรดกทางสังคมจนถึง
ปัจจุบันและในอนาคตต่อไป ไพโรจน์ นรชาติ-ธำรงวิทย์ (2533, หน้า 1-7 อ้างอิงใน
พระมหาอุทกกิจ นามชื่น, 2551, หน้า 2) สำหรับความเชื่อของชาวล้านนานั้นเป็นความเชื่อแบบ

ผสมผสานความเชื่อแบบศาสนาพราหมณ์รวมอยู่ด้วยเช่นความเชื่อเรื่องเทพเทวดาพระอินทร์ พระพรหม ทำวจุโลกบาลทั้งสี่ เป็นต้น จะเห็นได้จากการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ นอกจากจะกล่าวถึงคุณพระพุทธรูป พระธรรม และพระสงฆ์แล้วยังมักกล่าวถึงเทพเทวดาด้วย

คนไทยเราให้ความสำคัญอย่างมากต่อพิธีกรรมศพ เพราะถือเป็นวาระสุดท้ายที่จะบำเพ็ญบุญให้แก่ผู้ตายไปสู่สุคติ พิธีกรรมศพนั้นมีระเบียบขั้นตอนที่ซับซ้อนและมีความพิถีพิถันในทุก ๆ ส่วน รวมไปถึงการปฏิบัติพุทธศาสนิกกิจ นั่นคือพิธีการสวดพระอภิธรรมเพราะเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่สุดของคนคือจากคนที่มีชีวิตกลายเป็นคนตาย โดยใช้พิธีกรรมทางพุทธศาสนาเป็นสื่อ กระทำขึ้นเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ผู้แปรสภาพไปแล้ว การสวดพระอภิธรรมนั้นมิได้เป็นการสวดให้เฉพาะผู้ตายไปสู่สุคติเท่านั้นตามทัศนะส่วนใหญ่เข้าใจกัน แต่ในขณะเดียวกันการสวดพระอภิธรรมยังเป็นการอำนวยความสะดวกด้าน การสร้างความอบอุ่นใจให้กับผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ เพื่อให้มีแนวคิดในการดำรงชีวิตด้วยความไม่ประมาทและเร่งกระทำแต่ความดีละเว้นความชั่ว เมื่อเวลาตายไปจะต้องไปสู่ภพภูมิที่ดี

พิธีสวดเป็นพิธีกรรมที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมเรื่องความความตาย เพราะการสวดทางพระพุทธศาสนามีหน้าที่โดยตรงในการดำรงรักษาไว้ซึ่งคำสอนและกฎระเบียบข้อบังคับทางศาสนาไม่ให้คลาดเคลื่อนสูญหายแล้ว หน้าที่แฝงอีกอย่างหนึ่งของการสวดที่มักถูกกละเลยมความสำคัญคือ การสร้างสมาธิ โนมนำวอารมณ์และจิตใจของทั้งผู้สวดและผู้ฟังเสียงสวด ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ปัจจัยดังกล่าวส่งผลโดยตรงต่อการปฏิบัติธรรมในเชิงสมาธิภาวนา ในการ “ฟัง” เสียง นอกจากนี้ศิลปะการเปล่งเสียงเป็นทำนองไพเราะ เคยได้รับคำปรารภจากพระโอรุพระศาสดาเมื่อครั้งทรงได้สดับเสียงสวดธรรมะเป็นทำนองสรภัญญะของพระโสณะภิกษุภิกษุณี โดยพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสรรเสริญความทรงจำ และท่วงทำนองในการกล่าวธรรมว่าไพเราะสละสลวย ไม่มีโทษอันใด หากเป็นการดีเสียอีกในการจำคำสอนไว้ได้มาก พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย, เล่ม 25 (2539, หน้า 273 อ้างอิงใน เดชา ศรีคงเมือง, 2548, หน้า 2) จึงแสดงให้เห็นว่าการสวดนั้นหาได้ไร้คุณประโยชน์ไม่

พิธีกรรมการสวดพระอภิธรรม เป็นพิธีกรรมหนึ่งที่แทรกอยู่ในพิธีกรรมเกี่ยวกับกับศพ มีวัตถุประสงค์ 7 ประการดังนี้ ทองพูล บุญยมาลิก (2542, หน้า 26-27 อ้างอิงใน พระมหาพุทธกิจ นามชื่น, 2551, หน้า 5)

1. เพื่อความอบอุ่นใจแก่เจ้าภาพ เพราะพระสงฆ์มีบทบาทในฐานะเป็นที่พึ่งทางใจแก่ชาวบ้าน เมื่อชาวบ้านมีความทุกข์เดือดร้อน พระสงฆ์จะหาวิธีเพื่อเสริมสร้างขวัญและกำลังใจแก่ชาวบ้านด้วยการนำธรรมะมาสวด

2. เพื่อเป็นเพื่อนผู้ตายและเป็นเพื่อนเจ้าภาพจัดงานศพ ธรรมเนียมชาวพุทธในประเทศไทยใช้เวลาหลายวันในการจัดพิธีศพแก่คนตาย ส่วนหนึ่งเพื่อเป็นการรอคอยญาติพี่น้องที่อาจอยู่ไกลกันส่วนหนึ่งเพราะความความอาลัยระหว่างคนตายกับคนเป็น คนเป็นจึงไม่อยากจะจากกับคนตาย (ด้วยการเผา) เร็วเกินไป จึงจัดพิธีศพหลายวัน หรือเก็บศพไว้นาน ๆ ดังนั้น การสวดของพระสงฆ์จึงมีบทบาทในฐานะเป็นเพื่อนศพ และเป็นเพื่อนเจ้าภาพด้วย สอดคล้องกับที่พระครูอุปถัมภ์ศาสนคุณ วัดป่าแพ่งกล่าวว่า การสวดพระอภิธรรมในสมัยก่อนนั้น สวดกันทั้งคืนเพื่ออยู่เฝ้าศพและเป็นเพื่อนเจ้าภาพ (สัมภาษณ์วันที่ 10 กันยายน 2550)

3. เหตุผลประการหนึ่งที่มีการนำพระอภิธรรมปิฎกมาสวดในงานศพ ก็เพราะเชื่อว่าการฟังสวดพระอภิธรรมเป็นการตอบแทนบุญคุณของผู้ตาย ในกรณีที่ผู้ตายเป็นพ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่ หรือผู้มีพระคุณ เป็นการเจริญรอยตามพระบาทแห่งพระบรมศาสดา ผู้ซึ่งได้เสด็จไปเทศน์พระอภิธรรมโปรดพุทธมารดา ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์

4. เป็นการช่วยสืบต่อพระศาสนา เพราะการทรงจำพระพุทธรูปเป็นสืบต่อพระศาสนาอย่างหนึ่ง การสวดพระอภิธรรมจึงเป็นการส่งเสริมความจำ เป็นการทบทวนความจำเกี่ยวกับธรรมที่ได้ท่องจำไว้ในตัวด้วย

5. เป็นเหตุบำเพ็ญบุญอย่างหนึ่งของญาติผู้อยู่เบื้องหลัง คือบุญที่เกิดจากการฟังธรรม (ธัมมัสวนามัย) เพื่อเป็นการอุทิศกุศลแก่ผู้ตาย หน้าที่ส่วนหนึ่งของลูกหลานและญาติมิตรที่จะพึงปฏิบัติต่อผู้ตายตามแบบอย่างของชาวพุทธ คือการทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ ดังนั้น เมื่อฟังพระสงฆ์สวดพระอภิธรรม และได้ถวายปัจจัยสี่แด่พระสงฆ์แล้วเจ้าภาพก็ได้บุญ เมื่อได้บุญแล้วก็อุทิศบุญนั้นไปให้แก่ผู้ตาย

6. เป็นการอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ให้ทำหน้าที่ดำรงศาสนาสืบไป

7. วัตถุประสงค์ที่สำคัญก็คือเพื่อให้คนที่มิชีวิตได้มรณานุสติไม่ให้ประมาทในการดำรงชีวิต

วัตถุประสงค์ 7 ประการดังกล่าวมานั้น แท้ที่จริงแล้ว การสวดพระอภิธรรมมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือเพื่อให้คนที่มาร่วมงานหรือผู้ฟังได้ฟังธรรมะ โดยเฉพาะเนื้อหาพระอภิธรรมที่กล่าวถึงปรมัตถธรรม คือ สภาวะที่มีอยู่จริงโดยความหมายสูงสุด 4 ประการคือ จิต เจตสิก รูป และนิพพาน (พระมหาพุทธกิจ นามชื่น, 2551, หน้า 6)

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่องอัตลักษณ์ทางภาษาในพิธีสวดพระอภิธรรมศพของบ้านดงอินตา อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา เพราะว่าการสวดบำเพ็ญบุญกุศลให้แก่ผู้ตายในขณะที่ร่างยังไม่ได้ทำการฌาปนกิจนั้นโดยเฉพาะกลางคืนจะต้องมีการสวดพระอภิธรรมซึ่งเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การสวดพระอภิธรรมประจำยามหน้าศพในพิธีสวด

พระอภิธรรมการบำเพ็ญบุญกุศลจะจัดที่วันก็คืนนั้นขึ้นอยู่กับแต่เจตนาและกำลังทรัพย์ของเจ้าภาพที่จะต้องนิมนต์พระสงฆ์มาเป็นผู้สวดพระอภิธรรมและจำเป็นต้องเชิญมัคทายกมาเป็นผู้นำแขกกล่าวคำอาราธนาศีลาจาราณาธรรม ฯลฯ ร่วมด้วย โดยผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ทางภาษาในพิธีสวดพระอภิธรรมศพ และเพื่อวิเคราะห์เนื้อหาคำสอนที่ปรากฏในพิธีสวดอภิธรรมศพ อันจะทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในพิธีสวดพระอภิธรรมศพทั้งด้านภาษาและเนื้อหาสาระธรรม ซึ่งจะนำไปสู่การอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นให้คงอยู่สืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ทางวจนภาษาในพิธีสวดพระอภิธรรมศพของบ้านดงอินตา อำเภอมะเเใจ จังหวัดพะเยา
2. เพื่อวิเคราะห์วจนภาษาด้านเนื้อหาคำสอนที่ปรากฏในบทสวดพระอภิธรรมศพของบ้านดงอินตาอำเภอมะเเใจ จังหวัดพะเยา

ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษาอัตลักษณ์ทางภาษาในพิธีสวดพระอภิธรรมศพของบ้านดงอินตา อำเภอมะเเใจ จังหวัดพะเยา โดยแบ่งออกได้ดังนี้

1. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่

1.1.1 พระสงฆ์ผู้ประกอบพิธีสวดพระอภิธรรมในหมู่บ้านดงอินตา อำเภอมะเเใจ จังหวัดพะเยา จำนวน 11 รูป

1.1.2 มัคทายกผู้ประกอบพิธีสวดพระอภิธรรมในหมู่บ้านดงอินตา อำเภอมะเเใจ จังหวัดพะเยา จำนวน 1 คน

1.2 กลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์การเลือกกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ คือ ต้องเป็นผู้มีความรู้ในด้านพิธีสวดพระอภิธรรม โดยเคยประกอบพิธีสวดพระอภิธรรมมาอย่างน้อย 5 ปี ขึ้นไป และเป็นผู้ประกอบพิธีสวดพระอภิธรรมในหมู่บ้านดงอินตา ได้กลุ่มตัวอย่างตามการสุ่มแบบเจาะจง ดังนี้

1.2.1 พระสงฆ์ผู้ประกอบพิธีสวดพระอภิธรรม ในเขตหมู่บ้านดงอินตา อำเภอมะเเใจ จังหวัดพะเยา จำนวน 4 รูป

1.2.2 มัคทายกผู้ประกอบพิธีสวดพระอภิธรรม ในหมู่บ้านดงอินตา อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา จำนวน 1 คน

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาในพิธีสวดพระอภิธรรมศพของบ้านดงอินตา อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา ไว้ดังนี้

2.2.1 ด้านอวัจนภาษา หมายถึง การสื่อความหมายที่ไม่ใช่ถ้อยคำ ได้แก่ สิ่งของที่ใช้ประกอบพิธีสวดพระอภิธรรม ผู้ประกอบพิธีสวดพระอภิธรรม และทำนองสวดพระอภิธรรม

2.2.2 ด้านวัจนภาษา หมายถึง การสื่อความหมายที่ใช้ถ้อยคำ ด้านเนื้อหาคำสอนที่ปรากฏในพิธีสวดพระอภิธรรมศพ

3. ขอบเขตด้านเวลา

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดระยะเวลาเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยเรื่องอัตลักษณ์ทางภาษาในพิธีสวดพระอภิธรรมศพของบ้านดงอินตา อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา ตั้งแต่เดือน สิงหาคม 2558 – กุมภาพันธ์ 2559

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. **อัตลักษณ์ทางภาษา** หมายถึง ภาษาที่ใช้เฉพาะในพิธีสวดพระอภิธรรมศพของบ้านดงอินตา อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา ได้แก่

1.1 อวัจนภาษา ภาษาที่ไม่ใช่ถ้อยคำ ได้แก่ สิ่งของต่าง ๆ ที่ใช้ในการสวดพระอภิธรรม เช่น โต๊ะหมู่บูชา ตะเกียงจุดไฟหน้าศพ ชั้นคัสล ตาลปัตร ฯลฯ ผู้ประกอบพิธีสวดพระอภิธรรม และทำนองสวดพระอภิธรรม

1.2 วัจนภาษา ภาษาที่ใช้ถ้อยคำในที่นี้ ได้แก่ ด้านเนื้อหาคำสอนของบทสวดพระอภิธรรมที่แปลเป็นไทยเท่านั้น

2. **พระอภิธรรม** หมายถึง บทสวดพระอภิธรรม 7 คัมภีร์ในพระไตรปิฎก ได้แก่ 1) ธัมมสังคณี 2) วิภังค์ 3) ธาตุกถา 4) ปุคคัลบัญญัติ 5) กถาวัตถุ 6) ยมก 7) มหาปฏฐาน

3. **พิธีสวดพระอภิธรรม** หมายถึง การนิมนต์พระสงฆ์จำนวน 4 รูปสวดบำเพ็ญบุญกุศลในตอนกลางคืนให้กับผู้ตาย ตลอดจนการสร้างความอบอุ่นใจให้กับผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ ให้มีแนวคิดในการดำรงชีวิตด้วยความไม่ประมาทและเร่งกระทำแต่ความดีละเว้นความชั่ว

4. **พระสงฆ์ผู้ประกอบพิธี** หมายถึง พระสงฆ์ผู้ประกอบพิธีกรรมสวดพระอภิธรรมอย่างน้อย 5 พรรษาขึ้นไป

5. **มัททายกผู้ประกอบพิธี** หมายถึง ผู้กล่าวนำคำอาราธนาศีล อาราธนาธรรม ฯลฯ ฝ่ายฆราวาสก่อนและหลังสวดพระอภิธรรมศพเสร็จ และเป็นผู้ประกอบพิธีสวดพระอภิธรรม ตั้งแต่ 5 ปี ขึ้นไป

6. **บ้านดงอินตา** หมายถึง หมู่บ้านดงอินตา หมู่ที่ 6,9,11 ตำบลบ้านเหล่า อำเภอมะนัง จังหวัดพะเยา

ประโยชน์ที่จะได้รับการวิจัย

1. เข้าใจความหมายและทราบถึงความสำคัญของสิ่งของต่าง ๆ ที่ใช้ในการสวดพระอภิธรรม ผู้ประกอบพิธีสวดพระอภิธรรม และทำนองสวดพระอภิธรรม
2. ทำให้ทราบถึงหลักธรรมที่ใช้ในบทสวดพระอภิธรรม อันเป็นแนวคิดในการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา
3. ได้แนวทางที่เป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีพิธีกรรมงานศพที่ดั้งเดิมตรงตามหลักการของพระพุทธศาสนาและประเพณีท้องถิ่นของบ้านดงอินตา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอมะนัง จังหวัดพะเยา

กรอบแนวคิดของการวิจัย

ตัวแปรต้นของการวิจัย

พิธีสวดพระอภิธรรมศพ

ตัวแปรตามของการวิจัย

อวัจนภาษา

- สิ่งของต่าง ๆ ที่ใช้ประกอบพิธีสวดพระอภิธรรม
- ผู้ประกอบพิธีสวดพระอภิธรรม
- ทำนองสวดพระอภิธรรม

วัจนภาษา

- เนื้อหาคำสอนบทสวดพระอภิธรรม

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง อัตลักษณ์ทางภาษาในพิธีสวดพระอภิธรรมศพของ บ้านดงอินตา อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้เสนอตามหัวข้อดังต่อไปนี้

1. ภาษากับการสื่อสาร
 - 1.1 ความหมายของวจนภาษา
 - 1.2 ความหมายของอวจนภาษา
2. อัตลักษณ์
 - 2.1 ความหมายของอัตลักษณ์
 - 2.2 ประเภทของอัตลักษณ์
3. พิธีกรรมงานศพของชาวพุทธล้านนา
4. พิธีสวดพระอภิธรรม
 - 4.1 ที่มาของการสวด
 - 4.2 ประเภทพิธีสวดพระอภิธรรมศพ
 - 4.3 เนื้อหาบทสวดพระอภิธรรม
5. ลักษณะทำนองสวดพระอภิธรรมทางพระพุทธศาสนา
6. ข้อมูลเกี่ยวกับบ้านดงอินตา
 - 6.1 ประวัติความเป็นมาของบ้านดงอินตา
 - 6.2 ประชากรของหมู่บ้าน
 - 6.3 อาชีพและการนับถือศาสนา
 - 6.4 ประเพณีและวัฒนธรรม
 - 6.5 สถานที่ท่องเที่ยวและโบราณสถาน
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 7.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลวิธีทางภาษาและอัตลักษณ์ทางภาษา
 - 7.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมศพและพิธีสวดพระอภิธรรม

1. ภาษากับการสื่อสาร

ภาษาที่มนุษย์ใช้ในการสื่อสารความหมายต่าง ๆ ทำให้เข้าใจได้ตรงกัน คือ วจนภาษา และอวจนภาษา ซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านได้อธิบายไว้ดังนี้

1.1 ความหมายของวจนภาษา

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับความหมายของการสื่อสารด้วยวจนภาษามีนักวิชาการให้ความหมายไว้ ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน (2556, หน้า 1097) ได้อธิบายความหมายของวจนภาษาไว้ว่า น. วจนะคำพูด, ถ้อยคำ

ทัศนีย์ ศรีสมศักดิ์ (ม.ป.ป., หน้า 17 อ้างอิงใน ดวงรัตน์ ณะเสน, 2555, หน้า 13-14) ได้ให้คำอธิบายความหมายของวจนภาษาไว้ว่า วจนภาษา หมายถึง ภาษาที่ใช้ถ้อยคำ

นิภาพรรณ ศรีพงษ์ (ม.ป.ป., หน้า 7 อ้างอิงใน ดวงรัตน์ ณะเสน, 2555, หน้า 13-14) ได้ให้ความหมายของวจนภาษาไว้ว่า วจนภาษา(Verbal Language) หมายถึง ภาษาถ้อยคำ ตัวอักษร ภาษาเขียนที่ฟัง ดู และอ่านได้เข้าใจภาษาถ้อยคำเป็นภาษาที่มนุษย์ในสังคมได้สร้างขึ้นเพื่อใช้สำหรับการสื่อสารโดยเฉพาะฝ่ายวิชาการ

อวยพร พานิช และคณะ (2543, หน้า 5) ได้ให้ความหมายของวจนภาษาไว้ว่า วจนภาษา คือ ภาษาถ้อยคำ ได้แก่ คำพูดหรืออักษรกำหนดใช้ร่วมกันในสังคม ซึ่งหมายรวมทั้งเสียงและลายลักษณ์อักษร ภาษาถ้อยคำเป็นภาษาที่มนุษย์สร้างขึ้นอย่างมีระบบ มีหลักเกณฑ์ทางภาษาหรือไวยากรณ์ซึ่งคนในสังคมต้องเรียนรู้และใช้ภาษาในการฟัง พูด อ่าน เขียนและคิด การใช้วจนภาษาในการสื่อสาร ต้องคำนึงถึงความชัดเจนถูกต้องตามหลักภาษาและความหมายเหมาะสมกับลักษณะการสื่อสาร, ลักษณะงาน, สื่อและผู้รับสาร เป้าหมาย

สวณิต ยมาภัย (2528, หน้า 39) ได้อธิบายความหมายของวจนภาษาว่า วจนภาษา คือ ถ้อยคำ คำว่า “ถ้อยคำ” หมายความว่า “เสียงพูดที่มนุษย์ตกลงกันเพื่อทำหน้าที่แทนมโนภาพของสิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์ด้วยกันสามารถรับรู้ได้ทางประสาทสัมผัสต่าง ๆ ได้แก่ ทางตา หู จมูก ลิ้น และกาย มนุษย์บางพวกบางเหล่าที่มีความเจริญมากแล้วยังได้คิดเครื่องหมายแทนเสียงพูดและเขียนลงไว้เป็นลายลักษณ์อักษรได้อีกด้วย ลายลักษณ์อักษรก็ถือเป็นถ้อยคำ

จากความหมายข้างต้นของนักวิชาการหลายท่านนั้นสามารถสรุปได้ว่า วจนภาษาเป็นภาษาพูดที่ใช้ถ้อยคำ ตัวอักษรและภาษาเขียนที่ใช้ ฟัง ดู และอ่าน เป็นภาษาที่มนุษย์ในสังคมได้สร้างขึ้นเพื่อใช้สำหรับการสื่อสารให้มีความหมายที่ตรงกัน

1.2 ความหมายของอวัจนภาษา

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับความหมายของอวัจนภาษามีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

ทัศนีย์ ศรีสมศักดิ์ (ม.ป.ป., หน้า 25-29 อ้างอิงใน ดวงรัตน์ ณะเสน, 2555, หน้า 13-15) ได้กล่าวถึงความหมายของอวัจนภาษาไว้ว่า อวัจนภาษา หมายถึง ภาษาที่ไม่ได้ใช้ถ้อยคำหรือภาษาไร้ถ้อยคำ ซึ่งภาษาประเภทนี้หมายถึงเครื่องมือสื่อความหมาย แต่เป็นสัญลักษณ์หรือรหัสในรูปของกิริยาอาการ สัญญาณหรือรูปภาพ

นิภาพรรณ ศรีพงษ์ (ม.ป.ป., หน้า 7 อ้างอิงใน ดวงรัตน์ ณะเสน, 2555, หน้า 14-15) ได้อธิบายความหมายของอวัจนภาษาไว้ว่า อวัจนภาษา (non verbal vanguage) หมายถึง ภาษาที่ไม่ใช้ถ้อยคำ เป็นการแสดงออกด้วยลักษณะทางกิริยาอาการเป็นภาษาท่าทาง สัญลักษณ์ เครื่องหมาย ซึ่งไม่ใช่คำพูดหรือตัวอักษร แต่เป็นที่เข้าใจระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร ดังนั้น อวัจนภาษาที่ใช้ในวัฒนธรรมหนึ่งอาจมีความหมายอย่างหนึ่ง แต่เมื่อนำไปใช้ในอีกวัฒนธรรมอาจมีความหมายเป็นอีกอย่างหนึ่งก็ได้

สิริวรรณ นันทจันทูล (2549, หน้า 3) ได้อธิบายความหมายของอวัจนภาษาไว้ว่า อวัจนภาษา หมายถึง ภาษาที่ไม่ใช้ถ้อยคำ เช่น กิริยา ท่าทาง สีหน้า สายตา ปริภาษา ภาษาของสี ภาษาของวัตถุภาษาของเวลา ภาษาของช่องว่างหรือระยะห่าง เป็นต้น

อวยพร พานิช และคณะ (2543, หน้า 5) ได้ให้ความหมายของอวัจนภาษา หมายถึง ภาษาที่ไม่ใช้ถ้อยคำ เป็นภาษาซึ่งแฝงอยู่ในถ้อยคำ กิริยาอาการต่าง ๆ ตลอดจนสิ่งอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการแปลความหมาย เช่น น้ำเสียง การตรงต่อเวลา การยิ้มแย้ม การสบตา การเลือกใช้เสื้อผ้า ช่องว่างของสถานที่ กาลเวลา การสัมผัส ลักษณะตัวอักษร เครื่องหมายวรรคตอน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้แม้จะไม่ใช้ถ้อยคำ แต่ก็สามารถสื่อความหมายให้เข้าใจได้ ในการสื่อสารมักมีอวัจนภาษาเข้าไปแทรกอยู่เสมอ อาจตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ได้ อวัจนภาษา ได้แก่ สีหน้า สายตา การเคลื่อนไหวร่างกาย บุคลิกการแต่งกาย การสัมผัส ระยะห่างระหว่างบุคคล น้ำเสียง การใช้เวลา

สมชาติ กิจยรรยง (2539, หน้า 9) ได้ให้ความหมายของอวัจนภาษาไว้คล้ายกันว่า อวัจนภาษา หมายถึง ภาษาที่ไม่ได้แสดงออกมาโดยการใช้ถ้อยคำหรือคำพูดโดยตรง แต่ได้แสดงในรูปสื่ออื่นแทน ซึ่งสามารถสื่อความหมายหรือตีความได้ อันได้แก่ กิริยาท่าทาง ลักษณะของรูปร่างหน้าตา สายตา การสัมผัส เวลา สถานที่ ระยะห่าง การแต่งกาย เสียง กลิ่น ภาพ ฯลฯ ที่มนุษย์พอจะเข้าใจได้ หากสังเกตหรือมีประสบการณ์ในการติดต่อกับคนหรือกลุ่มบุคคลบ่อย ๆ

กิติมา สุรสนธิ (2530, หน้า 28) ได้กล่าวเอาไว้เกี่ยวกับกระบวนการสื่อสารเชิงอวัจนภาษา (Non-verbal Communication) ว่าอวัจนภาษา หมายถึง การสื่อสารที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารสื่อสารกันโดยไม่ได้ใช้ภาษาพูด หรือภาษาเขียนในการสื่อความหมาย

สวณิต ยมาภัย (2528, หน้า 36) ได้อธิบายความหมายของอวัจนภาษาไว้ว่า อวัจนภาษา คือ กิริยาอาการต่าง ๆ ที่ปรากฏออกมาทางร่างกายของมนุษย์เป็นส่วนใหญ่ และสามารถสื่อความหมายได้จึงมีผู้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กายภาษา (body language) สารที่ปรากฏออกมาทางอวัจนภาษาหรือกายภาษาของผู้ใดส่วนใหญ่มักจะบ่งบอกถึงความรู้สึกและบุคลิกลักษณะของผู้นั้น

จากความหมายของนักวิชาการข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า อวัจนภาษา หมายถึง การสื่อสารโดยภาษาที่ไม่ใช่ถ้อยคำ ไม่ใช่คำพูด หรือภาษาเขียน แต่จะเป็นการสื่อสารโดยการใช้สัญญาณ สัญลักษณ์ อาการต่าง ๆ เป็นต้นเพื่อนำมาสู่กระบวนการแปลความหมายของทั้งสองฝ่ายเพื่อรับรู้เรื่องราวที่สื่อสารซึ่งกันและกันได้

2. อັดลัษณะ

อັดลัษณะมาจากภาษาบาลีว่า อุตต + ลัษณะ โดยที่ “อັดตตะ” มีความหมายว่าตัวตน, ของตน ส่วน “ลัษณะ” หมายถึง สมบัติเฉพาะตัว หากมองเพียงแค่อรูปศัพท์ “อັดลัษณะ” จึงเหมาะจะนำมาใช้หมายถึงลักษณะเฉพาะตัวของสิ่งใดสิ่งหนึ่งมากกว่า แต่อັดลัษณะนั้นยังครอบคลุมไปถึงความเป็นตัวตนของ สังคม ชุมชนเกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่โดดเด่นของตนเอง

2.1 ความหมายของอັดลัษณะ

มีนักวิชาการได้ให้ความหมายคำว่า “อັดลัษณะ” ไว้หลายท่าน ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน (2556, หน้า 1394) ได้ให้ความหมาย คำว่า “อັดลัษณะ” โดยแยก เป็น 2 คำ คือ (อັดตตะ) หมายถึง ตน หรือตัวเอง ส่วนคำว่า ลัษณะ หรือลัษณะ, ลัษณะ หมายถึง สมบัติเฉพาะตัว

ปภาวรินทร์ นักธรรมมา (2553, หน้า 10) ได้กล่าวว่า อັดลัษณะ มีความหมายที่ครอบคลุม ตั้งแต่เรื่องของเชื้อชาติ เพศ สีผิว โดยที่ปัจจุบันเราจะพบความเปลี่ยนแปลงและความไม่ชัดเจนของการแสดงอັดลัษณะในหลาย ๆ กลุ่มชน เนื่องจากอิทธิพลของการพัฒนา และการเปิดรับอารยธรรมของชนเผ่าที่มองว่า ตนเองเป็นผู้มีอารยธรรมเหนือกว่า ดังนั้นการพยายามเปลี่ยนแปลงโดยไม่เข้าใจที่มาของรูปแบบวัฒนธรรมนั้น ย่อมจะทำให้ผู้รับเอา

วัฒนธรรมมาตีความหมายที่ผิดแปลกออกไป การดูถูกทางวัฒนธรรม หรือการเหยียดสีผิว การเหยียดชนชั้นจึงเป็นสิ่งที่ตามมา

ชัยณรงค์ ชันผณี (2552, หน้า 1) ได้อธิบายความหมายของอัตลักษณ์คือ ความรู้สึกนึกคิดต่อตนเองว่า “ฉันคือใคร” ซึ่งจะเกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวเรากับคนอื่น โดยผ่านการมองตัวเองและคนอื่นมองเราในขณะนั้น และในขณะเดียวกันมโนทัศน์อัตลักษณ์ จะถูกกล่าวควบคุมไปกับเรื่องของอำนาจ นิยามความหมาย หรือการสร้างภาพแทนความจริง เมื่ออัตลักษณ์ไปสัมพันธ์กับแนวคิดที่กล่าวข้างต้นแล้ว คุณจะมีความหมายที่แตกต่างจากความหมายที่เข้าใจกัน

ธงชัย สมบูรณ์ (2549, หน้า 43) กล่าวถึงความหมายและลักษณะของอัตลักษณ์ไว้ว่า ในทางจิตวิทยาสังคม หมายถึง ความสำนึกของแต่ละบุคคลว่าตนเองมีความแตกต่างจากผู้อื่นอย่างไร ส่วนในทางจิตวิทยาการแพทย์ หมายถึงลักษณะเฉพาะดังกล่าวนี้จะช่วยให้ผู้อื่นสามารถบ่งชี้ความเป็นบุคคลนั้น ๆ ได้ อัตลักษณ์เป็นคำตอบของคำถามที่ว่า “ฉันคือใคร” และฉันคือใครในสายตาผู้อื่น

นอกจากนี้ (สไตรเกอร์ และเบอร์ริก, Stryker, 1968: Stryker & Burke, 2000 อ้างอิงใน ธงชัย สมบูรณ์, 2549, หน้า 43) ได้กล่าวถึง นิยามของ คำว่า อัตลักษณ์ หรือ Identity นั้นว่าเป็นหน่วยเล็ก ๆ ในการศึกษาทางสังคมวิทยา ซึ่งเชื่อมโยงเรื่องของทัศนคติที่มีต่อตัวตน หรือเอกลักษณ์ เป็นความสัมพันธ์ในเชิงบทบาทหน้าที่ และพฤติกรรมอันเกิดจากบทบาทของบุคคล นักทฤษฎีอัตลักษณ์ได้ตั้งข้อโต้แย้งกันว่า ตัวตน คือ การรวมตัวกันของอัตลักษณ์ ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของลักษณะเฉพาะของบทบาท เช่นเดียวกับการที่เราตอบคำถามตัวเองว่า ตัวฉันคือใคร แล้วเราก็ได้จะได้คำตอบว่า ฉันเป็นพ่อ ฉันเป็นแม่ ซึ่งคำตอบเหล่านี้ก็เชื่อมโยงบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบของแต่ละบุคคลนั่นเอง

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้สรุปได้ว่า อัตลักษณ์ หมายถึง ลักษณะเฉพาะที่จะช่วยให้ผู้อื่นสามารถบ่งชี้ความเป็นบุคคลนั้น ๆ ให้เห็นความแตกต่างอย่างเห็นได้ชัด และรวมไปถึงลักษณะของเชื้อชาติ เพศ สีผิว วิถีชีวิต เกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรม ที่มีความโดดเด่นเป็นของตนเอง

2.2 ประเภทของอัตลักษณ์

อัตลักษณ์เป็นเรื่องของการบ่งชี้เฉพาะของบุคคลให้มีความเด่นชัดขึ้นมีนักวิชาการหลายท่านได้แบ่งประเภทของอัตลักษณ์ไว้แตกต่างกันดังนี้

ชัยณรงค์ ชันผณี (2552, หน้า 8-9) จัดประเภทของอัตลักษณ์เป็น 2 ประเภทคือ

1) อัตลักษณ์ส่วนบุคคล หมายถึง อัตลักษณ์เฉพาะส่วนบุคคลที่แสดงออกมาให้เห็นเป็นรูปธรรม เช่น รูปร่างหน้าตา ความชื่นชอบส่วนบุคคล

2) อัตลักษณ์ทางสังคม หมายถึง การที่สังคมกำหนดบทบาทหน้าที่และระบบคุณค่าที่ติดตัวมาให้กับมนุษย์ เช่น ความเป็นพ่อ ความเป็นเพื่อน ความเป็นสามีภรรยา ตราโรงเรียน เข็มกลัดรุ่น ผ้าพันคอ ของที่มื ภาษาหรือเสื้อผ้าที่ใส่ เป็นการใช้สัญลักษณ์และการสร้างภาพแทนความจริง เป็นสิ่งสำคัญในการแสดงให้เห็นแนวทางหรือที่มนุษย์ มีอัตลักษณ์ร่วมกับบุคคลบางคนบางกลุ่ม และแสดงการแยกแยะตัวเองด้วยการสร้างความต่างจากคนอื่นหรือกลุ่มอื่น

นอกจากนี้ ธงชัย สมบูรณ์ (2549, หน้า 40 อ้างอิงใน กฤตну สมบุศย์รุ่งเรือง, 2553, หน้า 9-10) ได้แบ่งประเภทของอัตลักษณ์ไว้ 5 ประเภท ดังนี้

1) อัตลักษณ์ปัจเจกบุคคล คือ การมองตนเองในหลาย ๆ แง่มุม เช่น มองตนเองว่าเป็นคนจีน มีอาชีพค้าขาย ซึ่งการมองตนเองของนายเฮงเป็นอัตลักษณ์ในมุมมองของนายเฮงนั่นเอง

2) อัตลักษณ์ร่วม หมายถึงกระบวนการสร้างจิตสำนึกร่วมกันของกลุ่มสังคม โดยจะทำให้เห็นความแตกต่างในแต่ละกลุ่มสังคมที่อาศัยสัญลักษณ์ต่าง ๆ ของกลุ่มสังคมเพื่อสร้างระบบวัฒนธรรม เช่น การละเล่นพื้นบ้าน ตำนานของบรรพบุรุษ ดังนั้นสังคมและวัฒนธรรมจึงมีบทบาทในการสร้างและปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์โดยตรง

3) อัตลักษณ์ขององค์กร คือการแสดงออกของลักษณะเฉพาะตัวขององค์กรที่สามารถรับรู้ได้ด้วยการแสดงออกทางพฤติกรรม การใช้สัญลักษณ์และการสื่อสารองค์กร

4) อัตลักษณ์ทางสังคม คืออัตลักษณ์ทางสังคมจะควบคู่ไปกับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมโดยอัตลักษณ์ทางสังคมเป็นผลผลิตที่สังคมสั่งสมมาจากการใช้วาทกรรม ส่วนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นเรื่องของตัวบ่งชี้ที่มีลักษณะเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรม เช่น อาหารไทย รำไทย เป็นต้น

5) อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม คือ ได้เสนอตัวแปรสำหรับวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรม

จากแนวคิดของนักวิชาการที่ได้อธิบายประเภทของอัตลักษณ์มาทั้งหมดนี้สรุปได้ว่ามี 2 ประเภทที่สำคัญ คือ 1) อัตลักษณ์ส่วนบุคคลที่มีความโดดเด่นเป็นของตนเอง หมายถึง อัตลักษณ์เฉพาะส่วนบุคคลที่แสดงออกมาให้เห็นเป็นรูปธรรม เช่น รูปร่างหน้าตา ความชื่นชอบส่วนตัวของบุคคล และความสามารถส่วนบุคคล 2) อัตลักษณ์ทางสังคมหรือส่วนรวม หมายถึง การแสดงออกโดยใช้สัญลักษณ์เป็นส่วนใหญ่ที่หรือเป็นนามธรรม เช่น ความเป็นพ่อ ความเป็น

เพื่อน การละเล่นพื้นบ้านของกลุ่มชน การใช้วาจากรรมทางภาษา และประเพณีวัฒนธรรม เป็นต้น ซึ่งในงานวิจัยนี้จะเน้นที่อัตลักษณ์ทางสังคม คือ เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนบ้านดงอินตา

3. พิธีกรรมงานศพของชาวพุทธล้านนา

ในเวลาชั่วชีวิตของคน ตั้งแต่เกิดมาจนกระทั่งตาย ย่อมผ่านเหตุการณ์ที่ถือว่าสำคัญ เป็นระยะ ๆ มา เมื่อแรกเกิดก็ต้องทำพิธีเกี่ยวกับเกิดเพื่อให้แน่ใจเป็นประกัน ว่าเด็กที่เกิดมานั้น จะมีชีวิตอยู่รอดได้ ไม่ตายเสียใน 3 วัน 7 วัน และมีความเจริญเพื่อแสดงว่าพ้นจากวัยเด็กแล้ว จะได้เป็นคนมีกำลังใจมั่นคง ประพฤติแต่สิ่งที่ชอบที่ควร ว่าเฉพาะผู้ชายยังต้องเข้าพิธีบวชเรียน อีกระยะหนึ่ง แล้วถึงระยะมีเหย้ามีเรือน ซึ่งต้องเข้าพิธีแต่งงาน เพื่อความสุขความเจริญในครอบครัว และในที่สุด ก็ถึงการทำพิธีเกี่ยวกับการตายเพื่อให้มีชีวิตอยู่เป็นสุขใน ภพหน้า จะเห็นได้ว่ามนุษย์เราจะต้องมี ศาสนพิธี หรือพิธีกรรม เข้ามาเกี่ยวข้องเมื่อมีการจัดงานใดงานหนึ่งขึ้นตามประเพณี แต่ยังคงมีความแตกต่างของระเบียบพิธีในสังคมชุมชนนั้น ๆ ซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านที่ได้อธิบายเกี่ยวกับพิธีกรรมการจัดงานศพของชาวพุทธล้านนาไว้ดังนี้

ศรีเลา เกษพรหม (2544, หน้า 91) กล่าวในหนังสือประเพณีชีวิตคนเมืองเกี่ยวกับการตายว่า การตายในล้านนาแบ่งออกเป็น 2 อย่างคือ ตายดี กับตายร้าย การตายที่ถือว่าตายร้ายคือ ตายโหง ตายดี คือการตายเพราะหมดอายุขัยที่เรียกว่าตายเพราะหมดเวรหมดกรรม ถ้าเป็นคนที่อายุมากผู้เฒ่าผู้แก่ก็เรียกว่าตายด้วยโรคชรา การป่วยด้วยการเจ็บไข้ได้ป่วยต่าง ๆ คนโบราณเรียกว่าตายดี การตายดีจะประกอบพิธีตามประเพณีทุกอย่างแตกต่างจากการตายไม่ดีการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ก็จะตัดออกไปไม่ครบเหมือนกับคนตายดี แต่ในปัจจุบันนี้ไม่ว่าจะเป็นการตายดีหรือตายร้าย ที่เรียกว่าตายโหง การประกอบพิธีตั้งศพบำเพ็ญกุศล การจุ่งศพ การลาก ใช้วิธีเดียวกันหมดไม่แยกเหมือนการตายในอดีต การตายเป็นเรื่องใหญ่ในด้านพิธีกรรม การตายเป็นภาระมากของญาติพี่น้องที่อยู่ข้างหลังที่ต้องใช้เงินมากในการจัดงานศพ จึงมีคำกล่าวที่ว่า “ตายวายตวย” ผู้ที่มีข้าวของเงินทอง ลูกหลานจะต้องไปกู้หนี้ยืมสินเข้ามาจัดงาน การตายจึงถือว่าเป็นเรื่องใหญ่ การตายมีพิธีกรรมมากเป็นขั้นเป็นตอนพิธีกรรมเหล่านั้นผสมผสาน มีทั้งพิธีทางพุทธศาสนา พิธีทางพราหมณ์ ไสยศาสตร์ และพิธีเกี่ยวข้องกับผี เป็นต้น

ชัชวาล ทองดีเลิศ (2542, หน้า 23-70) แสดงความคิดเห็นว่า การอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมล้านนาให้คงเดิม ดังที่เคยเป็นเมื่อห้าสิบปีมาก่อน หรือร้อยปีก็ตาม จะดีกว่าการยอมให้วัฒนธรรมที่เคยมีมันคลี่คลายไปตามยุคสมัยหรือไม่ คำตอบทั้งหมดที่ลูกหลานของชาวบ้านล้านนา ที่ผู้อาศัยในล้านนานี้เองว่าจะสานจิตวิญญาณ สานต่อลมหายใจ ของวิถีทางแผ่นดินอย่างไร ขณะเดียวกัน ก็ได้นิยามคำว่า ล้านนาว่า กลุ่มวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายของกลุ่ม

ชนเผ่าต่าง ๆ ซึ่งวัฒนธรรมภูมิปัญญา ของแต่ละชนเผ่าเหล่านั้นมีหัวใจสำคัญอยู่ที่มิติของการที่มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างพึ่งพาอาศัยกัน มีความเชื่ออาหารต่อกันมาโดยตลอด โดยสะท้อนออกมาทางความเชื่อประเพณีพฤติกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่เกิดถึงตาย ซึ่งความเชื่อพวกนี้ให้วิถีชีวิตของชุมชนในล้านนาอยู่กับธรรมชาติใช้ประโยชน์จากธรรมชาติอย่างยั่งยืน

อภิธาน สมใจ (2541, หน้า 12) ได้กล่าวถึงในชุมชนล้านนาว่า มีลัทธิพิธีเกี่ยวกับกับการทำศพและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับชีวิตมนุษย์ที่ตายไป รวมทั้งองค์ความรู้ความเชื่อที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังพิธีกรรมเหล่านั้น เป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเฉพาะถิ่นที่ได้พัฒนาการสั่งสมกันมาตั้งแต่อดีต ปัจจุบันนี้มีความเปลี่ยนแปลงในเรื่องของพิธีกรรมไปมากตามบริบทสังคม อธิบายถึงชีวิตหลังความตายของมนุษย์ได้อย่างชัดเจน ตามหลักความเชื่อของศาสนาพุทธ และการอุทิศส่วนบุญให้กับผู้ตาย เช่น ปราสาทศพ บ้าน ของใช้ เงิน ล้วนมีความเกี่ยวข้องกับคนเป็นอีกด้วย

ศรีเลา เกษพรหม (2538, หน้า 32) ได้กล่าวถึงวิถีชีวิตของคนล้านนาที่ยึดถือสืบกันมานานตั้งแต่เรื่องการเกิดจนถึงการตาย สำหรับในส่วนของการตายนั้นได้แบ่งประเภทของการตาย การแสดงอาการของคนลำบากและสิ่งบอกเหตุของคนใกล้ตาย การจัดเตรียมงานศพ พิธีกรรมงานศพ ตลอดจนวิเคราะห์วิจารณ์การจัดงานศพในปัจจุบันที่เป็นส่วนเกิดภูมิปัญญาของบรรพชน

มนัสพงศ์ ไกรเกรียงศรี (2531, หน้า 23) กล่าวว่า ประเพณีการเผาปราสาทศพ ไม่สามารถสรุปได้แน่นอนว่า เริ่มมาแต่สมัยได้รับอิทธิพลทางความเชื่อ และรูปแบบพิธีกรรมจากที่ใดทราบแต่เพียงว่าเป็นประเพณีเก่าแก่ของท้องถิ่นล้านนาไทย โดยรับมาจากกลุ่มของพระสงฆ์ ซึ่งสมัยก่อนนับว่าพระสงฆ์เป็นศิลปินด้วย เรียกว่า “ชีช่าง” พระสงฆ์กลุ่มนี้ นับเป็นช่างที่มีฝีมือ โดยมักมีเวลาว่างฝึกฝนประดิษฐ์คิดค้นงานศิลปกรรมได้มากกว่ากลุ่มคนธรรมดาทั่วไป ทำให้เกิดศิลปะ ในรูปของบุษบกปราสาทจำลองเพื่อเผาศพสำหรับในกลุ่มของพระสงฆ์ โดยเฉพาะจนมีผู้สืบทอดเป็นประเพณีอันเนื่องมาจากการตายที่สำคัญ และขยายขอบเขตไปสู่ระดับ เจ้าผู้ครองนคร คหบดี จนถึงกลุ่มบุคคลธรรมดาทั่วไป

มณี พยอมยงค์ (2529, หน้า 23) กล่าวถึงงานเทศกาลประเพณีพิธีกรรมของล้านนาไทย อย่างละเอียดถี่ถ้วน ทำให้ผู้อ่านมองเห็นเป็นรูปธรรม ในส่วนของพิธีกรรมงานศพนั้นได้กล่าวถึงปอยลากหรือปอยล้อปอยข้าวสังข์ โดยเปรียบเทียบกับพิธีงเต็กของจีน นอกจากนี้ ยังได้กล่าวถึงพิธีกรรมงานศพในตอนว่าด้วยประเพณี “เฮือนเย็น” (งานศพ) อีกผู้เขียนได้สอดแทรกความคิดแยกไว้เป็นข้อ ๆ ง่ายต่อการอ่านและยังได้ให้ความหมายภาษาพื้นบ้านตลอดถึงที่มาของคำนั้นไว้อย่างละเอียด ตอนสุดท้ายได้สรุป พิธีกรรมงานศพที่ควรยึดถือเป็นประเพณี

ไว้หลายประการ โดยเฉพาะเหตุผลของชาวล้านนาที่ไม่นิยมสร้างสุสานป่าช้าไว้ในวัด ซึ่งคล้ายกับสมัยพุทธกาลที่มีสุสานป่าช้าไว้นอกวัดเหมือนกัน

สรุปได้ว่าพิธีกรรมงานศพของชาวล้านนานั้นเป็นประเพณีที่สืบทอดกันตั้งแต่อดีตของชุมชน มีการจัดงานศพตามประเภทของการตายดีและตายร้าย ตามแบบชาวพุทธล้านนา เพื่อให้ผู้ตายนั้นไปสู่คติภพที่ดี เพราะมีความเชื่อในการบำเพ็ญกุศลถึงแม้ในความจริงผู้ที่เราตั้งใจจะอุทิศส่วนกุศลให้ นั้นไม่ว่าจะเป็นวัสดุสิ่งของเครื่องใช้ เช่น เงิน บ้าน รถ จะได้รับส่วนกุศลที่อุทิศไปหรือไม่ก็ตาม แต่คนล้านนาเชื่อว่าย่อมได้บุญกุศลแน่นอน เพราะบุญที่เกิด กับใจ เป็นภาวะเบิกบาน เกิดความ สุขใจ การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับถือเป็นหน้าที่หนึ่งของคนที่ยังมีชีวิต การทำบุญอุทิศให้ผู้ล่วงลับก็ต้องทำกับตัวแทนของผู้รับที่มีศีลมีธรรมเท่านั้น เช่น พระภิกษุ สามเณรอุบาสิก อุบาสิกา โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่เข้าถึงพระรัตนตรัย บุญนั้นจึงจะถึงแก่ผู้ตายไปอย่างแน่นอน ตามภูมิตามกำเนิดที่สามารถรับผลบุญที่อุทิศให้แต่ถ้าทำกับผู้รับที่ไม่มีศีลมีธรรม บุญก็จะไม่ถึงแก่ผู้ตายเป็นที่สุด

4. พิธีสวดพระอภิธรรม

4.1 ที่มาของการสวด

การสวดพระอภิธรรมหรือการสวดมนต์นั้น คือการสวดบทพุทธมนต์ต่าง ๆ ที่เป็นส่วนของพระสูตร ถือว่าเป็นการสงบจิตสงบใจให้เป็นบุญกุศล ซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านได้อธิบายถึงที่มาของการสวดไว้ดังนี้

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม (2554, หน้า 3) กล่าวว่า การสวดพระอภิธรรมเป็นประเพณีที่มีมาแต่โบราณ เมื่อมีบุคคลใดบุคคลหนึ่งซึ่งนับถือพระพุทธศาสนา เสียชีวิตลงผู้ที่เป็ญาติมิตรและผู้คุ้นเคยก็จะจัดให้มีการสวดพระอภิธรรมขึ้น เพื่อเป็นการสร้างบ่าเพ็ญกุศลและอุทิศผลบุญนั้นไปให้แก่ผู้ล่วงลับ โดยยึดตามนัยแนวทางที่พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงปฏิบัติในคราวเสด็จไปเทศนาพระอภิธรรมโปรดพระพุทธรมาตาในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เป็นหลักปฏิบัติ

ทองพุล บุญยมาลิก (2542, หน้า 31-32) ได้กล่าวว่า การสวดพระอภิธรรมมี 7 บท ประกอบไปด้วยบทพระสังคณี บทพระวิภังค์ บทพระชาตูกถา บทพระปุกคัลป์ญญติ บทพระกถาวัตถุ บทพระยมก พระมหาปฏฐฐาน ทั้ง 7 บทนี้เป็นหัวข้อธรรม ในคัมภีร์พระอภิธรรมปิฎก อยู่พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง 12 เล่มสุดท้าย คือเล่ม 34-45 เป็นวิชาที่ว่าด้วยหลักธรรมและคำอธิบายที่เป็นหลักวิชาการล้วน ๆ เป็นเรื่องของวิชาการทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะคำว่าอภิธรรม แปลว่า ธรรมอันยิ่งธรรมอันละเอียดยิ่งกว่าธรรมทั้งปวงแบ่งออกเป็น

7 หัวข้อธรรมดั่งที่กล่าวมาแล้ว นักปราชญ์ผู้รู้จึงเอาข้อความตอนแรกของพระอภิธรรมแต่ละคัมภีร์มาเรียบเรียงไว้พอสังเขป เมื่อมีการตายเกิดขึ้นในหมู่ชาวพุทธจึงนำมาสวดในงานศพนั้น ๆ เนื่องด้วยเป็นธรรมชั้นสูงที่มีความสำคัญเกี่ยวกับการศึกษาความจริงของทุกสิ่งทุกอย่างที่มีควรยึดว่าเป็นตัวตนเราเขา ผู้ที่สูญเสียบุคคลที่รักจากไป จะได้ไม่เศร้าโศกให้นึกถึงธรรมตามสภาวะที่เป็นจริง

เสฐียรโกเศศ (2532, หน้า 87-88) ได้อธิบายว่า การสวดพระอภิธรรม 7 คัมภีร์นั้น คือการสวดที่นิยมสวด 4 จบ ในจบ 1 พระสงฆ์จะเริ่มสวดตั้งแต่บทที่ 1 คือบทพระสังคณี ขึ้นต้นว่า “กุสะลา ธัมมา อกุสะลา ธัมมา ...” ไปจนถึงบทที่ 7 คือบทพระมหาปฏฐานขึ้นต้นว่า “เหตุปัจจะโย ...” ไปจนครบ 4 จบบางครั้งนิยมนิมนต์พระสวดตลอดคืน สวดสำหรับละยาม เริ่มจากยามต้นคือ 22.00 น. แต่ละยามห่างกัน 3 ชั่วโมงสวดเป็นช่วงไปจนรุ่งเช้า เพื่อไม่ให้เสียบเหงาและอยู่เป็นเพื่อนเจ้าภาพไปในตัว

มณี พยอมยงค์ (2532, หน้า 28-29 อ้างอิงใน พระมหาอุททกกิจ นามชื่น, 2551 หน้า 39) กล่าวว่า การสวดพระอภิธรรม คือ การสาธยาย หรือท่องพระธรรมคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้พุทธบริษัทได้รับฟัง ดังนั้นการสวดจึงคล้ายกับการขับร้องเพลงประสานเสียงของชาวบ้าน อาจกล่าวได้ว่า การสวดคือการขับร้อง (คีต) โดยนำเอาภาษาบาลีในพระสูตรหนึ่ง ๆ มาขับร้อง และการสวดตรงกับภาษาบาลีว่า “ธรรม คีตา” หรือ “สรภัญญะ” ซึ่งแปลว่าการนำพระธรรมมาขับร้องนั่นเอง

เริง อรรถวิบูลย์ (2516, หน้า 171-176) กล่าวว่า การสวดหรือการสวดมนต์เป็นจารีตประเพณีมีมาทุกศาสนา ซึ่งเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่ผู้นำศาสนาบัญญัติ ทั้งนี้เพื่อยึดเหนี่ยวหัวใจของสาวกให้อยู่ในลัทธิของตน เช่น ในศาสนาพราหมณ์มีวิธีสวดพระเวทต่าง ๆ ที่บรรจุข้อความสำคัญในศาสนา ตลอดจนวิทยาคม ความรู้ พร้อมทั้งบทสวดสรรเสริญผู้ที่ตนยึดถือว่าศักดิ์สิทธิ์และขลัง

สรุปได้ว่าการสวดพระอภิธรรมมีมาตั้งแต่สมัยโบราณเป็นหลักคำสอนของทางพระพุทธศาสนา พระอภิธรรม คือ หมวดธรรมหมวดหนึ่งในพระไตรปิฎก เรียกว่า พระอภิธรรมปิฎก ที่กล่าวถึงหลักธรรมล้วน ๆ ไม่เกี่ยวกับเหตุการณ์ บุคคล หรือสถานที่ เป็นหลักวิชาการชั้นสูงทางพระพุทธศาสนา ดังนั้นพระอภิธรรมถือว่าเป็นส่วนสำคัญในการดำเนินชีวิตของคนเรา มากพอสมควร เพราะในเนื้อหาธรรมแฝงด้วยคติคำสอนของพระพุทธเจ้าศาสดาแห่งศาสนาพุทธ ผู้ที่เป็นพุทธศาสนิกชนควรนำมาศึกษาเพื่อความสุขในชีวิต การสวดพระอภิธรรมนั้นโดยทั่วไป มีทั้งหมด 7 บท ที่เป็นภาษาบาลี ได้แก่ พระสังคณี บทพระวิภังค์ บทพระธาตูกถา บทบุคคลบัญญัติ บทพระกถาวัตถุ บทพระยมก บทพระมหาปฏฐาน บทสวดเหล่านี้จะนำมา

สวดเมื่อมีคนเสียชีวิตลงผู้ที่เป็นญาติและผู้คุ้นเคยก็จะจัดให้มีการสวดพระอภิธรรมขึ้น โดยนิมนต์พระสงฆ์เป็นผู้สวด เพื่อเป็นการสร้างบำเพ็ญกุศลและอุทิศผลบุญนั้นไปให้แก่ผู้ที่ล่วงลับตลอดถึงสร้างความสงบใจและความสามัคคีให้กับเหล่าญาติผู้ตาย โดยยึดตามนัยแนวทางที่พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า

4.2 ประเภทพิธีสวดพระอภิธรรม

งานทำบุญเกี่ยวกับศพ นับตั้งแต่มีมรณกรรม จนถึงวันปลงศพด้วยวิธีฌาปนกิจ มักนิยมจัดให้มีพิธีสวดพระอภิธรรมประกอบงานทำบุญศพนั้นด้วย ซึ่งมีนักวิชาการได้อธิบายประเภทของพิธีสวดพระอภิธรรมไว้ดังนี้

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม (2557, หน้า 3) ได้แบ่งประเภทบทสวดพระอภิธรรม ไว้ดังนี้ 1) สวดพระอภิธรรมมัตถะสังคหะ 2) สวดพระมาลัย 3) สวดสหัสสนัย สวดแปล การสวดพระอภิธรรมนี้ มีทั้งงานหลวงและงานราษฎร์ทั่ว ๆ ไป แต่งานหลวงนั้นมีได้ สวด 4 จบ เช่นงานราษฎร์ทั่วไป จะนิมนต์พระสงฆ์ 2 ชุด ผลัดเปลี่ยนเวียนกันสวดไปเรื่อย ๆ ทั้งวันทั้งคืน และมีทำนองการสวดที่เป็นพิเศษแตกต่างกันออกไป พิธีสวดพระอภิธรรมที่จัดว่าเป็นงานหลวงอีกประเภทหนึ่ง ที่พระมหากษัตริย์ทรงรับศพของบุคคลต่าง ๆ ไว้ในพระบรมราชานุเคราะห์ 4 - 5 - 7 คืน หรือสุดแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พิธีดังกล่าวนี้ มีการสวด 4 จบ เหมือนพิธีของราษฎร์ทั่วไป แต่ทำนองสวดเหมือนการสวดในงานหลวง พระสงฆ์ที่สวดพระอภิธรรมในงานศพต่าง ๆ นั้น สวดในงานของราษฎร์ทั่วไป จะใช้พัดที่เรียกว่า พัดรอง ตั้งสวดทั้ง 4 รูป

ทองพุล บุญมาลิก (2542, หน้า 25-26) ได้แบ่งประเภทการสวดพระอภิธรรมตามเนื้อหาและทำนองการสวดไว้ 6 ประเภท คือ

1. การสวดพระอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์เป็นบทสวดมนต์ภาษาบาลีที่พระสงฆ์ใช้สวดในงานศพ บทสวดนี้ใช้สำหรับสวดในงานศพของชาวพุทธ มีทั้งหมด 7 บท
2. การสวดพระอภิธรรมมัตถะสังคหะหรือการสวดสังคหะ คือ เป็นบทสวดภาษาบาลีใช้สำหรับสวดในงานศพเช่นเดียวกันกับการสวดพระอภิธรรม 7 คัมภีร์
3. การสวดสหัสสนัย คือ ที่การสวดที่ใช้ทำนอง ทำนองสังโยคเหมือนกับการสวดพระอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์ โดยมีเนื้อเหมือนกับการสวดพระอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์พระสังคหี
4. การสวดพระมาลัย คือ การสวดพระมาลัยในงานศพที่นิมนต์พระสงฆ์ 4 รูปมา สวดพระมาลัยจะใช้ทำนองบางทำนอง ซึ่งคล้ายการร้องเพลง มีการเอื้อนเสียง
5. การสวดของพระพิธีธรรม คือ การสวดของพระพิธีธรรมใช้สำหรับสวดพระบรมศพ พระศพ ของบรรดาเจ้านายที่เสด็จสวรรคต ทิวงคต และสิ้นพระชนม์

6. การสวดคาถาธรรมบรรยายแปล คือ บทสวดที่นำมาแปลไทย ส่วนใหญ่จะนำมาจากพระสูตรต้นปิฎกที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับงานศพโดยตรง เช่นกล่าวถึงการระลึกถึงความตาย หรือการไม่ประมาทในวัย ในชีวิต โดยการระลึกเสมอว่า ชีวิตมีความตายเป็นที่สุด

พระมหาอุททกกิจ นามขี้น (2551, หน้า 66-67) ได้อธิบายและแบ่งประเภทการสวดพระอภิธรรมไว้ดังนี้

1. การสวดพระอภิธรรมประจำยามหน้าศพ นิยมจัดในสถานที่ตั้งศพเป็นพิธีในตอนกลางคืนวันที่ศพถึงแก่กรรม การสวดนี้บางแห่งนิยมจัดนิมนต์พระมาสวดเป็นสำหรับ สำหรับละยาม สวดตลอดรุ่งสยาม บางแห่งสวดแต่ในยามต้นคือเพียงสามทุ่ม หรืออย่างมากไม่เกินสองยามคือเที่ยงคืน

2. การสวดพระอภิธรรมหน้าไฟนิยมสวดในขณะทำการฌาปนกิจ การจัดสถานที่เช่นเดียวกันกับการจัดสวดหน้าศพ ต่างแต่ไปจัดในบริเวณฌาปนสถาน พิธีสวดของพระสงฆ์ใช้สวดบทสวดตปปรณาภิธรรมอย่างเดียว การสวดไม่มีพิธีฝ่ายเจ้าภาพอย่างสวดงานหน้าศพ แต่ถือพิธีเริ่มจุดศพเป็นสำคัญ

สรุปได้ว่าประเภทพิธีสวดพระอภิธรรมที่นักวิชาการได้อธิบายมาข้างต้นนั้น มีความเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมศพทั้งสิ้น แต่โดยทั่วไปยังมีความแตกต่างกันไปบางส่วน คือ ประเภทของพิธีการสวด จะขึ้นอยู่กับงานศพนั้นจะเป็นงานหลวงหรืองานศพราษฎร์ โดยเฉพาะการบำเพ็ญกุศลสวดพระอภิธรรมจะกี่คืนหรือสวดกี่รอบนั้นยังไม่มีกำหนดที่แน่นอน ขึ้นกับความสะดวกของเจ้าภาพและฐานะของบุคคล แต่สิ่งที่เหมือนกันคือ การนิมนต์พระสงฆ์ในการสวดพระอภิธรรมจำนวน 4 รูป และมีจุดประสงค์ที่สำคัญก็เพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้กับผู้ตายสู่โลกกายหน้าภพภูมิที่ และเป็นการสร้างขวัญกำลังใจ สร้างความสามัคคีให้กับญาติผู้ตาย

4.3 เนื้อหาบทสวดพระอภิธรรม

การสวดพระอภิธรรมนั้นเนื้อหาบทสวดโดยทั่วไปจะเป็นภาษาบาลี มีทั้งหมด 7 บท การสวดพระอภิธรรมจะนิมนต์พระสงฆ์เป็นผู้สวดจำนวน 4 รูป ซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านได้เขียนบทสวดไว้ดังนี้ (ธีรวัศ บำเพ็ญบุญบารมี, 2550, หน้า 6-11.; พระครูสมุห์เอี่ยม สิริวิณโณ, 2534 หน้า 112-125.; ทวี เชื้อนแก้ว, 2531, หน้า 146-148)

1. บทสวดพระสังคณี

กุสะลา อัมมา อะกุสะลา อัมมา อัมพยากะตา อัมมา กะตะเม อัมมา กุสะลา ยัส
มิง สะมะเย กามาวะจะรัง กุสะลัง จิตตัง อุปปันนัง โหติ โสมะนัสสะสะหะคะตัง ญาณะสัมปะ
ยุตตัง รูปารัมมะณัง วา สัททารัมมะณัง วา คัณธารัมมะณัง วา รัสซารัมมะณัง วา โฝฏฐัพพา

รัมมะณังวา รัมมา รัมมะณัง วา ยัง ยัง วา ปะนะรัพพะ ตัสสมิงสะมะเย ผัสโส โหติ อะวิกเขโป โห
ติ เย วา ปะนะ ตัสสมิง สะมะเย อัญญะปิ อตฺถิ ปฏิจจะสะมุปปันนา อรูปิโน รัมมา อิเม รัมมา
กุสะลา

2. บทสวดพระวิภังค์

ปัญญาจักขันธา รุปักขันโธ เวทะนากขันโธ สัญญากขันโธ สังขารักขันโธ
วิญญาณักขันโธ ตตถะ กะตะโม รุปักขันโธ ยังกิณฺจิ รุปัง อะตีตানাคะ ตะปัจจุปปันนัง อชฌัต
ตัง วา พะหิตธา วา โอฟาริกัง วา สุขุมัง วา หีนัง วา ปะณีตัง วา ยัง ทูเร วา สันติเก วา ตะ
เทกัชฌัง อภิสัญญหิตวา อภิสังขิปิตวา อะยัง วุจจะติ รุปักขันโธ

3. บทสวดพระธาตุกะถา

สังคะโห อะสังคะโห, สังคะหิตะนะ อะสังคะหิตัง อะสังคะหิตะนะ สังคะหิตัง สัง
คะหิตะนะ สังคะหิตัง อะสังคะหิตะนะ อะสังคะหิตัง สัมปะโยโค วิปะโยโค สัมปะยุตเตนะ วิปะ
ยุตตัง วิปะยุตเตนะ สัมปะยุตตัง อะสังคะหิตัง

4. บทสวดพระปุกคะละปัญญาตติ

อะ ปัญญาตติโย ชันธะปัญญาตติ อายะตะนะปัญญาตติ ธาตุปัญญาตติ สัจจะปัญญา
ตติ อินทริยะปัญญาตติ ปุกคะละปัญญาตติ กิตตาวะตา ปุกคะลานัง ปุกคะละปัญญาตติ สะมะ
ยะวิมุตโต อะสะมะยะวิมุตโต กุปะปะธัมโม อะกุปะปะธัมโม ปะริหะนะธัมโม อะปะริหะนะธัมโม เจ
ตะนา ภัทโธ อนุรักขะนาภัทโธ ปุชชะโน โคตระภู ภาเยปะระโต อะภาเยปะระโต ภัทพาตะมะโน
อะภัทพาตะมะโน นิยะโต อะนิยะโต ปฏิปันนะโก พระเลฏฐิตโต อะระหา อะระหัตตายะ ปฏิปันโน

5. บทสวดพระกถาวัตถุ

ปุกคะโล อุกุปะลัพพะติ สัจฉิกัตถะปะระมัตเถนาติ อามันตา โย สัจฉิกัตถิ ปะ
ระมัตถิ ตะโต โส ปุกคะโล อุกุปะลัพพะติ สัจฉิกัตถะปะระมัตเถนาติ นะ เหวัง วัตตัพเพ อาชา
นาหิ นิคคะหัง ัญญิ ปุกคะโล อุกุปะลัพพะติ สัจฉิกัตถะปะระมัตเถนะ เตะนะ ะตะ เระ วัตตัพเพ
โย สัจฉิกัตถิ ปะระมัตถิ ตะโต โส ปุกคะโล อุกุปะลัพพะติ สัจฉิกัตถะปะระมัตเถนาติ มิจฉา

6. บทสวดพระยะมะกะ

เย เกจิ กุสะลา รัมมา สัพเพ เต กุสะลามูลา เย วา ปะนะ กุสะละมูลา สัพเพ
เต รัมมา กุสะลา เย เกจิ กุสะลา รัมมา สัพเพ เต กุสะละมุเลนนะ เอกะมูลา เย วา ปะนะ กุสะ
ละมุเลนนะ เอกะมูลา สัพเพ เต รัมมา กุสะลา

7. บทสวดพระมหาปฏิฐาน

เหตุปัจจะโย อารัมมะณะปัจจะโย อธิปะติปัจจะโย อนันตะระปัจจะโย สะ
มะนันตะระปัจจะโย สะหะชาตะปัจจะโย อัญญะมัญญะปัจจะโย นิสสะยะปัจจะโย อุกุปะนิสสะ

ยะปัจจะโย ปุเรชาติปัจจะโย ปัจฉาชาติปัจจะโย อาเสวณะปัจจะโย กัมมะปัจจะโย วิปากาปัจจะโย
 อาหาระปัจจะโย อินทริยะปัจจะโย ฌานะปัจจะโย มัคคะปัจจะโย สัมปะยุตตะปัจจะโย
 วิปะยุตตะปัจจะโย อัถถิปัจจะโย นัตถิปัจจะโย วิคะตะปัจจะโย อะวิคะตะปัจจะโย

จะเห็นได้ว่าบทสวดพระอภิธรรม 7 คัมภีร์ที่นักวิชาการเขียนไว้ข้างต้นเป็นบทสวดที่ใช้
 ภาษาบาลีทั้งหมด ซึ่งยังมีนักวิชาการได้อธิบายเนื้อหาธรรมแต่ละหมวดของบทสวด
 พระอภิธรรมแต่ละคัมภีร์ไว้ให้ชัดเจนขึ้น ดังนี้

ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา (2536, หน้า 187) ได้กล่าวว่า พระอภิธรรมเป็นหมวดที่ประมวล
 พุทธพจน์อันเกี่ยวกับหลักธรรมที่เป็นวิชาการว่าด้วยเรื่องของปรมัตถธรรมล้วน ๆ ยกตัวอย่าง
 เช่นเมื่อกล่าวถึงบุคคลใด บุคคลหนึ่ง ทางพระอภิธรรมถือว่าบุคคลนั้นไม่มี มีแต่สิ่งซึ่งเป็น
 ประชุมรวมกันของ จิต เจตสิก รูป เท่านั้น ดังนั้นธรรมะในหมวดนี้จึงไม่มีเรื่องราว ของบุคคล
 เหตุการณ์ หรือสถานที่ซึ่งเป็นสิ่งสมมุติเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเลย พระอภิธรรมปิฎก มีอยู่ทั้งสิ้น
 42,000 พระธรรมขันธ์ แบ่งออกเป็น 7 คัมภีร์ ได้แก่

1. คัมภีร์ธัมมสังคณี ว่าด้วยธรรมะที่ประมวลไว้เป็นหมวดเป็นกลุ่ม เรียกว่ากัณฑ์ มี
 ทั้งหมด 4 กัณฑ์ คือ 1) จิตตวิภัตติกัณฑ์ แสดงการจำแนกจิตและเจตสิก เป็นต้น 2) รูปวิภัตติ
 กัณฑ์ แสดงการจำแนกรูป เป็นต้น 3) นิกเขปราลิกัณฑ์ แสดงคำอ้างอิงว่า พระพุทธเจ้าตรัสไว้
 อย่างนั้นอย่างนี้ 4) อัถถุทธารกัณฑ์ แสดงการจำแนกเนื้อความตามแม่บทของ ปรมัตถธรรม

2. คัมภีร์วิงค์ ว่าด้วยการจำแนกมาติกาในคัมภีร์ธัมมสังคณี ทั้งติกมาติกา 22 หมวด
 และทุกมาติกา 100 หมวด โดยแบ่งเป็น 18 วิงค์ เช่น ชั้นวิงค์ จำแนกชั้น, 2 อายตนะวิงค์
 จำแนกอายตนะ, ธาตุวิงค์ จำแนกธาตุ สัจจวิงค์ จำแนกสัจจะ, อินทริยวิงค์ จำแนกอินทริย
 , ปฏิจจสมุปปาทวิงค์ จำแนกปฏิจจสมุปปาท, สติปัญญาวิงค์ จำแนก สติปัญญา เป็นต้น

3. คัมภีร์ธาตุกถา ว่าด้วยคำอธิบายเรื่องชั้น 5 อายตนะ 12 และธาตุ 18 โดยนำ
 มาติกาของคัมภีร์นี้จำนวน 105 บท และมาติกาจาก คัมภีร์ธัมมสังคณีจำนวน 266 บท
 (ติกมาติกา 66 บท ใน 22 หมวด และทุกมาติกา 200 บท ใน 100 หมวด) มาแสดงด้วยนัย
 ต่าง ๆ (จำนวน 14 นัย) เพื่อหาคำตอบว่าสภาวะธรรมบทนั้น ๆ สงเคราะห์เข้าได้กับ ชั้นเท่าไร
 เข้าได้กับอายตนะเท่าไร และเข้าได้กับธาตุเท่าไร เข้าไม่ได้ กับชั้นเท่าไร เข้าไม่ได้กับอายตนะ
 เท่าไรและเข้าไม่ได้กับธาตุเท่าไร

4. คัมภีร์บุคคลบัญญัติ ว่าด้วยการบัญญัติ (การประกาศ แสดง หรือชี้แจง) ในเรื่อง 6
 เรื่อง คือ 1) ชั้นบัญญัติ การบัญญัติเรื่องชั้น 2) อายตนะบัญญัติ การบัญญัติ เรื่องอายตนะ 3)
 ธาตุบัญญัติ การบัญญัติเรื่องธาตุ 4) สัจจบัญญัติ การบัญญัติเรื่องสัจจะ 5) อินทริยบัญญัติ
 การบัญญัติ เรื่องอินทริย 6) บุคคลบัญญัติ การบัญญัติเรื่องบุคคล

5. คัมภีร์กถาวัตถุ ว่าด้วยการโต้วาทะเพื่อชี้แจงแสดงเหตุผลให้เห็นว่าวาทกถา (ความเห็น) ของฝ่ายปรวาทิ (พวกภิกษุในนิกายที่แตกไปจาก เถรวาท ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช) จำนวน 226 กถา ล้วนผิดพลาดคลาดเคลื่อนจากพระพุทธพจน์ดั้งเดิมที่ภิกษุฝ่ายเถรวาทยึดถือปฏิบัติอยู่ วิธีการโต้วาทะใช้หลักตรรกศาสตร์ที่น่าสนใจมากนับเป็นพุทธตรรกศาสตร์ที่สมบูรณ์แบบที่สุด ซึ่งมีในคัมภีร์นี้เท่านั้น

6. คัมภีร์ยมก ว่าด้วยการปุจฉา-วิสัชนา สภาวธรรม 10 หมวด ด้วย วิธีการยมก คือ การถาม-ตอบ เป็นคู่ ๆ ซึ่งเป็นวิธีการเฉพาะ ของคัมภีร์ยมก สภาวธรรม 10 หมวด ได้แก่ 1) หมวดมูล (สภาวธรรมที่เป็น เหตุ) 2) หมวดชั้นธ 3) หมวดอายตนะ 4) หมวดธาตุ 5) หมวดสังขะ 6) หมวดสังขาร 7) หมวดอนุสัย 8) หมวดจิต 9) หมวด สภาวธรรมในกุสลติกะ เรียกสั้น ๆ ว่า หมวดธรรม 10) หมวดอินทริย สภาวธรรม 10 หมวดนี้ทำให้แบ่งเนื้อหา ของคัมภีร์ยมกออกเป็น 10 ยมก เรียกชื่อตามหมวดสภาวธรรม ที่เป็นเนื้อหา คือ 1) มูลยมก 2) ชั้นธ ยมก 3) อายตนะยมก 4) ธาตุยมก 5) สังขะยมก 6) สังขาร ยมก 7) อนุสัยยมก 8) จิตตยมก 9) ธัมม ยมก 10) อินทริยยมก

7. คัมภีร์ปฏิฐาน ว่าด้วยการจำแนกสภาวธรรมแม่บท หรือ มาติกาทั้ง 266 บท (122 หมวด) ในคัมภีร์ธัมมสังคณี โดยอำนาจปัจจัย 24 ประการ มี เหตุปัจจัย เป็นต้น เพื่อให้เห็นว่า สภาวธรรมทั้งหลาย ปรากฏเกิดขึ้น ตามเหตุ ตามปัจจัยทั้งสิ้น มิได้เกิดจากการบังการของผู้ใด แต่เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ ที่เรียกว่า จิตตนิยาม กรรมนิยาม และธรรมนิยาม

สรุปได้ว่าบทสวดพระอภิธรรมมีทั้งหมด 7 บท ของนักวิชาการที่กล่าวมาทั้งหมดนี้บท สวดพระอภิธรรมที่ใช้สวดแต่ละบทเป็นภาษาบาลีเหมือนกัน ได้แก่ พระสังคณี พระวิภังค์ พระธาตุกถา พระปุคคะละปัญญาตติ พระกถาวัตถุ พระยะมะกะ พระมหาปฏิฐาน ส่วนเนื้อหา ธรรมะที่เขียนอยู่ในพระอภิธรรมแต่ละบทยังมีความแตกต่างเรื่องหมวดธรรมต่าง ๆ เอาไว้อีกด้วย

5. ลักษณะทำนองสวดพระอภิธรรมทางพระพุทธศาสนา

การสวด คือ การว่าอย่างเป็นการทำนองให้มีความไพเราะ ทำให้ผู้ได้ฟังแล้วมีความอุ่มใจ ซึ่งมีนักวิชาการที่ได้อธิบายลักษณะทำนองสวดพระอภิธรรมทางพระพุทธศาสนาไว้ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน (2556, หน้า 1140) กล่าวว่า ลักษณะทำนองการสวดพระอภิธรรม นั้น คือ เสียง ลำนำและจังหวะที่เกิดขึ้นในการสวดนั้นจะเรียกโดยรวมว่า “ทำนองสวด” ซึ่งแต่ละลักษณะจะมีชื่อทำนอง เช่น ทำนองสังโยค ทำนองมคธ ทำนองสรภัญญะ เป็นต้น คำว่า

“ทำนอง” แปลว่า ทาง แบบ แบบอย่างระเบียบเสียงสูงต่ำ ซึ่งมีจังหวะสั้นยาวในเวลาสวดทองพุล บุญยมาลิก (2542, หน้า 55) ทำนองสวดโดยทั่วไปนั้นมีทำนอง 4 ทำนองด้วยกัน คือ

1. สุตตุนตปริยาวัตร เป็นทำนองสวดบรรยายพระสูตรทั่วไป ในการแสดงพระธรรมเทศนา

2. คลิตวัตร เป็นการออกเสียง “ลงลูกคอก” เช่นสวดขัดตำนาน หรือสวด “ซุ่มนุเมเทวดา”

3. ทูหนวัตร เป็นทำนอง “ริตนมโค” โดยลักษณะการริตนมโคนั้นใช้ มือรูดลงแล้วกระแทกขึ้นอย่างรวดเร็ว ตามนัยนี้เรียกว่า “แหบหวน” คือการเปล่งเสียงที่อยู่ในระดับต่ำขึ้นไปหาเสียงสูงอย่างรวดเร็วนั่นเอง เป็นทำนองที่ยากมาก

4) ตรงควัตร เป็นทำนอง “เล่นลูกคอก” อุปมาดังระลอกคลื่นกระทบฝั่ง

เดชา ศรีคงเมือง (2548, หน้า 27-28) ได้กล่าวว่า การสวดมนต์ทางพระพุทธศาสนา มีหลายลักษณะ แต่ละลักษณะมีความแตกต่างกันทางดนตรี เช่นการบรรจุคำสวด (Text Setting) การเน้นเป็นพยางค์ (Syllable) และมีความสัมพันธ์กับระดับเสียงซึ่งมีไม่มากนัก การใช้ลักษณะการสวดอาจใช้ได้ทั้งงานมงคลและงานอวมงคล และทำนองสวดในพระพุทธศาสนาที่นิยมสวดมี 3 ทำนองดังนี้

5.1 มคธ

ทำนอง “มคธ” เป็นลักษณะการสวดแบบอินเดีย โดยกลุ่มของชาวสิงหลซึ่งอาศัยอยู่ทางตอนใต้ของอินเดียและเป็นการสวดแบบของวัชรธรรมยุคในประเทศไทย ลักษณะเฉพาะของทำนอง “มคธ” (Magadha) นี้คือเป็นสวดเป็นวรรค ๆ ส่วนใหญ่เป็นการสวดในงานมงคล (งานศพใช้สวดบทพระอภิธรรมมัตถสังคหะ)

5.2 สังโยค

การสวดทางพระพุทธศาสนาของไทยนั้นส่วนใหญ่จะถือว่าเสียงสวด ที่เรียกว่า “ทำนองสังโยค” ของพระสงฆ์นั้นเป็นเอกลักษณ์แทนลักษณะการสวดทั้งหมดของพระสงฆ์ไทย คำว่า “สังโยค” (ป. สโยค, สโยค, ส. สโยค) มีสองความหมาย ความหมายแรก หมายถึง ตัวพยัญชนะสองตัวที่เรียงกัน ตัวหน้าเป็นตัวสะกด ตัวหลังเป็นตัวตาม พยัญชนะที่เป็นตัวสะกด เรียกว่า “พยัญชนะสังโยค” เช่น มนุสฺส สุตต พุทฺธ ธมฺม ความหมายที่สองหมายถึง การประกอบกัน การอยู่ร่วมกัน การผูกมัด

ราชบัณฑิตยสถาน (2554, หน้า 1201 อ้างอิงใน เดชา ศรีคงเมือง, 2548, หน้า 27-28) กล่าวว่า ทำนองสังโยค คือ ลักษณะทำนองที่มีการออกเสียงเน้นตัวไปที่ตัวสะกดของคำภาษาบาลี

ทองพุล บุญยมาลิก (2542, หน้า 56 อ้างอิงใน เดชา ศรีคงเมือง, 2548, หน้า 27-28) ได้อธิบายไว้ว่า การสวดแบบสังโยค คือ การสวดที่ต้องเอื้อนเสียงหรือหยุดหายใจตรงคำที่เป็นตัวสะกดเป็นหลักทำนองสวดนี้ใช้เสียงในระดับต่ำ ซ้ำ มีการหยุดเสียงเป็นระยะ ๆ แต่สไตล์ของทำนองสวดนี้เป็นสไตล์หลักของการสวดโดยทั่วไป คือ การแบ่งทำนองเป็นวรรค ๆ

5.3 สรรภัญญะ

ทำนองสวดแบบสรรภัญญะยังมีการใช้สวดบทพระเวทหรือบทสวดมนต์ทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ ในปัจจุบัน ซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของคำว่า “สรรภัญญะ” ไว้ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน (2556, หน้า 1175 อ้างอิงใน เดชา ศรีคงเมือง, 2548, หน้า 27-28) “สรรภัญญะ” หมายถึง ทำนองสำหรับสวดคำที่เป็นฉันท ทำนองซับซ้อนทำนองหนึ่ง

ทองพุล บุญยมาลิก (2542, หน้า 39 อ้างอิงใน เดชา ศรีคงเมือง, 2548, หน้า 27-28) ได้อธิบายทำนองสวดที่เรียกว่า “สรรภัญญะ” นั้นประกอบด้วย ศัพท์สองคำคือ “สร” (ป.สร, ส.สวร) แปลว่า เสียงและ “ภัญญะ” มาจากคำว่า ภณ (ภณ ธาตุ) แปลว่าพูด กล่าว สวด

จำนงค์ ทองประเสริฐ (2512, หน้า 488-513 อ้างอิงใน เดชา ศรีคงเมือง, 2548, หน้า 27-28) กล่าวว่า การสวดทำนองสรรภัญญะมีต้นเค้ามาจากศาสนาพราหมณ์คือมี ต้นกำเนิดมาจากทำนองการสวดของพราหมณ์ซึ่งมีบทสวดและทำนองการสวดอยู่ในคัมภีร์ต่าง ๆ มากมายและในทำนองการสวดนั้นมีข้อกำหนดเกี่ยวกับเสียงอยู่ด้วย จุดประสงค์ส่วนใหญ่ของการสวดของพราหมณ์นั้นก็เพื่อบูชาพระเจ้า เช่น พระพรหม พระวิษณุ และพระอิศวร เสียงที่ไพเราะบริสุทธิ์นี้ช่วยให้ผู้ร้องและผู้ฟังมีจิตใจดีมีศรัทธาเข้าสู่ห้วงลึกแห่งภาวะของตนเองและอาจชักนำผู้ฟังให้เกิดศรัทธาในศาสนาได้เป็นอย่างมาก ลักษณะทำนองสรรภัญญะเป็นการสวดที่ใช้เสียงในระดับสูงและลดความเร็วของการสวดลง มีการหยุดคั่นระหว่างการแบ่งวรรค บทพระธรรมที่ใช้สวดโดยทำนองสรรภัญญะนี้ จะต้องเป็นบทพระพันธ์ประเภทร้อยกรอง

สรุปได้ว่าลักษณะทำนองของการสวดพระอภิธรรมจะใช้อยู่ 3 ทำนอง คือ 1) ทำนองมคธ การสวดเป็นวรรค ๆ ส่วนใหญ่เป็นการสวดในงานมงคล 2) ทำนองสังโยค คือ ลักษณะทำนองที่มีการออกเสียงเน้นตัวไปที่ตัวสะกดของคำภาษาบาลี และเป็นการสวดที่ต้องเอื้อนเสียงหรือหยุดหายใจตรงคำที่เป็นตัวสะกด 3) ทำนองสรรภัญญะ หมายถึง ทำนองสำหรับสวดคำที่เป็นฉันท ที่เป็นบทร้อยกรองการสวดจะไม่เน้นการสวดเร็วเกินเน้นความไพเราะ ส่วนใหญ่ในการสวดทำนองสรรภัญญะนั้นจะใช้สวดบูชา เทพเจ้า พระพรหม สิ่งศักดิ์ทั้งหลาย จะเห็นได้ว่าทำนองที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ยังมีการสวดอยู่จนถึงปัจจุบันแล้วแต่จะใช้ทำนองใดตามความเหมาะสม

ของงาน เช่น งานมงคล อวมงคล เป็นต้น และขึ้นอยู่กับผู้สวดในแต่ละภาคแต่ละชุมชนด้วยว่าจะใช้ทำนองไหนในการสวดพระอภิธรรม

6. ข้อมูลเกี่ยวกับบ้านดงอินตา

6.1 ประวัติความเป็นมาของบ้านดงอินตา

บ้านดงอินตา ประชากรส่วนใหญ่อพยพมาจากบ้านกิ้ว อำเภอมะนัง จังหวัดลำปาง เมื่อปี พ.ศ. 2470 โดยการนำของพ่ออุ้ยอินตา อุตตะมะ การอพยพครั้งแรกได้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านสันคอกม้า ปัจจุบันเป็นฉาปนสถานบ้านดงอินตา ขณะนั้นมีจำนวน 30 ครัวเรือน ต่อมาเมื่อมีผู้อพยพตามมาอยู่เพิ่มขึ้น และประชากรส่วนใหญ่ได้ประกอบอาชีพเกษตรกรรม หลังจากนั้นได้ย้ายถิ่นฐานจากบ้านสันคอกม้า มาอยู่บริเวณบ้านดงอินตา (ในปัจจุบัน) สำหรับพ่ออุ้ยอินตา อุตตะมะ ได้เสียชีวิตด้วยโรคชราในปี พ.ศ. 2505 ประชากรที่ย้ายถิ่นฐานมาใหม่จึงได้ตั้งชื่อหมู่บ้านเพื่อเป็นอนุสรณ์ให้พ่ออุ้ยอินตา อุตตะมะ ชื่อว่าบ้านดงอินตา เดิมที่บ้านดงอินตามีหมู่บ้านเดียว คือ หมู่ที่ 6 และเมื่อมีประชากรเพิ่มมากขึ้น จึงแยกหมู่บ้านออกเป็นบ้านดงอินตา หมู่ที่ 9 และหมู่ที่ 11 ตำบลบ้านเหล่า อำเภอมะนัง จังหวัดพะเยา

6.2 ประชากรของหมู่บ้าน

ประชากรทั้งหมด 2,519 คน แยกออกเป็น 3 หมู่บ้าน

6.2.1 หมู่ที่ 6 จำนวนประชากร ชาย 403 คน หญิง 463 คน รวม 866 คน

6.2.2 หมู่ที่ 9 จำนวนประชากร ชาย 371 คน หญิง 680 คน รวม 1,057 คน

6.2.3 หมู่ที่ 11 จำนวนประชากร ชาย 326 คน หญิง 276 คน รวม 602 คน

6.3 อาชีพและการนับถือศาสนา

6.3.1 อาชีพหลัก

- 1) เกษตรกรรม
- 2) รับจ้างทั่วไป
- 3) ค้าขาย
- 4) รับราชการ
- 5) ช่างซ่อม

6.3.2 การนับถือศาสนา

ศาสนาพุทธทั้งหมด

6.4 ประเพณีและวัฒนธรรม

6.4.1 งานบุญเข้าใหม่

เดือนมกราคม

6.4.2	เข้ากรรม	เดือนกุมภาพันธ์
6.4.3	สงกรานต์, สรงน้ำพระธาตุ	เดือนเมษายน
6.4.4	ประเพณีเลี้ยงศาลเจ้าบ้าน (ปู่ย่า)	เดือนมิถุนายน
6.4.5	วันเข้าพรรษา	เดือนกรกฎาคม
6.4.6	ประเพณีสลากภัต	เดือนตุลาคม
6.4.7	ประเพณีตักบาตรเทโว, ออกพรรษา	เดือนตุลาคม

6.5 สถานที่ท่องเที่ยวและโบราณสถาน

- 6.5.1 วัดดงอินตา
- 6.5.2 วัดพระธาตุจ๋าม่วง
- 6.5.3 พิพิธภัณฑสถานหมู่บ้าน
- 6.5.4 โบราณสถานเวียงห้าบ้านดงอินตา

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

7.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลวิธีทางภาษาและอัตลักษณ์ทางภาษา

ธีระ บุษบกแก้ว (2553) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง กลวิธีทางภาษากับการนำเสนออัตลักษณ์ของตนเองโดยกลุ่ม “เกย์ออนไลน์”

จากการศึกษาผลการวิจัยพบว่า กลวิธีทางภาษาที่กลุ่ม “เกย์ออนไลน์” ใช้สื่ออัตลักษณ์ของตนเอง ที่สำคัญมี 8 กลวิธี ได้แก่ การเลือกใช้คำศัพท์ การใช้มูลบท การปฏิเสธสื่อมูลบท การใช้นามวลีสื่อมูลบท การใช้อุปสรรค การใช้อุปสรรคกรรม การกล่าวอ้าง และการใช้คำวาทศิลป์ กลวิธีทางภาษาใช้เพื่อนำเสนออัตลักษณ์ของเกย์ต่อสาธารณชน 8 ประเด็น ได้แก่ 1) “เกย์เป็นคนปกติ และมีวิถีชีวิตเหมือนคนทั่วไป” 2) “เกย์ส่วนใหญ่มีพฤติกรรมของเพศชาย” 3) “เกย์ไม่ได้หมกมุ่นเรื่องเพศ” 4) “เกย์ไม่ใช่ผู้ป่วยโรค หรืออาการทางจิต” 5) “เกย์เป็นกลุ่มคนที่ตกอยู่ในความกลัวและเกย์ผู้ยอมรับและเปิดเผยตนเองเป็นผู้มีความกล้า” 6) เกย์เป็นผู้หยวนหาความรัก” 7) “เกย์เป็นคนที่อบอุ่น มีน้ำใจต่อผู้อื่น โดยเฉพาะต่อเกย์ด้วยกัน” 8) “เกย์คือ “ของปลอม” เกย์เป็นคนที่มีความผิด และเกย์หมกมุ่นเรื่องเพศ

สิ่งสำคัญที่ผู้วิจัยสังเกตเห็นคือ อัตลักษณ์เกย์ที่นำเสนอในบทความดังกล่าวเป็นภาพด้านบวกเกี่ยวกับตนเอง อย่างไรก็ตาม กลวิธีทางภาษาที่กลุ่มเกย์ออนไลน์ใช้ก็แสดงให้เห็นว่า เกย์ยังมีความคิดค้านลบต่อตนเองแฝงอยู่ แสดงนัยยะว่าการสร้างอัตลักษณ์ของเกย์ยังคงได้รับอิทธิพลจากสังคม

ไพรินทร์ บุญน้อย (2553) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบ การติดต่อสื่อสารด้าน วจนภาษาและอวจนภาษาของหัวหน้างานฝ่ายผลิต กรณีศึกษาบริษัทแห่งหนึ่ง ในเขต อุตสาหกรรม 304 จังหวัดปราจีนบุรี

ผลการศึกษาพบว่า โดยภาพรวมหัวหน้างานฝ่ายผลิต ควรเป็นผู้ชำนาญในการ ติดต่อสื่อสาร สามารถสื่อสารได้ดีทั้งด้านวจนภาษาคือ คำพูด ถ้อยคำ ที่เหมาะสม และอวจน ภาษา สีน้หน้า สายตา น้ำเสียง เวลา ที่เหมาะสม จึงจะสามารถสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถทำให้ผู้ฟังเชื่อถือและปฏิบัติตามได้ ซึ่งรูปแบบการติดต่อสื่อสารด้านวจนภาษา และอวจนภาษาของหัวหน้างานฝ่ายผลิตได้เลือกใช้นั้น สามารถนำไปสู่การสื่อสารได้อย่างมี ประสิทธิภาพ

ดวงรัตน์ ณะเสน (2555) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง อวจนภาษาเกี่ยวกับธงที่ใช้ในสามเหล่าทัพ ผลการศึกษาพบว่า ประวัติความเป็นมาของธงในสามเหล่าทัพ การใช้ธงเป็นสัญลักษณ์ของ ประเทศไทยเริ่มขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เป็นธงพื้นสีแดงไม่มีสัญลักษณ์และ ต่อมาได้มีการนำสัญลักษณ์ต่าง ๆ มาประดับบนพื้นธงสีแดง เช่น จักรสีขาว ช้างเผือก และได้มี การปรับปรุงจนกระทั่งเป็นธงชาติไทยในปัจจุบัน ซึ่งยังเป็นต้นแบบของธงอีกหลายชนิด เช่น ธง ราชนาวี ธงฉาน ธงชัยเฉลิมพลลักษณะการใช้อวจนภาษาในการสื่อความหมายของธงที่ใช้ใน สามเหล่าทัพ ได้แก่ การสื่อความหมายถึงประเทศไทยและชาติไทย การสื่อความหมายถึง พระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ การสื่อความหมายถึงธงประจำหน่วย การสื่อ ความหมายถึงทหารบกการสื่อความหมายถึงทหารเรือ การสื่อความหมายถึงทหารอากาศ การ สื่อความหมายถึงธงราชการทหาร การสื่อความหมายถึงยศทหาร การสื่อความ หมายถึง ตำแหน่งทางทหาร การสื่อความหมายถึง หน่วยงานทหาร การสื่อความหมายถึงการรับ-ส่ง ข้อความ และการสื่อความหมายถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม

รณยุทธ เอื้อไตรรัตน์ (2557) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง อวจนภาษาในนวนิยายเรื่องฟ้าใหม่ ของศุภร บุญนาค

ผลการวิจัยพบว่านวนิยายเรื่องฟ้าใหม่ใช้อวจนภาษาสื่อความหมายทั้งเจ็ดประเภท ได้แก่ อักษรภาษา วัตถุภาษา ปริภาษา เทศภาษา กาลภาษา เนตรภาษา และสัมผัสภาษา โดย พบการใช้อวจนภาษาทั้งเจ็ดประเภทสื่อความหมายในบทบรรยายบทพรรณนา และบทสนทนา อวจนภาษาแต่ละประเภทที่ปรากฏสามารถสื่อความหมายให้ทราบถึง ขนบธรรมเนียมของ ราชภัฏ ขนบธรรมเนียมในราชสำนัก ประเพณี ความเชื่อค่านิยม สภาพบ้านเมือง ความสำคัญ ของเหตุการณ์ และลักษณะของตัวละครในด้านอุปนิสัย อารมณ์ความรู้สึก

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้วจนภาษาในการสื่อสารระหว่างสังคมไทยที่ผู้ประพันธ์กล่าวถึงในนวนิยายเรื่องฟ้าใหม่เปรียบเทียบกับสังคมไทยยุคปัจจุบัน

ผลการศึกษาพบว่า ประการที่หนึ่ง วจนภาษาที่ใช้สื่อสารในอดีตยังคงพบใช้สื่อสารในสังคมปัจจุบัน ซึ่งสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรม ค่านิยม วัตถุประสงค์บางประการ ที่สังคมไทยให้ความสำคัญตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ประการที่สอง วจนภาษาที่ใช้สื่อสารในอดีตยังคงใช้สื่อสารในสังคมปัจจุบันแต่ใช้สื่อสารในสถานการณ์ที่แตกต่างจากอดีต การศึกษา

ดังกล่าวช่วยสะท้อนให้เห็นว่าสังคมไทยได้นำ วัฒนธรรม ค่านิยม วัตถุประสงค์บางประการที่สืบทอดมาจากอดีตมาปรับประยุกต์ให้เข้ากับสภาพสังคมปัจจุบัน และประการสุดท้าย วจนภาษาที่ใช้สื่อสารในสังคมอดีตไม่ปรากฏพบในสังคมปัจจุบัน ผลการศึกษา ประการนี้ช่วยสะท้อนให้เห็นว่าเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมบางประการจึงส่งผลให้อวจนภาษาที่ผู้คนใช้สื่อสารเปลี่ยนแปลงไปตามวัฒนธรรมและค่านิยมที่สังคมในยุคปัจจุบันให้ความสำคัญ

7.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมศพและพิธีสวดพระอภิธรรม

พระมหาพิรเดช ลีตเตโช (2545) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การฟังสวดพระอภิธรรมในพิธีงานศพ : ศึกษาเฉพาะกรณีพิธีงานศพในกรุงเทพมหานคร

ผลการวิจัยพบว่า

1. จำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม 200 คนเป็นเพศชาย 107 คน หรือร้อยละ 53.50 เพศหญิง 93 คน หรือร้อยละ 46.50 อายุส่วนใหญ่ 31- 40 ปี 73 คน หรือร้อยละ 36.50 อาชีพพนักงานเอกชน 96 คน หรือร้อยละ 48.00 วุฒิการศึกษาปริญญาตรี 104 คน หรือร้อยละ 52.00 ศาสนาที่นับถือคือศาสนาพุทธ 200 คน หรือร้อยละ 100.00 มีความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนามาก 123 คน หรือร้อยละ 61.50 เคยฟังธรรม 195 คน หรือร้อยละ 97.50 เคยร่วมพิธีในงานศพ 1-5 ครั้ง 149 คน หรือร้อยละ 74.50 และความคิดเห็นต่อผู้นำในการปรับปรุงรูปแบบการสวดพระอภิธรรมคือมหาเถรสมาคม 83 คน หรือร้อยละ 41.50 ตามลำดับ

2. ความคิดเห็นที่มีต่อการฟังสวดพระอภิธรรม 37 ข้อ พบว่า พระภิกษุควรมีหน้าที่ต่อสังคมด้วยการสั่งสอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้แก่ประชาชนมากที่สุด คือ $\bar{x} = 4.40$, S.D.= 0.69 รองลงมาคือ ควรมีการรณรงค์ให้คนไทยมีจิตสำนึกในพระพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้น $\bar{x} = 4.39$, S.D.= 0.95 ถ้าบุคคลมีความรู้ความเข้าใจต่อคำสอนในพระพุทธศาสนา จะทำให้สังคมมีปัญหาลดน้อยลง $\bar{x} = 4.31$, S.D.= 0.74 และปัจจุบันคนไทยละเลยคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปมาก $\bar{x} = 4.28$, S.D.= 0.80 ตามลำดับ ส่วนความคิดเห็นที่อยู่ในระดับเห็นด้วยน้อยและเห็นด้วยระดับปานกลาง คือ ไม่ควรมีการสวดพระอภิธรรมเป็นภาษาบาลีเลย $\bar{x} = 1.91$, S.D.=1.09 และควรสวดพระอภิธรรมเป็นภาษาบาลีเพียง 2 จบ $\bar{x} = 2.52$,

S.D.=1.02 โดยมี ค่าเฉลี่ยทั้ง 37 ข้อ โดยภาพรวมคือ เห็นด้วยในระดับมาก $\bar{X} = 3.62$, S.D. = 0.98 ตามลำดับ สำหรับความคิดเห็นจากการสัมภาษณ์ตัวแทนทางด้านศาสนาและ

สาขาอาชีพต่าง ๆ พบว่ามีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน คือ ไม่ควรสวดพระอภิธรรมเป็นภาษาบาลีทั้ง 4 จบ ควรปรับปรุงโดยมีการบรรยายธรรมหลังจากสวดเป็นภาษาบาลี 1 จบ หรือหลังจากสวดเป็นภาษาบาลีแล้วควรสวดแปลเป็นภาษาไทย ไม่ควรยึดรูปแบบตามประเพณีมากเกินไป ควรคำนึงถึงสาระหรือเนื้อหามากกว่า ควรจัดงานศพอย่างเรียบง่ายและประหยัด วัดที่มีการจัดพิธีงานศพควรให้ผู้มาร่วมงานได้รับประโยชน์และกลับไปอย่างมีความสุขและมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองสถาบันควรมีหน้าที่ในการฝึกหรืออบรมพระภิกษุในการเทศนาสั่งสอนหรือบรรยายธรรมหลังจากสวดพระอภิธรรม

3. ยอมรับสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ในบทที่ 1 หน้า 5 จำนวน 2 ข้อว่า ผู้ฟังสวดพระอภิธรรมในพิธีงานศพในกรุงเทพมหานครไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ของการฟังสวด ทำให้ผู้ฟัง วัดและพระพุทธรูปศาสนาไม่ได้รับประโยชน์ในระดับที่ควรจะเป็น พระสงฆ์สูญเสียโอกาสอันดีที่จะเผยแผ่ธรรม และ พิธีกรรมในงานศพขาดการปรับปรุงรูปแบบอย่างเหมาะสม ทำให้ไม่สามารถสื่อสารจากพระพุทธรูปศาสนาให้กับมหาชนและสังคมอย่างพอเพียงกับสถานการณ์ปัจจุบัน

เดชา ศรีคงเมือง (2548) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์ทำนองสวดพระอภิธรรมในพิธีศพหลวง

ผลการวิจัยพบว่า การสวดพระอภิธรรมในพิธีศพหลวงเป็นพุทธศาสนาพิธีเพื่อเชิดชูเกียรติแก่ผู้มีคุณูปการต่อชาติและพระมหากษัตริย์ โดยมี “พระพิธีธรรม” เดิมเรียกว่า “พระคู่สวด” เป็นผู้สวดเฉพาะและสวดด้วยทำนองเฉพาะที่เรียกว่า “กะ” มีลักษณะ คือ 1) ใช้บันไดเสียงชนิด 3 เสียงซึ่งมีพิสัยเป็นคู่ 4 เพอร์เฟคท์ 2) โครงสร้างรูปแบบเป็น ส่วนเกริ่นนำ ส่วนหลักและส่วนลงจบ 3) นำทำนองพบทั้งจังหวะสม่ำเสมอและชนิดจังหวะลอย การบรรจุคำสวดในทำนองมี 3 ลักษณะคือ พยางค์เดี่ยว กลุ่มโน้ต และเอื้อนแบบเมลิสมติก 4) รูปแบบวลีทำนองเป็น “สไตรพิด” 5) เสียงศูนย์กลางเพียงหนึ่งเสียงมีฐานะเป็นเสียงตั้งคู่ในทำนองและใช้เป็นเสียงลงจบทำนองสมบูรณ์ 6) ทำนองและการเปล่งเสียงคำที่สอดคล้องกันในลักษณะการแยกการยึดและการขยาย ขณะเดียวกันตกแต่งและต่อเติมด้วยเม็ดพยางค์ชนิดต่าง ๆ 7) พบกลายเสียงการแทรกพยางค์เพิ่มเติมการกลมกลืนเสียงส่วนในภาพรวมผลทางธรรมชาติที่ไม่มีหน่วยเสียงของภาษาบาลีส่งผลให้เกิดทำนองในลักษณะพิเศษและเม็ดพยางค์ต่าง ๆ ขึ้น นอกจากนี้พบเม็ดพยางค์ชนิดเดียวกับการขับร้องเพลงไทยและคุณลักษณะของทำนองสัมพันธ์กับการสวดพระเวทของอินเดีย

ทำนองสวดที่ทำการวิจัยนี้ นับเป็นดนตรีพิธีกรรมชนิดขับร้องอันหนึ่งในสังคมไทยซึ่งได้แสดงองค์ประกอบและความสัมพันธ์ระหว่างคำกับทำนองในเชิงคีตศิลป์ที่น่าสนใจ ประเด็นด้านการก่อตัวด้านคุณลักษณะทางดนตรีในวรรณศิลป์ และความสัมพันธ์เชิงเครือญาติวัฒนธรรมดนตรีของการสวดไทยในระดับมหภาค จึงเป็นประเด็นที่ต้องทำให้เกิดความชัดเจนในทุกมิติการศึกษา

พระมหาพุทธกิจ นามชื่น (2551) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์เนื้อหาและทำนองสวดพระอภิธรรมที่ใช้สวดในจังหวัดเชียงใหม่

จากการศึกษาพบว่า พิธีสวดพระอภิธรรม เป็นพิธีที่จัดเพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมด้านปัจจัยเครื่องอาศัยเพื่อการดำรงชีวิตอยู่ในโลกหน้าสำหรับผู้ตาย โดยในสมัยโบราณพิธีสวดพระอภิธรรมในจังหวัดเชียงใหม่ นิยมใช้บทสวดที่เรียกว่า ลีลา เหตุปัจจัยจะโย ซึ่งมีเนื้อหาอยู่ในพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีเล่มที่ 45 ต่อมาเมื่อสังคมล้านนาหรือเชียงใหม่ได้เริ่มมีความสัมพันธ์ทางการปกครองทางส่วนกลางคือกรุงเทพมหานครมากขึ้น จึงเริ่มมีประชาชนจากภูมิภาคอื่น ๆ ของประเทศเข้ามาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดเชียงใหม่ รวมทั้งพระสงฆ์ได้รับการศึกษาจากส่วนกลางมากขึ้น จึงทำให้การสวดตลอดจนรูปแบบพิธีสวดพระอภิธรรมในจังหวัดเชียงใหม่เปลี่ยนแปลงไปเป็นการสวดแบบภาคกลาง แต่ยังคงประยุกต์กับการสวดแบบเดิมโดยการผสมผสานระหว่างการสวดแบบเดิมกับการสวดแบบภาคกลาง

ด้านเนื้อหาของบทสวดพระอภิธรรม ผลการศึกษา พบว่า เนื้อหาที่กล่าวถึงปรมัตถธรรม 4 ประการคือ จิต เจตสิก รูปและนิพพานจะพบในบทสวดพระอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์และบทสวดลีลาซึ่งเป็นภาษาบาลี และหลักธรรมอื่น ๆ อีก 5 ประการ ได้แก่ ไตรลักษณ์ มรณานุสติ เบญจขันธ์กายคตาสติ และกฎแห่งกรรม ซึ่งพบในบทสวดที่เป็นภาษาไทยตลอดถึงเนื้อหาของบทสวดพระมาลัยเดิมที่กล่าวถึงชายเข็ญใจถวายดอกบัวแด่พระมาลัยเพื่อนำไปบูชาพระเกตแก้วจุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

จากเนื้อหาที่กล่าวข้างต้น จึงทำให้บทสวดพระอภิธรรมทรงคุณค่าความงามในด้านเนื้อหาที่สอนหลักความดี (จริยศาสตร์) ความจริงที่มีเหตุผล (ตรรกศาสตร์) และเนื้อหาที่เป็นประโยชน์ (อรรถศาสตร์) ต่อการดำรงชีวิต

ด้านรูปแบบคำประพันธ์พบว่า มีทั้งประเภทร้อยแก้วและร้อยกรอง และแต่งเป็นภาษาบาลีและภาษาไทย โดยที่คำประพันธ์ประเภทร้อยกรองมีฉันท กาพย์ กลอน รวมทั้งลักษณะการใช้ภาษาที่เรียบง่ายสามารถเข้าถึงผู้ฟังได้ทุกระดับและง่ายต่อการจดจำเนื้อ นับว่ามีคุณค่าความงามทางวรรณศิลป์

ด้านทำนองสวด พบว่า พระอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์มีทำนองหลัก 2 ทำนองคือ 1) ทำนองสวดแบบสังโยค 2) ทำนองสวดแบบพื้นเมืองล้านนา ซึ่งทำนองสวดแบบที่สองยังมีทำนองย่อยอีก 3 ทำนองคือ ทำนองม้าย่าไฟ มะนาวล่องของ (โขง) และทำนองธรรมวัตร ทำนองสวดสรภัญญะ 6 ทำนองคือ 1) ทำนองรำพันสังขาร 2) ทำนองอภิธรรมยามดึก 3) ทำนองสกุณารำพึง (บางแห่งเรียกว่า ทำนองแสนสงสาร) 4) ทำนองอภิธัมมัตถสังคหะ 5) ทำนองพระมาลัย 6) ทำนองลिया

พระครูอุดมพัฒนคุณ (2554) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง คุณค่าของพิธีกรรมในการสวดพระอภิธรรมัตถสังคหะ: ศึกษากรณีเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู ผลการศึกษาวิจัยพบว่า

ความเป็นมาและความสำคัญของคัมภีร์อภิธรรมัตถสังคหะในพระพุทธศาสนา แต่เดิมไม่ได้แบ่งเป็นปริศนาคำเหมือนในปัจจุบัน แต่เกิดจากเหตุผลที่พระพุทธเจ้าทรงนำไปเทศนาโปรดพระพุทธานุชาตบวรคัมภีร์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อเป็นการตอบแทนพระคุณน้านม และในเวลาต่อมา พุทธศาสนิกชน จึงนิยมถือปฏิบัติสืบต่อกันมาว่า หากบุพการี ญาติผู้ใหญ่หรือบุคคลอันเป็นที่รัก ในครอบครัวถึงแก่กรรม ก็จะมีนิมนต์พระสงฆ์ จำนวน 4 รูป มาสวดพระอภิธรรมัตถสังคหะในงานศพ โดยเนื้อหาทั้งหมดสรุปได้ว่า เป็นการกล่าวถึง รูป จิต เจตสิกและนิพพาน หรือกล่าวให้สั้นเข้ามา คือ รูปและนาม ซึ่งมีกระบวนการเกิดดับไปตามเหตุปัจจัยต่าง ๆ เมื่อพิจารณารู้เท่าทันจนหลุดพ้นแล้ว จึงชื่อนิพพาน ได้แก่ สภาพที่ดับรูปและนามที่มนุษย์ผูกพันและมีความเชื่อมโยงไปถึงภพภูมิต่าง ๆ เมื่อสัตว์โลกล่วงลับหรือตายไปแล้ว

พิธีกรรมในการสวดพระอภิธรรมัตถสังคหะในเขตอำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู พบว่า เจ้าภาพจะต้องเตรียมการใน 2 ลักษณะใหญ่ คือ ส่วนที่หนึ่งเป็นการ เตรียมนิมนต์พระสงฆ์มาประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การสวดมาติกา-บังสุกุล ฉันทเพล สวดพุทธมนต์หน้าศพ แสดงธรรม พิธีเก็บอัฐิ เป็นต้น ส่วนที่สอง เป็นการเตรียมสถานที่และเชิญญาติพี่น้องไปร่วมงาน และเตรียมสิ่งของต่าง ๆ ที่จะใช้ในงานสวดพระอภิธรรมัตถสังคหะ เช่น ปัจจัยกัปปิยภัณฑ์ถวายพระสงฆ์ ภัตตาหารถวายเช้า-เพล ไตรจีวร มีข้อน่าสังเกตว่า การจัดสวดพระอภิธรรมัตถสังคหะ มี 3 ระดับตามฐานะของเจ้าภาพ คือ ผู้มีฐานะดี ผู้มีฐานะปานกลางและผู้มีฐานะค่อนข้างยากจน โดยแต่ละระดับก็จะมี ความแตกต่างกันออก ซึ่งขึ้นอยู่กับฐานะทางการเงินเป็นปัจจัยสำคัญ แต่ด้านความศรัทธาต่อการบำเพ็ญกุศลไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน

คุณค่าจากพิธีกรรมการสวดพระอภิธรรมัตถสังคหะในเขตอำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู ที่มีต่อสังคม ประเพณีนิยม การทำบุญด้วยหลักกิริยาวัตร 3 และ 10 ทำให้บุตรหลาน รู้จักมีความกตัญญูต่อบุพการีชนและญาติที่ล่วงลับไปแล้ว โดยการบำเพ็ญกุศล

เพื่ออุทิศให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว ทั้งนี้ พุทธศาสนิกชน เชื่อว่า หากได้ทำบุญด้วยการสวดพระอภิธรรมตถสังคหะให้แก่บุพการีและญาติผู้ใหญ่ที่ตนเคารพนับถือแล้ว ญาติที่ล่วงลับก็จะมีความสุขและไปสู่สุคติภพอย่างแน่นอน ส่วนผู้ไม่สามารถที่จะจัดสวดพระอภิธรรมตถสังคหะได้ เพราะเหตุผลใดก็ตาม พุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่เชื่อว่า ไม่น่าเชื่อว่าญาติที่ล่วงลับนั้นจะไปสู่อบายภูมิหรือไม่ ดังนั้น ส่วนใหญ่จึงบำเพ็ญกุศลอยู่ในระดับปานกลาง คือ จัดเท่าที่กำลังความสามารถของตนเองเป็นหลัก ส่วนผู้ที่บำเพ็ญกุศลครบถ้วนก็มีจำนวนน้อย

พระครูกล้วยานธรรมโฆษ (2555) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาคติธรรมจากประเพณีงานศพ: กรณีศึกษาชุมชนตำบลตรวจ อำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ผลการศึกษาค้นพบว่า

ความตาย คือกระบวนการจบของชีวิต หมายถึงการสิ้นใจ, การสิ้นสภาพของการมีชีวิต แนวคิดเรื่องความตายในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท มองว่าความตายเป็นเรื่องปกติธรรมดาของชีวิต แต่สาระแห่งการตายสามารถนำมาสร้างสิ่งดีงาม นำมาเป็นเครื่องเตือนสติไม่ให้ประมาทมัวเมาในวัยในชีวิต เป็นอุปกรณ์ในการสอนธรรม และปฏิบัติธรรมบำเพ็ญเพียรให้บรรลุผลต่อไป ส่วนประเพณีการจัดงานศพที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น สมัยพุทธกาลจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายเฉพาะบุคคลสำคัญ เช่น พระพุทธเจ้า พระพุทธบิดา และพระพุทธสาวกบางรูป ส่วนบุคคลทั่วไปไม่ปรากฏว่ามีพิธีกรรมด้านนี้ แต่มีการจัดการเกี่ยวกับศพอย่างเรียบง่ายโดยการเผา การฝัง การทิ้งศพให้เป็นอาหารของสัตว์ การนำศพลอยแม่น้ำ

ผลจากการศึกษา ประเพณีการจัดงานศพในชุมชนตำบลตรวจพบว่า ชุมชนตำบลตรวจเป็นชุมชนชาวทวายหรือส่วย มีข้อปฏิบัติเมื่อมีคนป่วยใกล้ตาย มีประเพณีการปฏิบัติต่อศพ มีประเพณีการปฏิบัติในการสวดศพ มีประเพณีการบวชหน้าศพและการจุณศพ มีประเพณีการปฏิบัติในการเผาศพ และมีประเพณีการเก็บอัฐิและทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตาย เป็นลักษณะเฉพาะของตนเอง ปัจจุบันประเพณีการจัดงานศพของชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมบ้าง อย่างเช่นแต่เดิมนั้นมักนิยมฝังศพไว้ก่อน แต่ปัจจุบันเมื่อตายแล้วมักนิยมทำบุญฌาปนกิจคือเผาให้แล้วเสร็จ ซึ่งแต่ละชุมชนก็จัดงานศพตามฐานะของเจ้าภาพ แต่ในขั้นตอนพิธีการต่าง ๆ ชุมชนก็ยังยึดถือเอาประเพณีและข้อปฏิบัติที่ทำสืบ ๆ ต่อกันมา ตามความเชื่อดั้งเดิมบวกกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย

ผลจากการศึกษาวิเคราะห์คติธรรมจากประเพณีงานศพในชุมชนตำบลตรวจพบว่า ประเพณีการจัดงานศพสะท้อนคุณค่าของชีวิต คติธรรมต่าง ๆ ที่พบ ในการจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับงานศพ ดังนี้ ข้อปฏิบัติเมื่อมีคนป่วยใกล้ตายได้คติธรรม คือ การมีสติไม่หลงตาย ไม่ตั้งอยู่ในความประมาท เห็นสังขารในชั้น 5 ประเพณีการปฏิบัติต่อศพได้คติธรรม คือ ความ

กตัญญูกตเวทีความเคารพนับถือ หลักไตรลักษณ์คืออนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ประเพณีการสวดศพได้คติธรรมคือการอุทิศส่วนกุศล การมีน้ำใจต่อกัน ประเพณีการบวชนาคศพและจูงศพได้คติธรรมคือความกตัญญูรู้คุณ การสร้างอริยทรัพย์คือคุณความดีต่างๆ ประเพณีการเผาศพได้คติธรรม คือสัจธรรมของชีวิตได้แก่อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ความไม่ประมาทในชีวิต ความเคารพนับถือต่อกัน และประเพณีการเก็บอัฐิการทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตาย ให้คติธรรมด้านความกตัญญูกตเวที ความสำนึกในบุญคุณต่อกัน และการเกิดใหม่ในโลกหน้า ด้วยอาศัยอำนาจของบุญกุศลที่ทำอุทิศให้แก่ผู้ตายนั่นจะทำให้ผู้ตายได้ไปเกิดในภพภูมิที่ดีในโลกหน้าต่อไป

พระครูอุทัยปริยัติโกศล (2555) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ปรีศนาธรรมเกี่ยวกับประเพณีการตายของภาคอีสาน ผลการศึกษารวบรวมว่า

ปรีศนาธรรมที่เกี่ยวกับประเพณีการตายของภาคอีสาน มีลักษณะสำคัญคือ 1) เป็นคำสอนตามหลักพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับแนวการปฏิบัติเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของพุทธศาสนิกชนทั่วไปของภาคอีสาน 2) เป็นกรอบแนวทางการปฏิบัติเกี่ยวกับประเพณีการตายให้ถูกต้องและดีงามที่คนอีสานที่ได้ศึกษาและเข้าใจปรีศนาธรรมคำ สอนของพระพุทธศาสนา จากการถ่ายทอดจากประเพณีและวิถีการปฏิบัติ โดยการบอกเล่า จากปากต่อปาก และผูกไว้เป็นปรีศนาธรรม 3) เป็นวรรณกรรมถ่ายทอดแบบ “มุขปาฐะ” จากการวิเคราะห์ปรีศนาธรรมเกี่ยวกับความตายของภาคอีสาน ได้พบว่า มีการอิงหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ประกอบเข้าไว้ ที่บ่งบอกถึงความเชื่อในเรื่องของบาปบุญภพภูมิ นรกสวรรค์ จึงมีประเพณีในการทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตายไปแล้ว เนื่องจากได้รับอิทธิพลของหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ทำให้ประเพณี ตลอดจนปรีศนาธรรมยังคงอยู่และมีการสืบทอดต่อ ๆ มา

ในด้านความนิยม ปรีศนาธรรมถือว่าเป็นวรรณกรรมที่ทรงคุณค่าอันประเสริฐ ที่มีสาระสำคัญและประโยชน์ยิ่งแก่ชนชาวอีสาน ที่ยึดถือสืบทอดปฏิบัติเกี่ยวกับประเพณีการตายมาจนปัจจุบันประชาชนยึดหลักธรรมเป็นเครื่องเหนี่ยวจิตใจ เป็นคติธรรมคำสอนตามหลักพระพุทธศาสนา ที่มุ่งสอนให้ผู้คนมุ่งละความชั่ว ทำความดี และทำจิตให้บริสุทธิ์ผ่องใสเบิกบาน ทำให้สังคมเกิดความสงบสุขและพัฒนาให้เจริญก้าวหน้า จากการสืบทอดในรูปของมุขปาฐะที่จำกันมาสืบทอดกันมา เป็นความนิยมทั้งเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลินในการทดสอบปัญญา เนื่องจากได้แฝงหลักธรรมอันประเสริฐ จึงทำให้ปรีศนาธรรมเป็นมรดกตกทอดถึงคนรุ่นหลังของชาวอีสาน เพื่อที่จะได้ศึกษาถึงภูมิปัญญาอันเลิศของบรรพบุรุษและรักษาไว้อย่างยั่งยืนต่อไป

พระมหาสาธิต ฐิตธมฺโม (2556) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบมโนทัศน์เรื่องชีวิตและความตาย ในพุทธปรัชญาเถรวาทกับทฤษฎีนิมิตติ ผลการวิจัยพบว่า

พุทธปรัชญาเถรวาท มองความจริงของชีวิตทั้งในแง่รูปธรรม และนามธรรม คือ กาย และจิต ทั้งสองสิ่งเป็นสภาพความจริงแท้เช่นเดียวกัน แต่อยู่ในกระบวนการเปลี่ยนแปลงตามกฎไตรลักษณ์ คือเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ไม่มีสิ่งใดเป็นสารัตถะ การเปลี่ยนแปลงของกายและจิตเป็นสิ่งที่ต้องเกิดขึ้นกับมนุษย์อยู่ตลอดเวลา โดยหลักใหญ่พุทธปรัชญาเถรวาทได้แบ่งความตายออกเป็นสองชนิด คือ ความตายที่สิ้นสุดของร่างกายและจิตใจในภพชาติหนึ่ง เรียกว่าชีวิตินทรีย์ หากมีกิเลสอยู่ก็เป็นเชื้อแห่งปัจจัยให้เกิดความสืบเนื่องของชีวิตแห่งภพชาติอื่นต่อไป เพราะจิตมีสภาวะที่เกิดดับต่อเนื่องกันไปโดยสัมพันธ์กับรูปที่มีลักษณะเกิดดับตามเหตุปัจจัยที่มีอยู่ และความตายชนิดที่สอง คือ ความดับไปแห่งรูปนามทุกขณะแห่งสังขารธรรมนับครั้งไม่ถ้วนในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ เรียกว่า ชณิกมรณะ

พระครูกันตธรรมภาวิวัฒน์ (2556) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาความเชื่อในพิธีกรรมการฌาปนกิจของชาวบ้านขอนแก่นเหนือ ตำบลขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด ผลการศึกษาวิจัยพบว่า

ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีฌาปนกิจศพในอดีต หากเป็นการฌาปนกิจศพในอินเดีย นิยมนำศพไปเผาริมฝั่งแม่น้ำคงคาแล้วลอยอังคาร เพราะเชื่อว่าเป็นการล้างบาป และแม่น้ำคงคาช่วยให้อิสรุทธิ์ได้ ส่วนพิธีฌาปนกิจแบบพุทธในสมัยพุทธกาลนิยมเผาแล้วบรรจุอัฐิธาตุของบุคคลที่ควรบูชาไว้ในสถูปเพื่อให้เกิดบุญแก่ผู้สวดการบูชาแบบและลำดับขั้นตอนพิธีฌาปนกิจศพของชาวอีสานในอดีตและปัจจุบันมีความใกล้เคียงกัน มีบางขั้นตอนเท่านั้นที่แตกต่างกัน และเมื่อใช้เมรุแทนกองฟอน พิธีที่เกี่ยวข้องกับกองฟอน เช่น การโยนผ้า วางไม้ข่มเหง เป็นต้น จะไม่มีแล้วในปัจจุบัน

สำหรับบ้านขอนแก่นเหนือ เมื่อมีคนตายในหมู่บ้าน ญาติพี่น้องก็จะแจ้งข่าวให้ญาติ ๆ และชาวบ้านได้ทราบ ญาติพี่น้องและบ้านก็จะมาช่วยกันจัดงาน จะตั้งศพบำเพ็ญกุศลไว้ที่บ้านหรือวัดแล้วแต่ความสะดวก หลังจากนั้นก็อาบน้ำศพ แต่งตัวศพ ดอยศพและบรรจุศพลงในหีบศพ แล้วจัดบำเพ็ญกุศลตามประเพณี ตอนเย็นก็นิมนต์พระมาสวดมาติกาหรือสวดพระอภิธรรมแล้วจึงงันเฮือนตี นิยมตั้งศพบำเพ็ญกุศล 3 วัน เมื่อถึงวันฌาปนกิจ ก็เคลื่อนศพไปเผาที่เมรุตั้งอยู่ในวัด ความเปลี่ยนแปลงด้านประเพณีวัฒนธรรมเกิดจากการความเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ เทคโนโลยี และรับประเพณีของชาติตะวันตกและของภาคกลางเข้ามา

พระครูธรรม อธิปญโญ (2556) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาหลักความเชื่อในพิธีศพของชาวพุทธตำบลคูคำที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม ผลการศึกษาวิจัยพบว่า

ประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายในสมัยพุทธกาลการจัดงานศพนั้นถือเป็นเรื่องที่น่ามาซึ่งความเศร้าโศกสำหรับคนทั่วไปคนอินเดียในสมัยพุทธกาลมีวิธีการจัดการเกี่ยวกับศพ

นั้นโดยจะใช้วิธีการต่าง ๆ หลายวิธีด้วยกันจำแนกได้ดังนี้ นำศพไปทิ้งในป่าหรือในป่าช้าฝังดิน เพื่อให้เป็นอาหารของแร้งกานำศพไปฝังดินนำศพไปไว้ที่ป่าช้าแล้วให้ค่าจ้างสัปเหร่อทำหน้าที่ในการเผานำไปเผาแล้วนำกระดูกมาก่อเจดีย์ประเพณีการนำศพไปลอยทิ้งในแม่น้ำสายสำคัญ ประเพณีเกี่ยวกับการจัดพิธีพระบรมศพของพระพุทธเจ้าและบุคคลสำคัญในสมัยพุทธกาลจะจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายเฉพาะบุคคลสำคัญเช่นพระพุทธเจ้าพระพุทธบิดาและพระพุทธสาวกบางองค์เท่านั้นส่วนบุคคลทั่วไปจะไม่เน้นพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายจะจัดการกับศพอย่างเรียบง่ายโดยการเผาการฝังการทิ้งศพให้เป็นอาหารของสัตว์และการจัดการเกี่ยวกับศพก็จะทำทันทีหลังจากที่ตายแล้ว

พิธีศพตามหลักพุทธธรรมของชาวตำบลคูคำเพื่อให้เห็นความดีของผู้ตายเด่นชัดขึ้น อะไรก็ตามที่พลัดพรากจากไปแล้วไม่สามารถนำกลับคืนมาได้ สิ่งนั้นก็จะมีคุณค่า เพื่อเป็นการระลึกถึงคุณงามความดีของผู้ตาย ซึ่งในตอนที่ยังมีชีวิตอยู่นั้นก็อาจได้ทำความดีไว้หลายอย่าง ผู้มีชีวิตจึงต้องทำพิธีศพให้แก่ผู้ตายเพื่อให้ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ได้ขอโหสิกรรมต่อผู้ตาย ตอนยังมีชีวิตอยู่ได้กระทำผิดต่อผู้ตาย ทางกาย วาจา ใจ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง เป็นโอกาสสุดท้ายที่จะได้เคารพศพของผู้ตายทำให้ญาติพี่น้องมีความปรองดองกันมากขึ้น ด้วยความรัก ความอาลัย ความเห็นใจที่ประสพกับความสูญเสียเพื่อเป็นเกียรติแก่เจ้าภาพผู้มีชีวิตอยู่

การจัดงานพิธีศพนั้นผู้เป็นเจ้าภาพหากเป็นผู้มีชื่อเสียงและมีฐานะดี มีญาติมิตรมากมายก็จะจัดพิธีศพใหญ่โต เพื่อเป็นเกียรติแก่เจ้าภาพ เพื่อให้มีโอกาสได้พบปะญาติมิตรในตระกูลเดียวกัน เมื่อครอบครัวเติบโตขึ้นต่างต้องแยกย้ายกันไปประกอบอาชีพต่าง ๆ เมื่อถึงวาระสุดท้ายเสียชีวิตของญาติคนใดคนหนึ่งก็จะกลับมาร่วมกันประกอบพิธีศพให้แก่ญาติผู้เสียชีวิตไปเพื่อแสดงออกถึงความกตัญญูกตเวทิตา ไม่มีใครหลีกเลี่ยงความตายได้ และ ทำให้เกิดอุปมาธรรม คือ เกิดความไม่ประมาท มีสติ คุณค่าการจัดพิธีศพของชาวพุทธด้านหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาทำให้เข้าใจถึงหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 และได้เข้าใจในสังขารมนุษย์ว่าเป็นของไม่เที่ยงด้านจิตใจนั้นทำให้ตระหนักโดยการตอบแทนการปฏิบัติหน้าที่ต่อกันของบุคคลที่อยู่ในสังคมเดียวกัน เช่น บุตรและธิดาต้องทำหน้าที่ของตน คือ ตอบแทนพระคุณของบิดามารดา เพราะท่านให้ความอุปการะต่อบุตรและธิดามาก่อน พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนไว้ในทศทั้ง 6 กล่าวคือ บุตรและธิดาต้องทำหน้าที่และมีความกตัญญูกตเวทิตต่อบิดามารดา คุณค่าและประโยชน์อีกอย่างหนึ่งทำให้เห็นสังขาร คือ การเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นธรรมดา เมื่อเห็นสังขารนี้แล้วก็จะไม่ตั้งตนอยู่ในความประมาท ทำให้เข้าใจและนำไปปฏิบัติเพิ่มมากขึ้น

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาอัตลักษณ์ทางภาษาในพิธีสวดพระอภิธรรมศพของบ้านดงอินตา อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาตามขั้นตอน ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา
3. การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากร ผู้วิจัยได้กำหนดประชากรที่เป็นผู้ประกอบพิธีสวดพระอภิธรรมศพของหมู่บ้านดงอินตา ได้แก่

1.1.1 พระสงฆ์ผู้ประกอบพิธีสวดพระอภิธรรมในหมู่บ้านดงอินตา อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา จำนวน 11 รูป

1.1.2 มัคทายกผู้ประกอบพิธีสวดพระอภิธรรมในหมู่บ้านดงอินตา อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา จำนวน 1 คน

1.2 กลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์การเลือกกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ คือ ต้องเป็นผู้มีความรู้ในด้านพิธีสวดพระอภิธรรม โดยเคยประกอบพิธีสวดพระอภิธรรมมาอย่างน้อย 5 ปี ขึ้นไป และเป็นผู้ประกอบพิธีสวดพระอภิธรรมในหมู่บ้านดงอินตา ได้กลุ่มตัวอย่างตามการเลือกแบบเจาะจง ดังนี้

1.2.1 พระสงฆ์ผู้ประกอบพิธีสวดพระอภิธรรม ในเขตหมู่บ้านดงอินตา อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา โดยการเลือกแบบเจาะจง จำนวน 4 รูป ได้แก่

1) พระครูสุทัศนูปกิจ เจ้าคณะตำบลบ้านเหล่า วัดดงบุญนาคร ตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา

2) พระอธิการสนิท สุชาโต พระอารุโสสังักวัดดงอินตา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา

3) พระนวเขียน วิสุทฺโธ เจ้าอาวาสวัดดงอินตา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา

4) พระบุญสม สุจิตฺโต สังกัดวัดดงอินตา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา

1.2.2) มาตรการผู้ประกอบพิธีสวดพระอภิธรรม ในเขตหมู่บ้านดงอินตา อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา โดยการเลือกแบบเจาะจง จำนวน 1 คน คือ นายกำ นามปัญญา

2. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัย ใช้เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วย

2.1 แบบบันทึกการสังเกตการณ์ประกอบพิธีกรรมการสวดพระอภิธรรม โดยแบ่งเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลเบื้องต้น

ตอนที่ 2 ข้อมูลบันทึกการสังเกต

- 1) เกี่ยวกับผู้สวด
- 2) สิ่งของต่าง ๆ ที่ใช้ในการประกอบพิธีสวดพระอภิธรรม
- 3) ประเภทบทสวดพระอภิธรรมที่สวด
- 4) ข้อมูลด้านทำนองสวด
- 5) ข้อมูลด้านอื่น ๆ

2.2 แบบสัมภาษณ์เป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง สำหรับสัมภาษณ์ผู้ประกอบพิธีสวดพระอภิธรรม โดยแบ่งเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 เป็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ ดังหัวข้อต่อไปนี้

- 1) ข้อมูลเกี่ยวกับพิธีกรรม
- 2) ข้อมูลเกี่ยวกับบทสวดพระอภิธรรมที่ใช้สวดในบ้านดงอินตา
- 3) ข้อมูลเกี่ยวกับทำนองสวด
- 4) ข้อมูลเกี่ยวกับคุณสมบัติผู้สวด

2.3 อุปกรณ์ที่ใช้การเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ กล้องถ่ายภาพ และเครื่องบันทึกเสียง

3. การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง (Semi standardized or guided – semi structure or focused interview) โดยมีขั้นตอนดังนี้

3.1 ศึกษาค้นคว้าแนวคิดทฤษฎีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพิธีสวดพระอภิธรรม

3.2 กำหนดขอบเขตของแบบสัมภาษณ์โดยให้มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และนิยามศัพท์

3.3 ดำเนินการสร้างแบบสัมภาษณ์แล้วนำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นเสนอบทเรียนที่ปรึกษา เพื่อพิจารณาตรวจสอบและให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงเกี่ยวกับสำนวนภาษาให้เข้าใจง่าย และตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3.4 นำแบบสัมภาษณ์มาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษา

3.5 นำแบบสัมภาษณ์ที่ปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้กับผู้ประกอบพิธีที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย เพื่อพิจารณาว่าแบบสัมภาษณ์นั้นใช้ได้จริงมากน้อยเพียงใด หากมีข้อบกพร่องก็นำมาแก้ไขอีกครั้ง ก่อนที่จะนำไปใช้จริง

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลด้านเอกสาร

ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมประกอบพิธีกรรมแล้วกำหนดแนวทางการวิเคราะห์เนื้อหาด้านหลักธรรมที่ปรากฏในบทสวดพระอภิธรรมและอาศัยแนวทางการวิเคราะห์วรรณกรรมพิธีกรรม ได้แก่ ด้านระบบคำระบบประโยค โครงสร้างเนื้อหา ตลอดจนวิเคราะห์ภาพสะท้อนความเชื่อที่ถ่ายทอดผ่านเนื้อหาบทสวดพระอภิธรรม

4.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

4.2.1 เมื่อมีการประกอบพิธีกรรมการสวดพระอภิธรรม ผู้วิจัยจะเดินทางไปหมู่บ้านแห่งนั้น ก่อนเวลาเริ่มพิธีประมาณ 1 ชั่วโมง และสังเกตการณ์เตรียมการก่อนเริ่มพิธี หลังจากนั้นได้ขออนุญาตเจ้าภาพงานศพเพื่อเข้าไปเก็บข้อมูลในพิธี พร้อมบันทึกเสียงสวดเสียงสวดพระอภิธรรม พร้อมยืมบทสวดพระอภิธรรมที่ใช้สวดมาถ่ายสำเนาเอกสารเพื่อมาศึกษาวิเคราะห์

4.2.2 ขอให้มหาวิทยาลัยทำหนังสือแจ้งกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูล นัด วัน เวลา สถานที่ และแจ้งรายละเอียดวัตถุประสงค์ในการสัมภาษณ์

4.2.3 ผู้วิจัยเดินทางสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลในวัดที่ท่านจำพรรษาอยู่ หลังจากมีการสวดพระอภิธรรมเสร็จ 1 วัน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ตามลำดับดังนี้

- 5.1 นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้ มาจัดกลุ่มแล้ววิเคราะห์ตามแนวทางที่กำหนดไว้
- 5.2 นำผลวิเคราะห์ให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบความถูกต้องและปรับปรุงแก้ไข
- 5.3 นำผลการวิเคราะห์มานำเสนอแบบพรรณนาวิเคราะห์

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการศึกษาเรื่อง อัตลักษณ์ทางอวัจนภาษาในพิธีสวดพระอภิธรรมศพของบ้าน ดงอินตา อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา จะนำเสนอเป็นลำดับดังนี้

1. ผลการศึกษาอัตลักษณ์ทางอวัจนภาษา ได้แก่
 - 1.1 สิ่งของต่าง ๆ ที่ใช้ประกอบพิธีสวดพระอภิธรรม
 - 1.2 ผู้ประกอบพิธีสวดพระอภิธรรม
 - 1.3 ทำนองสวดพระอภิธรรม
2. ผลการศึกษาวาจาภาษา ได้แก่ เนื้อหาคำสอนที่ปรากฏในพิธีสวดพระอภิธรรม

1. ผลการศึกษาอัตลักษณ์ทางอวัจนภาษา พบว่า

1.1 สิ่งของต่าง ๆ ที่ใช้ประกอบพิธีสวดพระอภิธรรม

สิ่งของต่าง ๆ ที่ใช้ประกอบพิธีสวดพระอภิธรรมจะเกี่ยวข้องอยู่เสมอทั้งในด้าน ความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาของชุมชน จากการศึกษาและสังเกตใน สถานการณ์จริงของพิธีสวดพระอภิธรรมศพของบ้านดงอินตา อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา พบว่า มีสิ่งของต่าง ๆ ที่ใช้ประกอบในพิธีสวดพระอภิธรรม ทั้งหมด 10 สิ่ง ได้แก่

1.1.1 โต๊ะหมู่บูชา การตั้งโต๊ะหมู่บูชาเป็นธรรมเนียมของชาวพุทธตามความเชื่อ ว่า เมื่อมีการประกอบพิธีกรรมใด ๆ ก็ตามต้องมีพระพุทธรูปเจ้าเป็นประธาน โดยถือเอาพระพุทธรูป เป็นตัวแทนของพระพุทธรูปเจ้า จากการศึกษา พบว่า โต๊ะหมู่บูชาในพิธีสวดพระอภิธรรมที่จัดบน บ้านของผู้ตายจะใช้โต๊ะหมู่บูชาขนาดเล็กหรือขนาดกลาง ซึ่งเรียกว่า โต๊ะหมู่ 5 โต๊ะหมู่ 7 เจ้าภาพจะยืมจากทางสมาคมหมู่บ้านหรือยืมจากวัดตามสะดวก นิยมตั้งอยู่ด้านศีรษะของศพ และสูงกว่าที่ตั้งศพ ทั้งนี้อาจหมายถึงการเคารพต่อพระพุทธรูป ส่วนใหญ่โต๊ะหมู่บูชาจะ ตั้งอยู่ด้านขวามือและอาสนะสงฆ์จะอยู่ด้านซ้ายมือของพระพุทธรูป ดังภาพ 1

ภาพ 1 โต๊ะหมู่บูชาในพิธีสวดพระอภิธรรมศพ

จากการสัมภาษณ์ พระครูสุทัศนูปกิจ ท่านยังได้กล่าวต่ออีกว่า ประมาณ 10 ปี ที่ผ่านมามีการบูชาพระรัตนตรัยจะใช้รูปเทียนจริงในการบูชาแต่ในปัจจุบันนิยมใช้รูปเทียนไฟฟ้า เพราะทางหน่วยงานด้านสาธารณสุขได้ประกาศเตือนให้ชาวบ้านว่าการใช้รูปเทียนจะทำให้เกิดอันตรายจากควันรูป เช่น โรคทางเดินหายใจ โรคมะเร็ง เป็นต้น ทำให้ชาวบ้านและหน่วยงานท้องถิ่นรณรงค์ใช้เป็นแบบรูปเทียนไฟฟ้าเพื่อบูชาพระรัตนตรัยแทน เพื่อความปลอดภัยด้านสุขภาพ (พระครูสุทัศนูปกิจ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2559)

1.1.2 ตะเกียงจุดไฟหน้าศพ การจุดตะเกียงจุดไฟหน้าศพขณะประกอบพิธีสวดพระอภิธรรมมีการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน จากการศึกษ พบว่า จะมีการจุดทุกคืนในพิธีสวดพระอภิธรรมศพและจากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบพิธีสวดพระอภิธรรม ถึงเหตุผลที่ต้องจุดไฟหน้าศพ ซึ่งอาจเกิดจากความหวาดกลัวกับความมืดของญาติผู้ตายที่ต้องนอนเฝ้าศพในแต่ละคืน จึงต้องจุดไฟไว้ให้สว่าง ถ้าจะคิดในแง่ที่เป็นปริศนาธรรมอธิบายได้ว่า มนุษย์นั้นมี 4 จำพวก ดังนี้

พวกที่หนึ่ง มาสว่างไปสว่าง คือพวกที่เกิดมาพบพระพุทธศาสนา เลื่อมใสนับถือ ประพฤติและปฏิบัติตนในทางที่ชอบตามคำสั่งสอนของพระศาสนา คนจำพวกนี้รุ่งเรืองทั้งภพนี้และภพหน้า จึงได้ชื่อว่ามาสว่างไปสว่าง

พวกที่สองมาสว่างไปมืด คือพวกที่เกิดมาพบพระพุทธศาสนา อันนับว่าพบแสงสว่างแล้วแต่ไม่เลื่อมใส ไม่ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธองค์ ประพฤติกาย วาจา ใจ หุจริต เมื่อละจากโลกนี้ก็ต้อง ไปสู่หุคติ จึงได้ชื่อว่า มาสว่างไปมืด

พวกที่สาม มามืดไปสว่าง คือคนจำพวกที่เกิดมาในพวกมิจฉาทิฐิ ไม่นับถือพระพุทธศาสนา แต่ตนกลับเป็นคนสัมาทิฐินับถือพระพุทธศาสนา ประพฤติและปฏิบัติตนในทางที่ชอบ คนจำพวกนี้ได้ชื่อว่ามามืดไปสว่าง

พวกที่สี่ มามืดไปมืด คือคนจำพวกที่เกิดมาในพวกมิจฉาทิฐิ ทั้งตนก็เป็นมิจฉาทิฐิ ไม่ประพฤติปฏิบัติตนในทางที่ชอบ คนจำพวกนี้เรียกว่า มามืดไปมืด

อีกนัยหนึ่งเป็นปัญหาธรรมเตือนสติผู้ยังมีชีวิตอยู่ ให้ดำเนินชีวิตไปในทางสว่าง คนจะเกิดมาสว่างหรือมืดก็ดี ขอให้ไปสว่าง คือเกิดมาแล้วให้รู้จักบำเพ็ญทาน ศีล ภาวนา ประพฤติกาย วาจา ใจ ในทางสัมาปฏิบัติ (พระครูสุทัศนูปกิจ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2559)

ภาพ 2 ตะเกียงจุดไฟหน้าศพในพิธีสวดพระอภิธรรมศพ

3. **อาสนะสงฆ์** การจัดวางอาสนะสำหรับพระสงฆ์ 4 รูป ที่นิมนต์มาสวดพระอภิธรรมจากการศึกษา พบว่า จะใช้อาสนะจำนวน 4 ผืน เรียงตามลำดับไปด้านซ้ายมือของพระพุทธรูป ดังภาพ 3

ภาพ 3 อาสนะสงฆ์ในพิธีสวดพระอภิธรรมศพ

ส่วนพระสงฆ์ที่จะนั่งสวดพระอภิธรรม รวมถึงพระสงฆ์ที่จะเป็นองค์เทศนาธรรมจะนั่งอยู่กับอาสนะลำดับที่ 1 ถึง 4 ตามลำดับพรรษาของพระสงฆ์ เว้นแต่ว่าคืนไหนเจ้าภาพจะนิมนต์พระนักเทศน์ต่างอำเภอ ต่างจังหวัดอื่นมาเทศนาธรรมจะต้องมีการจัดอาสนะสงฆ์ไว้อีกหนึ่งซึ่งจำเป็นต้องใช้ธรรมาสน์ด้วย สามารถสังเกตได้ว่าพระสงฆ์ที่เป็นองค์เทศน์ แม้จะมีอายุพรรษาน้อยก็ตามจะได้รับเกียรติให้นั่งบนอาสนะในธรรมาสน์เสมอ และผู้ร่วมพิธี แม้กระทั่งพระสงฆ์ที่สวดพระอภิธรรมต้องพนมมือฟังเทศนาธรรมด้วยความเคารพเป็นการเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์ให้กับพิธีกรรมมากยิ่งขึ้น

4. ตาลปัตร คำว่า"ตาลปัตร" ความหมายตามรูปศัพท์คือพัดทำด้วยใบตาล มีด้ามยาวสำหรับพระภิกษุถือบังหน้าในพิธีกรรม ราชบัณฑิตยสถาน (2556, หน้า 496) จากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการพิธีสวดพระอภิธรรม ได้สันนิษฐานว่าการใช้พัดนั้นมีมาแต่ครั้งพุทธกาลแล้ว วัตถุประสงค์เดิมแท้ก็เพื่อพัดให้เกิดลมเย็นสบาย ลักษณะจะเป็นพัดใบตาลหรือใบลาน ปัจจุบันตาลปัตรหรือพัดจะมีการเย็บปักให้เห็นซึ่งสัญลักษณ์ในงานพิธีต่าง โดยเฉพาะในพิธีสวดพระอภิธรรมและเห็นบ่อยที่สุดมี 2 ข้อความ คือ ข้อความที่หนึ่งว่า“ไปไม่กลับ กลับไม่ตื่น ฟันไม่มี หนีไม่พ้น” และข้อความที่สองความว่า “เกิด แก่ เจ็บ ตาย” ดังภาพ 4 (พระครูสุทัศนูปกิจ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2559)

ภาพ 4 ตาลปัตรในพิธีสวดพระอภิธรรมศพ

เหตุผลดังกล่าวข้างต้นยังมีความสอดคล้องกับ พระอภิการสนิท สุชาโต ผู้ประกอบพิธีสวดพระอภิธรรมอีกท่านหนึ่ง กล่าวว่า การใช้พัดของพระสงฆ์ในยุคแรกนั้นจึงใช้เพื่อพัดโบกลมคลายความร้อน เมื่อการระบายความร้อนได้มีวิวัฒนาการไปมากจนพัดโบกลมจะหมดความจำเป็นไป แล้วการใช้พัดของพระสงฆ์ในยุคต่อมาจึงถือไปเพื่อตั้งบังหน้ามีความประสงค์ให้พระภิกษุที่สวดมีอากาศสำรวมมากขึ้นด้วย ขณะที่การถือพัดในพิธีสวด พระอภิธรรมนั้นนอกจากถือเป็นธรรมเนียมแล้ว ด้านหน้าตาลปัตรยังมีข้อความสื่อสอนธรรมะเกี่ยวกับมรณานุสติให้แก่ผู้ฟังด้วยส่วนข้อความที่นิยมติดที่ตาลปัตร (พระอภิการสนิท สุชาโต, ผู้ให้สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2559)

จึงเป็นที่น่าสังเกตว่า เมื่อมีข้อความ 2 อย่างดังกล่าว ทำให้ตาลปัตรหรือพัดนั้นเป็นตาลปัตรที่ใช้เฉพาะงานเกี่ยวกับศพหรืองานอวมงคลเท่านั้น จะนำไปใช้ในงานมงคลจึงไม่เหมาะสม

5. ธรรมาสน์ ธรรมาสน์ คือ อาสนะสำหรับนั่งแสดงธรรม หรือนั่ง เป็นที่น่าสังเกตว่าตามภาษาท้องถิ่นล้านนาเรียกธรรมาสน์หลายอย่างด้วยกัน เช่น ธรรมาสน์แก้วอาสนะแก้ว กระดานคำ กระดานทอง มณเฑียรคำ แทนเทศฯ แทนธรรมาสน์ ปราสาทแก้ว (มณี พยอมยงค์, 2529, หน้า 59) ดังภาพ 5

ภาพ 5 พระสงฆ์เทศนาธรรมแบบบรรยาย

จากการศึกษา พบว่า ธรรมเนียมสำหรับพระสงฆ์นั่งเทศน์นั้นจะนิยมจัดในคืนสุดท้ายของการสวดพระอภิธรรมจะจัดเฉพาะงานที่เจ้าภาพนิมนต์พระนักเทศน์นอกเขตหมู่บ้านมาเทศนาธรรมเท่านั้นจะตั้งด้านล่างของบ้านสถานที่กว้างขวางหันหน้าไปด้านแขกที่มาร่วมพิธี เพื่อให้ผู้เทศนาธรรมและแขกได้เห็นหน้ากันชัดเจน บริเวณธรรมาสน์จะประกอบด้วย เทียนสองธรรมอยู่ด้านขวามือของพระเทศน์ ด้านซ้ายมือของพระเทศน์เป็นเครื่องไทย ดังภาพ 5 แต่ถ้าเป็นพระสงฆ์ที่เทศนาธรรมจำพรรษาอยู่ในเขตหมู่บ้านดวงอินตาจะไม่นิยมจัดธรรมาสน์เพราะเห็นว่าเป็นเรื่องยุ่งยากสำหรับเจ้าภาพในการขนย้ายจากที่วัดไปบ้านจะใช้กรณีพิเศษที่กล่าวมาข้างต้นเท่านั้น

6. ผ้าบังสุกุล ผ้าบังสุกุล แปลว่า ผ้าเปื้อนฝุ่น เป็นชื่อของผ้าซึ่งไม่มีเจ้าของเป็นเศษผ้าที่เขาทิ้งตามกองขยะบ้าง ผ้าที่เจ้าของทอดทิ้งเพราะสกปรกบ้าง แบ่งออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ 1) ผ้าที่ตกที่ป่าช้า 2) ผ้าที่ตกที่ตลาด 3) ผ้าที่หนักัด 4) ผ้าที่ปลวกกัด 5) ผ้าที่ถูกไฟไหม้ (สมชัย ใจดี, 2550, หน้า 79-82 อ้างอิงใน พระมหาอุทกกิจ นามชื่น, หน้า 96) ดังภาพ 6

ภาพ 6 ผ้าบังสุกุลในพิธีสวดพระอภิธรรมศพ

จากการสัมภาษณ์ พระอธิการสนิท สุชาโต กล่าวว่า ในการสวดพระอภิธรรมของหมู่บ้านดงอินตาประมาณ 20 ปีที่ผ่านมา จะใช้ผ้าบังสุกุลจำนวน 4 ผืน สำหรับให้บรรดาลูก ๆ ญาติ ๆ วางพร้อมกันต่อหน้าพระสงฆ์เท่านั้น แต่ในปัจจุบันจะมีการเชิญแขกมากมายในการวางผ้าบังสุกุลอย่างน้อย 20 ผืน โดยเฉพาะคืนสุดท้ายบางงานจะวางเท่ากับอายุผู้ตายก็มี พระสงฆ์จะนั่งพิจารณาโดยใช้บทสวดว่า อะนิจจา ะตะ สะขารา... ฯลฯ 3 รอบ (พระอธิการสนิท สุชาโต, ผู้ให้สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2559) ในขณะเดียวกัน พระครูสุทัศน์นพกิจ ยังได้กล่าวว่า ปัจจุบันยังมีการพัฒนาการวางผ้าบังสุกุลจะเป็นจิวรสำเร็จ และมีการทอดผ้าบังสุกุลตั้งแต่พิธีสวดพระอภิธรรม และพอแห่ศพไปที่ป่าช้า จะมีการทอดผ้าบังสุกุลอีกครั้งหนึ่งตามจำนวนผ้าที่มีในงานนั้นจนหมดจะวนก็รอบก็ตาม ผ้ามหาบังสุกุลคือผ้าไตรจิวรครบชุด ผ้าบังสุกุล คือผ้าสบง

จึงสรุปให้เห็นชัดเจนได้ว่า คำว่า ผ้าป่า ในครั้งพุทธกาลเรียกว่า ผ้าบังสุกุลจิวร ผ้าบังสุกุลนั้น คือผ้าเปื้อนฝุ่นแท้ ๆ อย่างหนึ่ง และผ้าที่อุทิศให้ผู้ตายอีกอย่างหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อถวายพระสงฆ์เพื่อนำไปเย็บเป็นจิวร โดยเชื่อว่าผ้านั้นกลายเป็นเสื้อผ้าเครื่องนุ่งสำหรับผู้ตายในภพต่อไป (พระครูสุทัศน์นพกิจ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2559)

7. **เครื่องไทยธรรม** จากการศึกษา พบว่า นอกจากจะเตรียมเครื่องไทยธรรม เพื่อถวายพระสงฆ์ผู้สวดพระอภิธรรมและพระสงฆ์ผู้เทศนาธรรมแล้วนั้น ยังมีเครื่องไทยธรรมสำหรับถวายพระพุทธรูปที่โต๊ะหมู่บูชา และสำหรับมอบให้แก่หมัดนายกหรือปู่อจารย์อีก 1 ชุด ดังภาพ 7

ภาพ 7 เครื่องไทยธรรมในพิธีสวดพระอภิธรรมศพ

จากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบพิธีสวดพระอภิธรรม กล่าวว่า เครื่องไทยธรรมจะประกอบด้วยสังฆทานพร้อมจตุปัจจัย 1 ชุด เพื่อถวายพระสงฆ์ผู้เทศนาธรรม และจตุปัจจัยใส่ซองขาวจำนวน 4 ชุด ถวายพระสงฆ์ผู้สวด จตุปัจจัยอีก 1 ชุด มอบหมัดนายก เพื่อเป็นการอนุเคราะห์หมัดนายกหรือปู่อจารย์เพราะถือว่าปู่อจารย์มาช่วยงานก็ต้องสละงานส่วนตัวมาช่วยงานทุกวันทุกคืน และเป็นการทำทาน เนื่องจากปู่อจารย์ คือผู้นำบุญ กล่าวคืออยู่ระหว่างนักบวชกับฆราวาส พิธีจะสำเร็จด้วยความเรียบร้อยต้องอาศัยปู่อจารย์

นอกจากนี้ ในการจัดเครื่องไทยธรรมนั้นเจ้าภาพอาจจะถวายมากกว่า 1 ชุด ก็ได้ ขึ้นอยู่กับฐานะและกำลังศรัทธาเจ้าภาพ แต่จะมีกรณีที่มีมนต์พระนักเทศน์จากถิ่นไกลมาเทศนาธรรม จะต้องถวายจตุปัจจัยค่าพาหนะร่วมด้วย (พระครูสุทัศนูปกิจ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2559)

8. **ชั้นสุมาคร้วทาน** จาการการศึกษา ชั้นสุมาคร้วทานในพิธีสวดพระอภิธรรมศพ คือ พานหรือจานดอกไม้ ข้าวตอก และน้ำส้มป่อย ที่จัดไว้เพื่อขอขมาโทษต่อวัสดุ ดังภาพ 8

ภาพ 8 ชั้นสุมาคร้วทานในพิธีสวดพระอภิธรรมศพ

จากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบพิธีสวดพระอภิธรรมศพ กล่าวว่า วัตถุประสงค์การสุมาคร้วทานคือ เพื่อขอขมาลาโทษต่อวัสดุไม่ว่าจะเป็นสังฆทานเครื่องไทยธรรม จตุปัจจัยเพื่อไม่ให้เกิดเป็นบาปกรรมต่อตนเองและแก่ส่วนรวมเนื่องจากวัสดุสิ่งของต่าง ๆ ที่ซื้อเราอาจจะได้ล่วงเกินเดินข้ามเดินผ่านบ้างก็มี การเบียดเบียนสรรพสัตว์ที่มาตอมไต่เครื่องไทยธรรม หรือระหว่างที่ซื้อมีการต่อรองราคาไม่พอใจระหว่างผู้ซื้อกับผู้ขายก็เป็นได้ และร่วมไปถึงการขัดแย้งระหว่างญาติพี่น้องในการซื้อเครื่องไทยธรรมการใส่จตุปัจจัยถวายพระสงฆ์บ้างก็มี ส่วนหนึ่งชาวบ้านมีความเชื่อว่าการที่จะทำให้ของที่ถวายพระบริสุทธิ์ปราศจากมลทินต่าง ๆ จะต้องทำชั้นสุมาคร้วทานก่อนถวายพระสงฆ์ โดยทั่วไปชั้นสุมาจะใช้ภาชนะที่เป็นแก้วหรือชั้นน้ำเล็ก ๆ มาวางไว้บนพานเงิน พานไม้หรือจานก็ได้ แล้วจัดข้าวตอก ดอกไม้ น้ำส้มป่อย และรูปเทียน รวมไว้ด้วยกัน เมื่อมีการกล่าวคำสุมาคร้วทานเสร็จจมนักทายกษหรือเจ้าภาพจะนำที่อยู่ในชั้นสุมาคร้วทานไปปะพรมวัสดุสิ่งของเครื่องไทยธรรมต่าง ๆ ต่อไป (นายก้า นามปัญญา, ผู้ให้สัมภาษณ์, 15 มกราคม 2559)

9. ชั้นศีล คำว่าชั้นศีล มีนักวิชาการได้อธิบายความหมายไว้ว่า พานที่ใช้ประดับพระสงฆ์ก่อนอาราธนาศีล ซึ่งมักจะนำดอกไม้ ฐูปเทียน ใส่ลงในชั้นหรือพานเป็น 2 ส่วน คือส่วนที่หนึ่งใช้บูชาไตรสรณคมน์คือพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ส่วนที่สองใช้บูชาศีล ชั้นศีลนั้นมีขนาดกว้างสูงประมาณ 1 ศอกขนาดกว้าง 12-15 นิ้ว ใช้ใส่ดอกไม้ ฐูปเทียนอย่างละ 9 ดอก หมายถึงไตรสรณคมน์ บางแห่งใช้เพียงอย่างละ 3 ดอกหมายถึงพระรัตนตรัย หรืออย่างละ 5 ดอกก็มี ซึ่งอาจหมายถึง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ปิตามารดา และครูอาจารย์ (มณีพยอมยงค์, 2549, หน้า 35) ดังภาพ 9

ภาพ 9 ชั้นศีลในพิธีสวดพระอภิธรรมศพ

จากการศึกษา พบว่า ในพิธีสวดพระอภิธรรมศพบ้านดงอินตาจะมีการจัดดอกไม้ ฐูปเทียนใส่ในพานไว้อย่างสวยงามพอสมควรเพื่อทำเป็นชั้นศีล เมื่อมัตหายกได้นำกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัยเสร็จ จะมีตัวแทนของแขกที่มาจุดเทียนธูปถวายพระรัตนตรัยเป็นผู้ประดับ จาก การสัมภาษณ์ผู้ประกอบพิธีสวดพระอภิธรรม กล่าวว่า ชั้นศีลนี้จะมีใช้ในพิธีกรรมทุกประเภทที่มีการอาราธนาและสมาทานศีล ในพิธีการสวดพระอภิธรรมจะต้องเตรียมชั้นศีลไว้ทุกคืนเพื่อรับศีลจากพระสงฆ์ก่อนจะดำเนินการพิธีอื่น ๆ การเตรียมชั้นศีลเป็นเรื่องสำคัญของชาวพุทธล้านนาที่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับกับหลักเบญจศีล 5 ข้อ เพื่อให้จิตใจให้บริสุทธิ์ก่อนจะร่วมกันสร้างบุญกุศล (พระนวเชียน วิสุทฺโธ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2559)

10. **สายโยง** คือสายสิญจน์ที่โยงมาจากศพ จากการศึกษา พบว่า สายโยงจะเป็นแผ่นผ้าความกว้างประมาณ 2 นิ้ว เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ภูเขาโยง สายโยงหรือภูเขาโยงใช้เป็นที่ทอดวางผ้าบังสุกุลให้กับพระสงฆ์พิจารณาผ้าบังสุกุล ดังภาพ 10

ภาพ 10 สายโยงที่ใช้ทอดผ้าบังสุกุล

จากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบพิธีสวดพระอภิธรรม กล่าวว่า ปัจจุบันการใช้สายโยงหรือภูเขาโยงจะนิยมใช้เป็นแผ่นผ้าที่หนาพอสมควรและเป็นผ้าสีเหลืองทอง เพราะทนต่อการชำรุดสามารถนำไปใช้ได้หลายงาน เก็บกั๊ง่ายไม่เหมือนในอดีตประมาณ 5 ปี ที่ผ่านมาจะใช้ด้ายสายสิญจน์เส้นเล็ก ๆ ใช้ได้ 1 ครั้งต่องาน และไม่ค่อยเรียบริ้วตามระเบียบพิธีมากนัก พิธีกรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้านแห่งนี้จึงมีการเปลี่ยนแปลงวัสดุตามความเหมาะสม (พระนวเขียน วิสุทัธ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2559)

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ สิ่งของต่าง ๆ ที่ใช้ประกอบพิธีสวดพระอภิธรรมและ
วัตถุประสงคืที่ใช้ สามารถสรุปได้ ตามตารางแสดงแผนภูมิต่อไปนี้

ตาราง 1 แสดงแผนภูมิ สิ่งของต่าง ๆ ที่ใช้ประกอบพิธีสวดพระอภิธรรมและ
วัตถุประสงคืที่ใช้

1.2 ผู้ประกอบพิธีสวดพระอภิธรรม

การประกอบพิธีสวดพระอภิธรรมเป็นพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับคนตายของชาวพุทธล้านนา นอกจากสิ่งของต่าง ๆ ที่ใช้ประกอบพิธีแล้วนั้นผู้ประกอบพิธีสวดพระอภิธรรมก็มีความสำคัญในการดำเนินพิธีให้ถูกต้องตามแบบแผนประเพณีของชุมชนนั้น ๆ ที่สืบทอดกันมาถึงปัจจุบัน จากการศึกษาในพิธีสวดพระอภิธรรมศพของบ้านดงอินตา พบว่าผู้ประกอบพิธีสวดพระอภิธรรมมีทั้งหมด 3 กลุ่ม ดังนี้

1.2.1 พระสงฆ์ผู้สวดพระอภิธรรม

จากการศึกษา พบว่า พระสงฆ์ผู้ประกอบพิธีสวดพระอภิธรรมจะนั่งเรียงตามลำดับอาวุโสหรือตามลำดับพรรษาถ้าพรรษามากกว่าก็จะได้รับเกียรติให้เป็นประธานผู้นำสวดพระอภิธรรมโดยจะถือไม้ค้ำขึ้นหัวข้อบทสวดแต่ละบทจนครบเจ็ดคัมภีร์ ดังภาพ 11

ภาพ 11 พระสงฆ์ผู้สวดพระอภิธรรม

จากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบพิธีสวดพระอภิธรรม กล่าวว่า พระสงฆ์ผู้สวดพระอภิธรรมนั้นมี 4 รูป เนื่องจากว่าพระภิกษุ 4 รูป จัดเป็นสงฆ์ เรียกว่า จตุรวรรค ซึ่งสามารถประกอบสังฆกรรมได้ พระครูสุทัศน์นพกิจ (ผู้ให้สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2559) ในขณะเดียวกันยังมีความสอดคล้องกับ พระบุญสม สุจิตโต ได้กล่าวว่า ส่วนใหญ่การสวดพระอภิธรรมจะต้องเน้นพระภิกษุเป็นหลัก แต่ต้องได้รับการฝึกทำความเข้าใจระเบียบพิธีการเข้าร่วมสวดในเรื่อง

ของจังหวัดทำนองระดับเสียงให้เข้ากับผู้นำสวดและต้องท่องจำบทสวดได้ทั้งหมด ถ้าเป็นพระสงฆ์ที่มีประสบการณ์มากกว่า 5 พรรษาขึ้นไป ก็จะได้รับเกียรติเป็นผู้นำสวด บางครั้งถ้าพระสงฆ์ติดภารกิจไม่สามารถเข้าสวดครบจำนวน 4 รูป ได้ก็จะนิมนต์สามเณรเข้าร่วมสวดแทนได้ แต่ต้องมีพระสงฆ์สวดอย่างน้อย 2 รูป ในพิธีสวดในคืนนั้น ส่วนสามเณรที่จะเข้าสวดพระอภิธรรมจะต้องได้รับการฝึกระเบียบพิธีเหมือนพระภิกษุเช่นเดียวกัน พระภิกษุสามเณรรูปไหนท่องบทสวดพระอภิธรรมไม่ได้หรือไม่ครบบทใดบทหนึ่งทางวัดจะไม่จัดให้เข้าร่วมพิธีสวดพระอภิธรรม เพราะถือว่าพิธีสวดพระอภิธรรมศพบเป็นหัวใจสำคัญในการบำเพ็ญบุญกุศลให้กับผู้ตาย และเหตุผลอีกประการหนึ่งที่ทำให้สามเณรสวดด้วย เพราะประสงค์จะให้สามเณรมีรายได้เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายเล่าเรียนแบ่งเบาภาระพ่อแม่ทางบ้าน การสวดพระอภิธรรมจึงจัดให้สามเณรร่วมสวดด้วย (พระบุญสม สุจิตฺโต, ผู้ให้สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2559)

1.2.2 พระสงฆ์ผู้เทศนาธรรม

จากการศึกษา พบว่า พระสงฆ์ผู้เทศนาธรรมมีจำนวน 1 รูป มีการเทศนาธรรมจำนวน 1 ถิ่นต์ของแต่ละคืนในพิธีสวดพระอภิธรรม โดยจะเทศนาหลังจากที่มีการสวดพระอภิธรรมเสร็จ พระสงฆ์ที่เทศนาธรรมส่วนใหญ่จะจำพรรษาอยู่ในวัดของหมู่บ้านดงอินตาดังภาพ 12

ภาพที่ 12 พระสงฆ์เทศนาธรรม

จากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการพิธีสวดพระอภิธรรม กล่าวว่า การเทศนาธรรมแบบพื้นเมืองเหนือพระสงฆ์ผู้จะเทศน์จะต้องฝึกทำนองให้คล้องชัดเจนในด้านภาษาโดยเฉพาะภาษาพื้นเมืองถ้าเป็นพระสงฆ์ที่มาจากภาคอื่นจะไม่สามารถเทศน์ได้เพราะในธรรมเป็นภาษาพื้นเมืองทั้งหมด ไม่นิยมเทศน์แบบบรรยายแบบภาคกลาง ส่วนใหญ่จะอ่านในคัมภีร์ธรรมฉบับพื้นเมืองเหนือ และจะไม่นิยมให้สามเณรเทศน์ในพิธีสวดพระอภิธรรมเพราะชาวบ้านเห็นว่ายังไม่มีความน่าเชื่อถือมากเท่าที่ควรเหมือนกับพระภิกษุ ถือได้ว่าพิธีสวดพระอภิธรรมเป็นช่องทางให้ความรู้เกี่ยวกับธรรมแก่ผู้ร่วมพิธีด้วย โดยเฉพาะธรรมพื้นเมืองเหนือมีเนื้อหาธรรมที่เข้าใจง่ายเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์เปรียบเทียบระหว่างคนเราเกิดมาทำไมจึงมีความทุกข์สุขที่แตกต่างกันดังปรากฏในธรรมมหาวิบาก และธรรมมาลัยไผ่โลก ที่เป็นที่นิยมเทศน์ในงานศพเมืองเหนือมาโดยตลอด (พระอธิการนวเชียน วิสุทฺโธ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2559)

1.2.3 มัคทายกหรือปู่อาจารย์

จากการศึกษา พบว่า มัคทายกที่เป็นผู้ประกอบการพิธีสวดพระอภิธรรมของหมู่บ้านดงอินตามีเพียง 1 คน ดังภาพ 13

ภาพ 13 มัคทายกหรือปู่อาจารย์นำแขกประกอบพิธี

จากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการพิธี พระครูสุทัศน์นพกิจ กล่าวว่า มัคทายก คือ ผู้นำบุญพิธีเพราะอยู่ในระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้าน ต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับด้านการประกอบ

พิธีกรรมเป็นอย่างดี (พระครูสุทัศนูปกิจ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2559) ซึ่งสอดคล้องกับ นายกำ นามปัญญา มัคทายกผู้ประกอบพิธีสวดพระอภิธรรม ได้กล่าวว่า ก่อนที่พระสงฆ์จะมา สวดพระอภิธรรมและเทศนาธรรม มัคทายกจะต้องมาจัดเตรียมวัสดุสิ่งของต่าง ๆ ในการ ประกอบพิธีก่อนประมาณ 30 นาที มีการเตรียมตัวในเรื่องข้อมูลของเจ้าภาพ มีการกำหนด ชัดเจนว่าใครจะมีส่วนร่วมในขั้นตอนพิธีกรรมตอนไหนบ้าง ตลอดจนข้อมูลผู้ตาย จึงทำให้ พิธีกรรมดำเนินไปอย่างเป็นขั้นเป็นตอน และเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์ให้กับพิธีกรรมและทำให้ผู้อยู่ใน พิธีกรรมมีส่วนร่วมมากขึ้น (นายกำ นามปัญญา, ผู้ให้สัมภาษณ์, 15 มกราคม 2559)

1.3 ทำนองสวดพระอภิธรรมศพของบ้านดงอินตา

การสวด คือ การว่าอย่างเป็นการทำนอง คำว่าทำนอง พระมหาอุททกิจ นามชื่น (2551, หน้า 146) แปลว่า ทาง แบบอย่างระเบียบเสียงสูงต่ำ ซึ่งมีจังหวะสั้นยาวในเวลาสวด การสวดพระอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์นั้น จากการศึกษาทำนองสวดพระอภิธรรมของบ้านดงอินตา อำเภอมะนัง จังหวัดพะเยา พบว่า มีทำนองการสวดอยู่ 2 ทำนองคือ

1.3.1 การสวดทำนองแบบพื้นเมือง คือสวดติดกันไปเรื่อย ๆ ไม่เน้นความชัดเจน ของตัวสะกดมากนักและมีจังหวะในการสวดที่เร็วกว่าไม่ลากเสียงยาวเหมือนการสวดแบบ สังโยคและใช้เวลาสวดสั้นกว่า พระมหาอุททกิจ นามชื่น (2551, หน้า 170) จากการศึกษา ทำนองสวดแบบพื้นเมืองในพิธีสวดพระอภิธรรมของบ้านดงอินตา พบว่า จะใช้เวลาสวด ประมาณ 20 นาที มีการออกเสียงสูงต่ำ จะมีการเสียงวรรณยุกต์ของคำบางคำเป็นเสียงจัตวา ตามลักษณะภาษาถิ่น เช่น บท “นะโม...ตัสสะ ะคะวะระโต ะหะระโต สัมมาสัมพุทฺธัสสะ (3 จบ)” และต่อด้วยบทพระอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์ดังต่อไปนี้

1) ธัมมสังคณี บทว่า “กุสะ-ลา ธัม-มา อะกุ-สะ-ลา ธัม-มา อัพ-ยา- กะตำ ธัม-มา กะ-ตะ-เม ธัม-มา กุสะ-ลา ยัส-มิง สะ-มะ-เย กำ-มา-วะ-จะ-รัง กุ-สะ-ลึง จิต-ตัง อุ-ป-ปัน-นัง โหติ โส-มะ-นัส-สะ-สะ-หะ-คะ-ตัง ญา-ณะ-สัม-ปะ-ยุต-ตัง รู-ป่า- รัม-มะ-ณัง วา สัท-ทา-รัม-มะ-ณัง วา คณ-ธา-รัม-มะ-ณัง วา ระ-ส่า-รัม-มะ-ณัง วา โผฏ-ฐัพ-พา รัมมะ-ณัง-วา ธัม-มา รัม-มะ-ณัง วา ยัง ยัง วา ปะ-นะ-รัพ-กะ ตัส-มิง-สะ- มะ-เย ฝัส-โส โห-ติ ะ-วิก-เข-โป โห-ติ เย วา ปะ-นะ ตัส-มิง สะ-มะ-เย อัฏ-ญะ-ปิ อัต-ถิ ปฏิจ-จะ-สะมุ-ป-ปัน-นา อรุ-ปิ-โน ธัม-มา อิ-เม ธัม-มา กุ-สะ-ลา

2) วิภังค์ บทว่า ปัญ-จัก-ขัน-ธา รู-ปัก-ขัน-โธ เวทะ-นา-ก-ขัน-โธ สัญ- ญา-ก-ขัน-โธ สัง-ขา-รัก-ขัน-โธ วิญ-ญา-ณิก-ขัน-โธ, ตต-ถะ กะ-ตะ-โม รู-ปัก-ขัน-โธ ยัง-กิญ-จิ รู-ปัง ะ-ตี-ตา-นา-คะ ตะ-ปัจ-จุ-ป-ปัน-นัง อัช-ฉัต-ตัง วา พะ-หิต-ธา วา

โอ-ฟ้า-ริ-กัங วา สุ-ขุ-มัง วา ที-นัง วา ปะ-ณิ-ตัง วา ยัง ทู-เร วา สัน-ติ-เก วา ตะ-เท-กัซ-
 ฌัง อภิ-สัจ-ญ-หิตวา อภิ-สัง-ชิ-ปิตวา อะ-ยัง วุจ-จะ-ติ รู-ปัก-ขัน-โธ

3) ธาตุกถา บทว่า สัง-คะ-โห อะ-สัง-คะ-โห สัง-คะ-หิ-เต-นะ อะ-สัง-
 คะ-หิ-ตัง อะ-สัง-คะ-หิ-เต-นะ สัง-คะ-หิ-ตัง สัง-คะ-หิ-เต-นะ สัง-คะ-หิ-ตัง อะ-สัง-
 คะ-หิ-เต-นะ อะ-สัง-คะ-หิ-ตัง สัม-ปะ-โย-โค วิป-ปะ-โย-โค สัม-ปะ-ยุต-เต-นะ วิป-ปะ-
 ยุต-ตัง วิป-ปะ-ยุต-เต-นะ สัม-ปะ-ยุต-ตัง อะ-สัง-คะ-หิ-ตัง

4) ปุคคลปัญญาญติ บทว่า ฉะ-ปัญญา-ญติ-ติ-โย ชัน-ระ-ปัญญา-ญติ-ติ อา-ยะ-
 ตะ-นะ-ปัญญา-ญติ-ติ ธา-ตุ-ปัญญา-ญติ-ติ สัจ-จะ-ปัญญา-ญติ-ติ อธิ-ทริ-ยะ-ปัญญา-ญติ-ติ ปุค-
 คะ-ละ-ปัญญา-ญติ-ติ กิต-ตา-วะ-ตา ปุค-คะ-ลา-นัง ปุค-คะ-ละ-ปัญญา-ญติ-ติ สะ-มะ-ยะ-
 วิ-มุต-โต อะ-สะ-มะ-ยะ-วิ-มุต-โต กุ-ปะ-ธัม-โม อะ-กุ-ปะ-ธัม-โม ปะ-ริ-หา-นะ-
 ธัม-โม อะ-ปะ-ริ-หา-นะ-ธัม-โม เจ-ตะ-นา ภัท-โพ อนุ-รัก-ชะ-นา-ภัท-โพ ปุ-ถุช-ชะ-โน
 โค-ตระ-ภู ภา-ยุ-ปะ-ระ-โต อะ-ภา-ยุ-ปะ-ระ-โต ภัท-พา-คะมะ-โน อะ-ภัท-พา-คะมะ-
 โน นิ-ยะ-โต อะ-นิ-ยะ-โต ปฏี-ปน-นะ-โก ณะ-เลฏ-ฐิ-โต อะ-ระ-หา อะ-ระ-หัต-ตา-ยะ
 ปฏี-ปน-โน

5) กถาวัตถุ บทว่า ปุค-คะ-โล อุก-ปะ-ลัฟ-ภา-ติ สัจ-ฉิ-กัต-ถะ-ปะ-ระ-
 มัต-เถ-นา-ติ อา-มัน-ตา โย สัจ-ฉิ-กัต-โถ ปะ-ระ-มัต-โถ ตะ-โต โส ปุค-คะ-โล อุก-ปะ-
 ลัฟ-ภา-ติ สัจ-ฉิ-กัต-ถะ-ปะ-ระ-มัต-เถ-นา-ติ นะ เห-วัง วัต-ตัพ-เพ อา-ชา-นา-หิ นิค-
 ตะ-หัง ทัณ-จิ ปุค-คะ-โล อุก-ปะ-ลัฟ-ภา-ติ สัจ-ฉิ-กัต-ถะ-ปะ-ระ-มัต-เถ-นะ เต-นะ วะ-
 ตะ เร วัต-ตัพ-เพ โย สัจ-ฉิ-กัต-โถ ปะ-ระ-มัต-โถ ตะ-โต โส ปุค-คะ-โล อุก-ปะ-ลัฟ-ภา-ติ
 สัจ-ฉิ-กัต-ถะ-ปะ-ระ-มัต-เถ-นา-ติ มิจ-ฉา

6) ยมก บทว่า เย-เก-จิ กุ-สะ-ลา ธัม-มา สัพ-เพ- เต- กุ-สะ-ละ-มุ-ลา เย
 วา ปะ-นะ กุ-สะ-ละ-มุ-ลา สัพ-เพ- เต ธัม-มา กุ-สะ-ลา เย เก-จิ กุ-สะ-ลา ธัม-มา สัพ-เพ-
 เต กุ-สะ-ละ-มุ-เล-นะ เอ-กะ-มุ-ลา เย วา ปะ-นะ กุ-สะ-ละ-มุ-เล-นะ เอ-กะ-มุ-ลา สัพ-
 เพ- เต ธัม-มา กุ-สะ-ลา

7) ปัญฐาน บทว่า เห-ตุ-ปัจ-จะ-โย- อา-รัม-มะ-ณะ-ปัจ-จะ-โย - อะ-
 ธิ-ปะ-ติ-ปัจ-จะ-โย อะ-นัน-ตะ-ระ-ปัจ-จะ-โย-สะ-มะ-นัน-ตะ-ระ-ปัจ-จะ-โย สะ-หะ-
 ชา-ตะ-ปัจ-จะ-โย อัญ-ญะ-มัญ-ญะ-ปัจ-จะ-โย นิส-สะ-ยะ-ปัจ-จะ-โย อุก-ปะ-นิส-สะ-
 ยะ-ปัจ-จะ-โย ปุ-เร-ชา-ตะ-ปัจ-จะ-โย ปัจ-ฉา-ชา-ตะ-ปัจ-จะ-โย อา-เส-วะ-นะ-ปัจ-
 จะ-โย กัม-มะ-ปัจ-จะ-โย วิ-ปา-กา-ปัจ-จะ-โย อา-หา-ระ-ปัจ-จะ-โย อธิ-ทริ-ยะ-ปัจ-
 จะ-โย ฌา-นะ-ปัจ-จะ-โย มัค-คะ-ปัจ-จะ-โย สัม-ปะ-ยุต-ตะ-ปัจ-จะ-โย วิป-ปะ-ยุต-ตะ-

ปัจ-จะ-โย อัต-ถิ-ปัจ-จะ-โย นัต-ถิ-ปัจ-จะ-โย วิ-คะ-ตะ-ปัจ-จะ-โย อะ-วิ-คะ-ตะ-ปัจ-จะ-โย

ในทำนองสวดพระอภิธรรมแบบพื้นเมืองเหนือดังกล่าว ผู้ศึกษาสังเกตเห็นว่าจะใช้สวดในคืนที่หนึ่งและสองของการสวดพระอภิธรรมศพของหมู่บ้านดงอินตา

หมายเหตุ สัญลักษณ์ (-) หมายถึง การสวดที่ละพยางค์อย่างเนื่องไม่หยุดตรงคำที่มีตัวสะกดเหมือนสวดแบบสังโยค

1.3.2 การสวดแบบทำนองสังโยค คือ การสวดที่ต้องเอื้อนเสียงหรือหยุดหายใจตรงคำที่เป็นตัวสะกดเป็นหลักทำนองสวดนี้ใช้เสียงในระดับต่ำ ซ้ำ มีการหยุดเสียงเป็นระยะๆ แต่สไตล์ของทำนองสวดนี้เป็นสไตล์หลักของการสวดโดยทั่วไป คือ การแบ่งทำนองเป็นวรรค ๆ ทองพูล บุญยมาลิก (2542, หน้า 56 อ้างอิงใน เดชา ศรีคงเมือง, 2548, หน้า 27-28) จากการศึกษาทำนองสวดแบบสังโยคในพิธีสวดพระอภิธรรมศพบ้านดงอินตา พบว่า จะใช้เวลาสวดประมาณ 30-35 นาที ส่วนใหญ่ใช้สวดในคืนสุดท้ายของการสวดพระอภิธรรม ขณะสวดจะหยุดระหว่างบทที่มีตัวสะกดแต่ละบทอย่างชัดเจนและลากเสียงยาว ตัวอย่าง เช่น การสวดบทนะโมแบบสังโยคเรียกว่านะโม 9 ชั้น และต่อด้วยบทพระอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์ดังต่อไปนี้

1) นะโม ตัส...สะ ภาคะวะโต	2) อะระหะโต สัม...มา
3) สัม...พุท...ธัส...สะ	4) นะโม ตัส...สะ ภาคะวะโต
5) อะระหะโต สัม...มา	6) สัม...พุท...ธัส... สะ
7) นะโม ตัส...สะ ภาคะวะโต	8) อะระหะโต สัม...มา
9) สัม...พุท...ธัส...สะ	

ธัมมสังคณี บทว่า กุสะลา ธัม...มา อะกุสะลา ธัม...มา อัพ...ยา กะตา ธัม...มา กะตะเม ธัม...มา กุสะลา ยัส...มิง... สะมะเย กามาจะระรัง... กุสะลัง... จิต...ตั้ง... อุป...ป็น... นัง... โหติ โสมะนัส...สะสะหะคะตัง... ญาณะสัม...ปะยุต...ตั้ง... รูปา...รัมมะณัง... วา สัท...ทารัม... มะณัง... วา คัณ...ธารัม...มะณัง... วา ระ...สารัม...มะณัง... วา โฝฏ...ฐัพ...พา รัม...มะณัง...วา ธัม...มา รัม...มะณัง... วา ยัง... ยัง... วา ปะนะรัพ...ภา ตัส...มิง...สะมะเย ผัส...โส โหติ อะวิก...เขโป โหติ เย วา ปะนะ ตัส...มิง... สะมะเย อัญญ...ญะปิ อัต...ถิ ปฏิจ...จะสะมุป... ปัน...นา อรูปโน ธัม...มา อิม ธัม...มา กุสะลา...

วิภังค์ บทว่า ปัญญ...จัก...ขัน...ธา รุปัก...ขัน...โธ เวทะนาก...ขัน...โธ สัญญ...ญาณ... ขัน...โธ สัง...ขา รัก...ขัน...โธ วิญญ...ญาณัก...ขัน...โธ ตัต...ถะ กะตะโม รุปัก...ขัน...โธ ยัง...กิญญ...จิ รุปัง... อะตีตานาคะ ตะปัจ...จุป...ป็น...นัง... อช...ณัต...ตั้ง... วา พะหิต...ธา วา โอปัพพาทัง... วา

สูญมั่ง... วา หีนัง... วา ประณิตัง... วา ย้ง... ทูเร วา สัน...ติ เก วา ตะเทกัซ...ฉ้ง... อภิสัญญ...ญูหิต
วา... อภิสัง...ชิตวา... อะย้ง... วุจ...จะติ รูปัก...ขัน...โธ...

ธาตุกถา บทว่า สัง...คะโห อะสัง...คะโห สัง...คะหิตะนะ อะสัง...คะหิตัง... อะสัง...
คะหิตะนะ สัง...คะหิตัง... สัง...คะหิตะนะ สัง...คะหิตัง... อะสัง...คะหิตะนะ อะสัง...คะหิตัง...
สัม...ปะโยโค วิป...ปะโยโค สัม...ปะยุต...เตนะ วิป...ปะยุต...ตั้ง... วิป...ปะยุต...เตนะ สัม...ปะยุต
...ตั้ง... อะสัง...คะหิตัง...

บุคคลบัญญัติ บทว่า ฉะปัญญ...ัญติ...ติโย ชันชะปัญญ...ัญติ...ติ อายะตะนะปะปญญ...
ัญติ...ติ ธาตุปัญญ...ัญติ...ติ สัจ...จะปะปญญ...ัญติ...ติ อิน...ทริยะปะปญญ...ัญติ...ติ ปุค...คะละปะปญญ...
ัญติ...ติ กิต...ตาวะตา ปุค...คะลาหัง... ปุค...คะละปะปญญ...ัญติ...ติ สะมะยะวิมุต...โต อะสะมะยะ
วิมุต...โต กุป...ปะธัม...โม อะกุป...ปะธัม...โม ปะริหะนะธัม...โม อะปะริหะนะธัม...โม เจตะนา
ภัพ...โพ อนุรัก...ชะนาภัพ...โพ ปุถุช...ชะโน โคตระภู ภาะยุปะระโต อะภาะยุปะระโต ภัพ...พาอะ
มะโน อะภัพ...พาอะมะโน นิยะโต อะนิยะโต ปฏีปัน...นะโก ณะเลฏฐ...ฐิต อะระหะหา อะระหัต...ตา
ยะ ปฏีปัน...โน...

กถาวัตถุ บทว่า ปุค...คะโล อุปะลัพ...ภาติ สัจ...ฉิกัต...อะปะระมัต...เถนาติ อามัน...
ตา โย สัจ...ฉิกัต...โธ อะปะระมัต...โธ ตะโต โส ปุค...คะโล อุปะลัพ...ภาติ สัจ...ฉิกัต...อะปะระมัต
...เถนาติ นะ เหว้ง... วัต...ตัพ...เพ อาชานาหิ นิค...คะ...หัง... หัญ...จิ ปุค...คะโล อุปะลัพ...ภาติ
สัจ...ฉิกัต...อะปะระมัต...เถนะ เตนะ วะตะ เรว วัต...ตัพ...เพ โย สัจ...ฉิกัต...โธ อะปะระมัต...โธ ตะ
โต โส ปุค...คะโล อุปะลัพ...ภาติ สัจ...ฉิกัต...อะปะระมัต...เถนาติ มิจ...ฉา...

ยมก บทว่า เยเกจิ กุสะลา ธัม...มา ลัพ...เพ เต กุสะละมุลา... เย วา ปะนะ กุสะละ
มุลา... ลัพ...เพ...เต ธัม...มา กุสะลา เย เกจิ กุสะลา ธัม...มา ลัพ...เพ เต กุสะละมุเลนะ เอกะ
มุลา เย วา ปะนะ กุสะละมุเลนะ เอกะมุลา... ลัพ...เพ เต ธัม...มา กุสะลา...

ปฏิฐาน บทว่า เหตุปัจ...จะโย อารัม...มะณะปัจ...จะโย อะธิปะติปัจ...จะโย อะนัน...ตะ
ระปัจ...จะโยสะมะนัน...ตะระปัจ...จะโย สะหะชาตะปัจ...จะโย อัญญ...ญะมัญญ...ญะปัจ...จะโย นิส
...สะยะปัจ...จะโย อุปะนิส...สะยะปัจ...จะโย ปุเรชาตะปัจ...จะโย ปัจ...ฉาชาตะปัจ...จะโย อาเสวะ
นะปัจ...จะโย กัม...มะปัจ...จะโย วิปากาปัจ...จะโย อาหาระปัจ...จะโย อิน...ทริยะปัจ...จะโย
ฉานะปัจ...จะโย มัค...คะปัจ...จะโย สัม...ปะยุต...ตะปัจ...จะโย วิป...ปะยุต...ตะปัจ...จะโย อัต...
ถิปัจ...จะโย นัต...ถิปัจ...จะโย วิคะตะปัจ...จะโย อะวิคะตะปัจ...จะโย...

หมายเหตุ สัญลักษณ์ (...) หมายถึง การสวดจะหยุดตรงพยางค์ขณะที่มีตัวสะกดแล้ว
ลากเสียงยาวที่เรียกว่าการสวดสังโยค

ลักษณะทำนองสวดแบบสังโยคจะมีลักษณะการออกเสียงสูงต่ำตามเสียงสระพยัญชนะของภาษา ส่วนจังหวะ คือ ระยะเวลาการสวดจะหยุดตรงพยัญชนะที่มีตัวสะกดหรือเรียกว่าสังโยค (ซ้อนพยัญชนะ) ในภาษาบาลี ประกอบกับการประสานเสียงที่เป็นไปอย่างพร้อมเพรียงกัน ทำให้เกิดความไพเราะ แม้ผู้ฟังไม่เข้าใจความหมายของบทสวด แต่ก็ทำให้เพลิดเพลินกับทำนอง และจังหวะการสวดที่เป็นไปด้วยความกลมกลืนของเสียง นับเป็นศิลป์ทางเสียงอย่างหนึ่ง

สรุปได้ว่าทำนองสวดพระอภิธรรมศพของบ้านดงอินต่ายังมีกฎเกณฑ์ให้กับพระสงฆ์ผู้สวดและเป็นอัตลักษณ์สืบทอดความดีงามทางพระพุทธศาสนาร่วมกับชุมชน และทำนองสวดยังเป็นศิลป์ทางเสียงทำให้ผู้ฟังได้รับถึงอารมณ์ความรู้สึกสงบใจ จิตเป็นสมาธิระลึกถึงคุณความดีของผู้ตาย ถึงแม้ผู้ฟังจะแปลความหมายของบทสวดไม่ได้ก็ตาม

2. ผลการศึกษาวิจัยภาษา พบว่า

เนื้อหาคำสอนที่ปรากฏในพิธีสวดพระอภิธรรม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ อภิธรรม มาจากคำว่า “อภิ+ธรรม” “อภิ” หมายถึง ชี้อธรรมะชั้นสูง มี 7 คัมภีร์ 1) สังคณี 2) วิภังค์ 3) ธาตุกถา 4) บุคคลบัญญัติ 5) กถาวัตถุ 6) ยมก 7) ปฏฐาน นิยมใช้สวดในงานศพ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, หน้า 1374) ดังนั้น อภิธรรม แปลว่า ธรรมะหรือคำสอนอันยิ่งใหญ่ ส่วนคำว่า ปิฎก แปลว่า คัมภีร์ ตำรา หรือตะกร้า ดังนั้น พระอภิธรรมปิฎก แปลว่า คัมภีร์หรือตำราที่กล่าวถึงหลักธรรมสำคัญอันยิ่งใหญ่ อันเป็นหลักธรรมะที่สำคัญ ไม่พาดพิงถึงบุคคล เหตุการณ์และเรื่องราวต่าง ๆ (สุทธิพ ปุณฺณานุภาพ (2550, หน้า 646) จากการศึกษาเนื้อหาคำสอนที่ปรากฏในพิธีสวดพระอภิธรรม ทั้งหมด 7 คัมภีร์ มีดังนี้

2.1 บทสวดคัมภีร์ธัมมสังคณี

ผลการศึกษา พบว่า บทสวดคัมภีร์ธัมมสังคณีมีเนื้อหาคำสอน พบว่า ส่วนใหญ่กล่าวถึงปรมัตถธรรมด้านกุศลธรรม อกุศลธรรม และอัปยาคตธรรม รายละเอียดดังนี้

2.1.1 กุศลธรรม หมายถึง บุญ ความดี สุจริต อันได้แก่ การกระทำหรือพฤติกรรมที่ทำด้วยเจตนาดี ทำแล้วเป็นผลดีแก่ตนและคนอื่น

2.1.2 อกุศลธรรม หมายถึง บาป ความชั่ว ทุจริต อันได้แก่การกระทำหรือพฤติกรรมที่ด้วยเจตนาไม่ดี

2.2.3 อัปยาคตธรรม คำว่าอัปยาคต แปลว่า ไม่ได้รับการพยากรณ์ ไม่ใช่ชั๊ด หมายถึง ธรรมที่พระพุทธเจ้าไม่ได้ชี้ชั๊ดว่า เป็นกุศล (บุญ) หรืออกุศล (บาป) ในที่นี้ หมายถึง จิต

หรือความคิดที่เป็นกลาง ๆ คือ ไม่เป็นทั้งบุญ และไม่เป็นทั้งบาป (ทองพูน บุนนยะมาลิก, 2542, หน้า 36)

สรุปได้ว่าบทสวดคัมภีร์ธัมมสังคณีเนื้อหาคำสอนอธิบายถึง ความดี กับความชั่วหรือบุญกับบาป ในบทสวดธัมมสังคณีขึ้นต้นด้วย บทว่า กุสะลา ธัมมา อะกุสะลา ธัมมา ฯลฯ คำว่า กุศล หมายถึง บุญ ความดี สุจริต อันได้แก่การกระทำ หรือพฤติกรรมที่ทำด้วยเจตนาดี ทำแล้วเป็นผลดีแก่ตัวเอง แก่ผู้อื่น ทำแล้วไม่เดือดร้อนในภายหลัง ส่วนอกุศล หมายถึง บาป ความชั่ว ทุจริต อันได้แก่การกระทำหรือพฤติกรรมที่ทำด้วยเจตนาไม่ดี ทำแล้วเป็นผลเสียต่อตนเอง แก่บุคคลอื่น ทำแล้วเดือดร้อนในภายหลัง มนุษย์เหมือนกับสัตว์ชนิดอื่นด้วยกิจกรรม 4 อย่างคือ การกิน การนอน การสืบพันธุ์และความกลัว แต่มนุษย์แตกต่างจากสัตว์เหล่านั้นตรงที่มีคุณธรรม คุณงามความดี ขณะที่อัปยาคตธรรม หมายถึง ธรรมที่พระพุทธเจ้าไม่ได้ระบุชัดเจนว่าเป็นกุศลหรืออกุศล หมายถึงภาวะที่อยู่เหนือบุญและบาป นั่นคือภาวะที่เข้าถึงความสงบสุขปราศจากกิเลส คือพระนิพพาน ธรรมทั้งทั้งหลายจะบังเกิดขึ้นกับบุคคลใดด้านดีหรือร้ายก็จะอยู่ที่ตัวของผู้ปฏิบัตินั่นเอง

2.2 บทสวดคัมภีร์วิงศ์

ผลการศึกษา เนื้อหาคำสอนในบทสวดคัมภีร์วิงศ์ พบว่า ได้เกี่ยวข้องกับ การจำแนก แจกแจง แยกประเภทให้ละเอียด โดยในคัมภีร์นี้จะจำแนกธรรมไว้ 18 วิงศ์ ดังนี้ (อภิ. วิ. (ไทย) 35/1-1044/ 1-690 อ้างอิงใน พระมหาพุทธทศิจ นามชื่น, 2551, หน้า 118)

2.2.1 ชั้นวิงศ์ อธิบายเรื่องชั้นห้า คือรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ

2.2.2 อายตนะวิงศ์ อธิบายเรื่องอายตนะ 12 อย่าง คือ อายตนะภายใน 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และอายตนะภายนอก 6 อย่างคือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์รวมเป็นอายตนะ 12

2.2.3 ธาตุวิงศ์ อธิบายเรื่องธาตุ 6 อย่าง (จักขุ, โสตะ, ฆานะ, ชิวหา, กาย, มนะ) และธาตุ 18 อย่าง (จักขุธาตุ, รูปธาตุ, จักขุวิญญาณธาตุจนถึง มโนธาตุ ธรรมธาตุ มโนวิญญาณธาตุ)

2.2.4 สัจวิงศ์ อธิบายเรื่องอริยสัจ 4 คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค

2.2.5 อินทริยวิงศ์ อธิบายเรื่องอินทริย 22 อย่าง

2.2.6 ปัจจยการวิงศ์ อธิบายเรื่องความเป็นไปของปฏิจลุมุบาท ปัจจัย และจิตประเภทต่าง ๆ

2.2.7 สติปัญญาวิภังค์ อธิบายเรื่องสติปัญญา 4 คือ กายานุปัสสนาสติปัญญา เวทนานุปัสสนาสติปัญญา (รวมทั้งการพิจารณาอาการ 32 ด้วย) จิตตานุปัสสนาสติปัญญา และธัมมานุปัสสนาสติปัญญา

2.2.8 สัมมปปธานวิภังค์ อธิบายเรื่อง ความเพียร 4 อย่างคือ เพียรป้องกันบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นไม่ให้เกิดขึ้น เพียรละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรสร้างกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น และเพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เกิดเสื่อมไป

2.2.9 อธิปไตยวิภังค์ อธิบายอธิปไตย 4 คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา

2.2.10 โพชฌงค์วิภังค์ อธิบายเรื่องโพชฌงค์ 7 คือ สติ ธรรมวิจยะ วิริยะ ปิติ ปัสสัทธิสมาธิ และอุเบกขา

2.2.11 มัคควิภังค์ อธิบายเรื่องมรรคมีองค์แปดมีสัมมาทิฐิเป็นต้น

2.2.12 ฌานวิภังค์ อธิบายเรื่ององค์ฌาน ฌานลำดับต่าง ๆ และโลกุตระฌาน

2.2.13 อัปปมัญญาวิภังค์ อธิบายเรื่องอัปปมัญญาฌาน 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา

2.2.14 ลิกขาปทวิภังค์ อธิบายเรื่องลิกขาบท 5 (ศีล 5) และโทษของการล่วงละเมิดลิกขาบทห้า

2.2.15 ปฏิสัมภีทวิภังค์ อธิบายเรื่องปฏิสัมภีท 4 คือ ธรรมปฏิสัมภีท อรรถปฏิสัมภีทานิรุตติปฏิสัมภีท และปฏิภาณปฏิสัมภีท

2.2.16 ญาณวิภังค์ อธิบายเรื่องปัญญาเป็นหมวด ๆ เช่น หมวดหนึ่ง หมวดสอง จนถึงหมวดสิบ และเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าเป็นต้น

2.2.17 ขุททกวัตถุวิภังค์ อธิบายเรื่องหัวข้อธรรมต่าง ๆ โดยแบ่งเป็นหมวด ๆ ตั้งหมวดหนึ่งถึงหมวดสิบ และ เรื่องความมัวเมาในเรื่องต่าง ๆ เป็นต้น

2.2.18 ธรรมทथวิภังค์ อธิบายเรื่องกรรมที่ทำให้เกิดเป็นมนุษย์ เป็นเทวดา เรื่อง กามธาตุรูปธาตุ อรูปธาตุ โลกุตระ และอายุของพรหม

สรุปได้ว่าเนื้อหาคำสอนของบทสวดคัมภีร์วิภังค์ คือ ความรู้เกี่ยวกับมนุษย์กับธรรมชาติของมนุษย์ ในบทสวดในคัมภีร์วิภังค์ ขึ้นต้นด้วยคำว่า “ปัญญาจักขันธารูปักขันโธ ฯลฯ” สารสำคัญของบทสวดนี้ก็คือ การกล่าวถึงธรรมชาติหรือองค์ประกอบของมนุษย์ พุทธศาสนา ได้จำแนกองค์ประกอบของมนุษย์ออกเป็น 5 ส่วนคือ เรียกว่า ขันธ์ 5 อันได้แก่ รูป (ร่างกาย) เวทนา (ความรู้สึก) สัญญา (ความจำ) สังขาร ความคิด วิญญาณ ความรู้อารมณ์ที่ผ่านมาจากอายตนะทั้ง 6 ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นต้น ทั้ง 5 ส่วนนี้ เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้วคงเหลือ 2

ส่วนสำคัญ คือ กาย และจิตใจ เพราะมีความสัมพันธ์สอดคล้องเชื่อมโยงกันและกัน เพื่อให้เกิดดุลยภาพต่อพฤติกรรมเป็นความสมบูรณ์แห่งชีวิตมนุษย์

2.3 บทสวดธาตุกถา

ผลการศึกษา เนื้อหาคำสอนในบทสวดธาตุกถา พบว่า กล่าวถึงชั้น ธาตุอายตนะ และแสดงความสัมพันธ์ของหัวข้อธรรมทั้งสามนั้นว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างไร (อภิ.วิ. (ไทย) 36/266-269 อ้างอิงใน พระมหาพุทธทศกิจ นามชื่น, 2551, หน้า 123) สามารถจัดหัวข้อธรรมทั้งสามนั้นได้ 4 ประการดังนี้

2.3.1 ชั้น 5 ได้แก่รูปชั้น จัดเข้าใน รูป ส่วนเวทนาชั้น สัญญาชั้น และสังขารชั้นจัดเข้าในเจตสิก ส่วนวิญญาณชั้น จัดเข้าในจิต

2.3.2 ธาตุ คือ สิ่งที่ทรงสภาวะของตนอยู่เอง ตามที่เหตุปัจจัยปรุงแต่งขึ้นเป็นไปตามธรรมเนียมคือกำหนดแห่งธรรมดาไม่มีผู้สร้างผู้บันดาลและมีรูปลักษณะกิจอาการเป็นแบบจำเพาะตัว

2.3.3 อายตนะ แปลว่า ที่ติดต่อ เครื่องติดต่อ แตนต่อความรู้ เครื่องรู้และสิ่งที่รู้ เช่น ตา เป็นเครื่องรู้ รูปเป็นสิ่งที่รู้ หูเป็นเครื่องรู้ เสียงเป็นสิ่งที่รู้ เป็นต้น จัดเป็น 2 ประเภท คือ

1) อายตนะภายนอก 6 อย่างคือ

1.1) รูปะ คือ รูป

1.2) สัททะ คือ เสียง

1.3) คันธะ คือ กลิ่น

1.4) รสชะ คือ รส

1.5) โภฏฐัพพะ คือ สิ่งต้องกาย

1.6) ทัมมะ ธรรมารมณ คือ อารมณ์ที่เกิดกับใจ หรือสิ่งที่ใจรู้อายตนะ

ภายนอกทั้ง 6 อย่างนี้ เรียกว่า อารมณ 6 ก็ได้ เพราะอารมณ์ แปลว่าเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจไว้ และเป็นสิ่งที่มากระทบอายตนะภายใน 6 จึงจัดเป็นโคจรรูป

2) อายตนะภายใน 6 อย่าง คือ

2.1) จักขุ คือ ตา

2.2) โสตะ คือ หู

2.3) ชานะคือ จมูก

2.4) ชิวหา คือ ลิ้น

2.5) กาย คือ กาย

2.6) มโน คือ ใจ

อายตนะทั้ง 6 นี้ เรียกว่า อินทรีย์ 6 เพราะอินทรีย์ แปลว่า สิ่งที่เป็นใหญ่ หมายถึงเป็นใหญ่ในการทำหน้าที่ของตน เช่น ตาเป็นใหญ่ในการมองเห็นรูป เป็นต้น และทำหน้าที่เป็นแดนเชื่อมการรับรู้ จึงจัดเป็น ปสาทรูป เช่น จักขุเรียกว่าจักขุปสาทรูป เป็นต้น

สรุปได้ว่าเนื้อหาคำสอนของบทสวดคัมภีร์ธาตุกถา ทำให้มองเห็นสรรพสิ่งทั้งหลายเป็นเพียงสักว่าธาตุ ซึ่งตั้งอยู่ในกฎของไตรลักษณ์ 3 อย่างคือ อนิจจัง ความไม่เที่ยง ทุกขัง เป็นทุกข์ อนัตตา มิใช่ตัวตน จึงไม่ควรยึดมั่นถือมั่น เมื่อเกิดขึ้นแล้วตั้งอยู่ และดับไปในที่สุด ซึ่งเป็นของมีอยู่ตามธรรมชาติ แม้พระพุทธรูปเจ้าจะอุปมาตรัสรู้หรือไม่ก็ตาม สภาวะเหล่านั้นยังคงมีอยู่ และมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้อกันและเป็นไปตามเหตุผล ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างเลื่อนลอยไร้เหตุผล เช่นอายตนะภายนอก มีรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ ทั้งหมดนี้เป็นคู่กับอายตนะภายใน เช่น รูปคู่กับตา หูคู่กับเสียง เป็นต้น เกิดการรับรู้เรียกว่าวิญญาณ เช่น การรับรู้ทางตาเรียกว่า จักขุวิญญาณ การรับรู้อารมณ์ทางหู หรือ การได้ยิน เรียกว่า โสทวิญาณ การรับรู้อารมณ์ทางจมูก หรือ การได้กลิ่น เรียกว่า ฆานวิญาณ เรียกว่า มโนวิญญาณ เป็นต้น ดังนั้นอายตนะจึงเป็นจุดเริ่มระหว่างกุศลกับอกุศล อันจะนำไปสู่ความประมาทมัวเมา ความชั่ว และจะนำไปสู่ความรู้เท่าทัน การประกอบความดี

2.4 บทสวดบุคคลบัญญัติ

ผลการศึกษา เนื้อหาคำสอนในบทสวดคัมภีร์บุคคลบัญญัติ พบว่า ในพระอภิธรรมทั้งเจ็ดคัมภีร์มีเพียงคัมภีร์บุคคลบัญญัติอย่างเดียวที่กล่าวถึงบัญญัติธรรม ซึ่งอาจสรุปเนื้อหาสำคัญคือ การบัญญัติความหมายเรียกบุคคลประเภทต่าง ๆ ตามคุณธรรมสูงต่ำที่มีอยู่ในบุคคลนั้น ๆ ได้แก่ พระอริยบุคคลระดับต่าง ๆ (พระธรรมปิฎก, 2546 : 77 อ้างอิงในพระมหา ยุกตกิจ นามชื่น, 2551, หน้า 126) ได้แก่

2.4.1 สมยวิมุตโต ผู้พ้นโดยสมัย คือพ้นจากกิเลสได้เป็นครั้งคราว คำอธิบายกล่าวว่าได้แก่ผู้ถูกต้องวิโมกข์ 8 อย่าง ด้วยนามกาย เห็นธรรมด้วยปัญญา อาสวะ (กิเลสที่ติดองสันดาน) บางส่วนสิ้นไปเป็นครั้งคราว หมายถึง พระอริยบุคคล 3 จำพวก คือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี และพระอนาคามี

2.4.2 อสมยวิมุตโต ผู้พ้นไม่มีสมัย คือพ้นจากกิเลสมิใช่เป็นคราว ๆ คำอธิบายกล่าวว่าได้แก่ผู้ถูกต้องวิโมกข์ 8 อย่าง ด้วยนามกาย เห็นธรรมด้วยปัญญา อาสวะสิ้นไป มิใช่เป็นครั้งคราว. พระอริยบุคคลทุกประเภท ชื่อว่า ผู้พ้นโดยไม่มีสมัยในวิโมกข์อันเป็นอริยะ หมายถึง พระอรหันต์ประเภทสุกขวิปัสสกะ คือพระอรหันต์ที่ละกิเลสได้ด้วยการเจริญวิปัสสนาล้วน

2.4.3 ปุณฺณชโน ผู้ที่ยังหนาไปด้วยกิเลส คำอธิบายกล่าวว่า ยังละสัญญาชน 3 อย่างไม่ได้ทั้ง ไม่ปฏิบัติเพื่อละกรรมเหล่านั้น (สัญญาชน) ด้วย

2.4.4 โคตรภู ผู้ที่อยู่กึ่งกลางระหว่างพระอริยะกับบุณฺณชโน คำอธิบายกล่าวว่า ความก้าวล่วงแห่งอริยธรรม ย่อมมีในลำดับแห่ง (คือถัดจาก) ธรรมเหล่าใด ประกอบด้วยธรรมเหล่านั้น(ประกอบด้วยธรรมที่พอดัดไปก็เป็น อริยธรรม)

2.4.5 ญญปรโต ผู้งดเว้นความชั่วเพราะกลัว ได้แก่พระเสขะ 7 ประเภท ได้แก่ ผู้ตั้งอยู่ในโศดาปัตติมรรค จนถึงอรหัตตมรรคกับบุณฺณชโนผู้มีศีล

2.4.6 อญญปรโต ผู้งดเว้นความชั่วมิใช่เพราะกลัว หมายถึง พระอรหันต์

สรุปได้ว่าเนื้อหาคำสอนในคัมภีร์บุคคลบัญญัติ ซึ่งกล่าวถึงการบัญญัติเรียกบุคคลต่าง ๆ ตามคุณธรรมที่มีอยู่ในบุคคลนั้น ๆ ทำให้เห็นเรามองเห็นว่า มนุษย์นั้นเกิดจากส่วนประกอบต่าง ๆ ชั้นห้า คือ รูป ได้แก่ ส่วนที่ผสมกันของธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ เช่น ผม หนัง กระดูก โลหิต เวทนา ได้แก่ ระบบประมวลความรู้รู้สึกว่า ชอบหรือไม่ชอบ และเฉย ๆ สัญญา ได้แก่ จำสิ่งที่ได้รับและรู้สึกนั้น ๆ สังขาร ได้แก่ ระบบคิดปรุงแต่ง แยกแยะสิ่งที่รับรู้และจำได้นั้น ๆ วิญญาณ ได้แก่ ระบบรู้อะไรนั้น ๆ ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มาประกอบกันขึ้นแล้วสมมติเรียกว่ามนุษย์ ถ้าแยกส่วนประกอบส่วนเหล่านั้นออกก็ไม่มีส่วนใดเรียกว่ามนุษย์เลย ดังนั้นมนุษย์หรือบุคคลนั้น จึงมีอยู่จริงโดยสมมติสักจะ คือ ความจริงที่ถือตามความกำหนดหมายตกลงกันของชาวโลก เช่น คน สัตว์ หนังสือ บ้าน เป็นต้น แต่ในความจริงโดยปรมัตถะคือความจริงที่มีอยู่ในธรรมชาติ จริงตามสภาวะ เช่น รูป นาม เป็นต้น ฉะนั้นจึงมีแต่คุณธรรมหรือความดีเท่านั้นที่จะทำให้คนอื่นจดจำหรือกล่าวถึงเราถึงแม้ว่าตายไปแล้วก็ตาม

2.5 บทสวดคัมภีร์กถาวัตถุ

ผลการศึกษา เนื้อหาคำสอนในบทสวดคัมภีร์กถาวัตถุ พบว่า กถา แปลว่า ถ้อยคำ คำกล่าว คำอธิบาย หรือเรื่อง คำว่า วัตถุ แปลว่าเรื่อง สิ่งของข้อความ ที่ดิน หรือที่ตั้งในที่นี้ หมายถึงที่ตั้งหรือตัวคัมภีร์หรือปกรณ์ ดังนั้น เมื่อรวมเข้าเป็น กถาวัตถุ จึงแปลว่า ปกรณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งกถา โดยในคัมภีร์นี้กล่าวถึงวาทกถาต่าง ๆ จำนวน 226 กถา มีหมวดกรรมสำคัญหลายหมวด เช่น ชั้นที่ 5 อายุตนะ 12 ธาตุ 18 อินทรีย์ 22 อริยสัง 4 ตลอดจน มรรค ผล และนิพพาน ซึ่งอรธธกถาอธิบายว่า ในคัมภีร์นี้ พระสูตร 1,000 พระสูตร เป็นสกวาทิ (อาจารย์วาท 500 พระสูตร จึงเป็นคัมภีร์ ที่ประมวลวาทกถาหรือกถาแสดงลัทธิต่าง ๆ ในสมัยนั้นมารวบรวมไว้ แล้วเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างทางความคิดเห็นและความเชื่อ พร้อมชี้ผิดชี้ถูกให้ถือปฏิบัติ คัมภีร์นี้ เป็นคัมภีร์ที่ 5 แห่งพระอภิธรรมปิฎก (อภิ.ก. (ไทย) 37/บทนำ อ้างอิง

ใน พระมหาพุทธกิจ นามจีน, 2551, หน้า 129) แต่ในที่นี้จะยกตัวอย่างคำถามคำตอบเกี่ยวกับบุคคล (บุคคลกถา) ที่ปรากฏในบทสวดดังนี้

ถาม : เราย่อมได้บุคคล โดยอรรถอันประจักษ์ (สังฆิกัตถะ) และอรรถอย่างยิ่ง (ปมัตถะ) หรือ

ตอบ : ใช่ (โปรดทราบว่าเป็นคำตอบของผู้เห็นผิด)

ถาม : เราย่อมได้อรรถอันประจักษ์ และอรรถอย่างยิ่งจากหลักการที่ว่า “เราย่อมได้บุคคลโดยอรรถอันประจักษ์และอรรถอย่างยิ่ง” หรือ

ตอบ : อย่าพูดอย่างนั้น

ถาม : ท่านจงรู้ความผิดเถิด ถ้าเราย่อมได้บุคคลโดยอรรถอันประจักษ์และอรรถอย่างยิ่งควรกล่าวได้ว่า “เราย่อมได้อรรถอันประจักษ์ และอรรถอย่างยิ่ง” จากหลักการนั้นได้ เนื่องจากท่านรับหลักการเฉพาะข้อแรก ปฏิเสธหลักการข้อหลัง คำกล่าวของท่านจึงผิดถ้าไม่รับหลักการข้อหลัง ก็ต้องไม่รับหลักการข้อแรกด้วย ถ้ารับหลักการข้อแรก ก็ต้องรับหลักการข้อหลังด้วย เมื่อรับหลักการข้อแรก แต่ไม่รับหลักการข้อหลัง คำกล่าวของท่านจึงผิด (อภิ.ก. (ไทย) 37/1/1-2 อ้างอิงใน พระมหาพุทธกิจ นามจีน, 2551, หน้า 129)

สรุปได้ว่าเนื้อหาคำสอนในบทสวดคัมภีร์กถาวัดอุบลนี้กล่าวถึงเนื้อหาทั้งที่เป็นปรมัตถธรรมและบัญญัติธรรมจะยกตัวอย่างในเรื่องบุคคลดังกล่าวข้างต้น แบ่งออกเป็นคำถามตอบยกย่อนต่าง ๆ อีกนับจำนวนเป็นร้อย แต่ที่ตั้งไว้ข้างต้นนี้เป็นเพียงตัวอย่าง เรียกว่า อนุโลมปัญจกะ คือ ถามตอบตามลำดับรวม 5 ข้อ คำถามตอบนี้ใช้สำหรับไล่เลียงพวกที่ยึดถือในเรื่องบุคคล ได้แก่ นิกายวัชชีปัตตกะนิกายสมัตติยะ และเดียรถีย์อื่น ๆ นอกศาสนา พระพุทธเจ้าสอนเรื่อง สังขะ คือ ความจริง มี 2 อย่าง คือ 1) สมมติสังขะ หมายถึงความจริงโดยสมมติ คือความจริงที่ถือตามกำหนดหมายกันไว้ของชาวโลก เช่นคน สัตว์ หนังสือ เป็นต้น 2) ปรมัตถสังขะ หมายถึงความจริงโดยปรมัตถ์ คือ ความจริงที่มีอยู่ในธรรมชาติ ไม่ขึ้นอยู่กับการยอมรับของคน เช่น มนุษย์ประกอบขึ้นจากส่วนย่อยต่าง ๆ ดังนั้นในที่นี้พระพุทธเจ้าสอนด้วยความจริง 2 อย่างดังกล่าว เพื่อให้เห็นแก่นแท้ของสิ่งทั้งหลาย เช่นเรื่องบุคคล ถ้าจะกล่าวตามความจริงโดยสมมติก็มีอยู่ เพื่อให้บุคคลรับรู้และเข้าใจต้องใช้สำนวนสมมติทางโลกว่า สัตว์ บุคคล เรา เขา เป็นต้น แต่ถ้าสอนให้รู้ซึ่งถึงสภาพความจริง เพื่อไม่ให้ยึดติดในสัตว์ บุคคล เป็นต้น ก็สอนตามความจริงโดยปรมัตถ์ คือสอนให้เห็นว่า สัตว์ บุคคลตัวตน เป็นเพียงสิ่งสมมติตามไวยาหารโลก ประกอบขึ้นจากส่วนย่อยต่าง ๆ ไม่ควรยึดมั่น มีเพียงธาตุ 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ เท่านั้นที่เป็นสภาวะที่ไม่ผันแปร

2.6 บทสวดคัมภีร์ยมก

ผลการศึกษา เนื้อหาคำสอนในคัมภีร์ยมกนี้ พบว่า คำว่า **ยมก** (ภาษาบาลี อ่านว่า ยะมะกะ) แปลว่า คู่ หรือเป็นคู่ เนื่องจากคัมภีร์นี้มีวิธีการแสดงหัวข้อธรรมที่เป็นคู่ ๆ แสดงถึงเรื่องของปรมัตถธรรม 4 ประการในแง่มุมต่าง ๆ บางยมกก็แสดงปรมัตถธรรมครบทั้ง 4 ประการ แต่บางยมกก็แสดงเน้นที่เหตุ ซึ่งเป็นเจตสิกบางยมกก็เน้นที่อกุศล เช่น อนุสัย เป็นต้น สลิล (นิมสมบุญ) นีวตน์ภูมินทร์ (2550, หน้า 48) แต่บทสวดในคัมภีร์นี้กล่าวเพียงย่อ ๆ คือ แสดงเพียงมูลยมกเท่านั้น คือแสดงถึงเหตุแห่งกุศล หรืออกุศลมูล ซึ่งเป็นมูลเหตุแห่งกุศล หรือ รากเหง้า หรือต้นตอแห่งความดีคือ อโลภะ (ความไม่โลภ) อโทสะ (ความไม่คิดทำร้าย) และ อโมหะ (ความไม่หลง) พระธรรมปิฎก (2546, หน้า 84 อ้างอิงใน พระมหาอุททกกิจ นามชื่น, 2551, หน้า 131) เป็นการอธิบายหลักธรรมสำคัญให้เห็นความหมายและขอบเขตอย่างชัดเจน และทดสอบความรู้อย่างลึกซึ้งซึ่งด้วยการตั้งคำถามย้อนเป็นคู่ ๆ เช่น ถามว่า ธรรมทั้งปวงที่เป็น กุศล เป็นกุศลมูลหรือธรรมทั้งปวงที่เป็นอกุศลมูล เป็นกุศล หรือถามว่า รูป (ทั้งหมด) เป็นรูปขันธ์ หรือรูปขันธ์ (ทั้งหมด) เป็นรูป ฯลฯ หลักธรรมที่นำมาอธิบายในคัมภีร์นี้เล่มแรกมี 7 อย่างคือ มูล ขันธ์ आयตนะ ธาตุ สัจจะ สังขาร อนุสัย ถามตอบในเรื่องใดก็เรียกยมกของเรื่องนั้น ๆ เช่น มูลยมก ขันธยมก เป็นต้น พระธรรมปิฎก (2546, หน้า 66 อ้างอิงใน พระมหาอุททกกิจ นามชื่น, 2551, หน้า 131) แต่ที่ปรากฏในบทสวดกล่าวถึงเพียงมูลยมก ซึ่งกล่าวถึงมูล คือ มูลเหตุ รากเหง้าของกุศล (ความดี) และอกุศล (ความชั่ว) และมีคำถามตอบเช่นเดียวกัน

สรุปได้ว่าเนื้อหาคำสอนของบทสวดคัมภีร์ยมก เป็นการถามเพื่อหาความรู้ เพื่อให้เกิดความชัดเจนทุกแง่มุม กำจัดความสงสัยในธรรม ซึ่งเป็นคำถามเองตอบเองที่พระพุทธเจ้าทรงถามและตอบไว้อย่างลึกซึ้ง กลับไปกลับมา ทั้งปฏิเสถกัมมี ทำให้รู้จักคุณค่าในการตั้งคำถามทุกแง่มุมด้วยการใช้ตรรกวิทยา คือ การคิดหาเหตุผลว่าจะสมเหตุสมผลหรือไม่ ราชบัณฑิตยสถาน (2539, หน้า 318) ซึ่งตามหลักพุทธศาสนาเรียกว่าโยนิโสมนสิการ แปลว่า การกระทำไว้ในใจ โดยอุบาย แยกคาย คือ การพิจารณาเพื่อเข้าถึงความจริงโดยสืบค้นหาเหตุผลไปตามลำดับ จนถึงต้นเหตุ แยกแยะองค์ประกอบจนมองเห็นตัวสภาวะและความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัยหรือ ตริตตรองให้รู้จักสิ่งที่ดีที่ชั่ว ให้รู้จักเหตุของสิ่งที่ดี และเหตุของสิ่งที่ชั่ว โดยการสร้างสิ่งที่เป็เหตุของสิ่งที่ดี และละเหตุแห่งสิ่งที่ชั่วเสีย

2.7 บทสวดคัมภีร์ปฏิฐาน

ผลการศึกษา เนื้อหาคำสอนในบทสวดคัมภีร์ปฏิฐาน พบว่า ทองพูล บุญยมาลิก (2546, หน้า 45) คำว่า ปฏิฐาน แปลว่า ที่ตั้ง การวางไว้ข้างหน้า ในที่นี้หมายถึง ปัจจัย 24 ประการคำว่า ปัจจัย แปลว่า อาศัย สิ่งสนับสนุน ของที่จำเป็น เหตุผล เงื่อนไข และความเชื่อ

เป็นต้น ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา (2536, หน้า 187) คัมภีร์ปฏิฐาน ว่าด้วยการจำแนกสภาวธรรม แม่บทหรือมาติกาทั้ง 266 บท (122 หมวด) ในคัมภีร์ธัมมสังคณี โดยอำนาจปัจจัย 24 ประการ มีเหตุปัจจัย เป็นต้น เพื่อให้เห็นว่าสภาวธรรมทั้งหลาย ปรากฏเกิดขึ้น ตามเหตุตามปัจจัยทั้งสิ้น มิได้เกิดจากการบังการของผู้ใด แต่เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ ที่เรียกว่า จิตตนิยาม กรรมนิยาม และธรรมนิยาม เป็นคัมภีร์สุดท้ายของพระอภิธรรมปิฎก พระธรรมปิฎก (2546, หน้า 67 อ้างอิงใน พระมหาพุทธกิจ นามชื่น, 2551, หน้า 132) แสดงความสัมพันธ์อิงอาศัยเป็นปัจจัยแก่กันแห่งธรรมทั้งหลายในแง่ด้านต่าง ๆ ธรรมที่นำมาอธิบายก็คือข้อธรรมที่มีในมาติกาชื่อแม่บท หรือบทสรุปธรรม ซึ่งกล่าวไว้แล้วในคัมภีร์สังคณี แต่อธิบายเฉพาะ 122 มาติกาแรกที่เรียกว่า อภิธรรมมาติกา

สรุปได้ว่าเนื้อหาคำสอนของบทสวดคัมภีร์ปฏิฐาน ทำให้มองเห็นถึงความเป็นเหตุเป็นผลหรือระบบเหตุผลที่ปรากฏในหลักคำสอนทางพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธศาสนามุ่งเน้นเรื่องการพ้นทุกข์ และสอนให้รู้จักทุกข์และวิธีการดับทุกข์ ให้พ้นจากอวิชชา (ความไม่รู้ความจริงในธรรมชาติ) อันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์จากกิเลสทั้งปวง คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง เน้นการศึกษาทำความเข้าใจ การโยนิโสมนสิการด้วยปัญญา จนเห็นตามความเป็นจริงว่าสรรพสิ่งในธรรมชาติเป็นไปตาม กฎพระไตรลักษณ์ และสัตว์โลกที่เป็นไปตามกฎแห่งกรรม แล้วเลือกใช้หลักธรรมในพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับผลที่จะได้สิ่งที่ปรารถนาอย่างถูกต้อง ด้วยความไม่ประมาทในชีวิตให้มีความสุขในทั้งชาตินี้ ชาติต่อ ๆ ไป ธรรมในบทสวดพระอภิธรรม 7 คัมภีร์ที่เกี่ยวข้องกับเหตุผล (ปัจจัย) โดยตรงอีกส่วนหนึ่งคือปัจจัย 24 ในคัมภีร์มหาปฏิฐาน ซึ่งเป็นบทสุดท้ายแห่งพระอภิธรรมปิฎก (เหตุปัจจัยจะโย อารัมมจะณปัจจัยจะโย ฯลฯ) ทั้ง 24 ปัจจัย เป็นลักษณะการอุปการะกันระหว่างจิต เจตสิก ซึ่งเป็นนามธรรมและรูปธรรม และทำให้เห็นปรมัตถธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์นี้มีครบทั้ง 3 อย่างคือ จิต เจตสิก และรูป (ยกเว้นนิพพาน) เพราะในคัมภีร์นี้กล่าวถึงปรมัตถธรรมทั้งสามที่เป็นปัจจัยแก่กันและกันเกิดขึ้นนั่นเอง โดยความเป็นเหตุปัจจัยเป็นอารมณ์เป็นต้น

จากเนื้อหาบทสวดพระอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์ทั้ง 7 บท สามารถสรุปได้ดังนี้

- 1) สังคณี หรือ ธัมมสังคณี รวมข้อธรรมเข้าเป็นหมวดหมู่แล้วอธิบายทีละประเภท
- 2) วิภังค์ ยกหมวดธรรมสำคัญ ๆ ขึ้นตั้งเป็นหัวเรื่องแล้วแยกแยะออกอธิบายชี้แจง

วินิจฉัยโดยละเอียด

- 3) ธาตุกถา สงเคราะห์ข้อธรรมต่าง ๆ เข้าในชั้นธ อายตนะ ธาตุ

4) บุคคลบัญญัติ บัญญัติความหมายของบุคคลประเภทต่าง ๆ ตามคุณธรรมที่มีอยู่ในบุคคลนั้น ๆ

- 5) กถาวัตถุ แถลงและวินิจฉัยทัศนะของนิกายต่าง ๆ สมัยสังคายนาครั้งที่ 3
- 6) ยมก ยกหัวข้อธรรมขึ้นวินิจฉัยด้วยวิธีถามตอบ โดยตั้งคำถามย้อนกันเป็นคู่ ๆ
- 7) ปุฏฐาน หรือ มหาปกรณ์ อธิบายปัจจัย 24 แสดงความสัมพันธ์ของอาศัยกันแห่งธรรมทั้งหลายโดยพิสดาร

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้สรุปได้ว่าในพระอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์ พบว่า มีเนื้อหาที่กล่าวถึงปรมัตถธรรม 4 ประการ คือ 1) จิต คือ ธรรมชาติที่ทำหน้าที่เห็น ได้ยิน รับกลิ่น รับรส รู้สัมผัสถูกต้อง ตลอดจนจนธรรมชาติ ที่ทำให้เกิดการคิด นึก แต่เมื่อก้าวโดยลักษณะแล้วมีเพียง 1 เท่านั้น คือ ฐ่อารมณ (อารมณในที่นี้หมายถึง รูป เสียง กลิ่น รส สิ่งต่าง ๆ เรื่องราวต่าง ๆ ที่จิตไปรับรู้) 2) เจตสิก คือ ธรรมชาติที่ประกอบกับจิต ประองแต่งจิต ทำให้เกิดความรู้สึก นึก คิด ที่แตกต่างกัน ทั้งทางที่ดีและไม่ดี คือเกิดพร้อมกับจิต ดับพร้อมกับจิต ฐ่อารมณเดียวกันกับจิต 3) รูป คือ ธรรมชาติที่แตกดับ ย่อยยับ สลายไปด้วยความเย็นและความร้อน แต่ละรูปต่างก็แตกดับย่อยยับสลายไปตลอดเวลา หาความเที่ยงแท้ถาวรไม่ได้เลย 4) นิพพาน เป็นธรรมชาติที่พ้นจากกิเลส พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด เป็นธรรมที่ดับกิเลส ดับทุกข์ นิพพานไม่มีปัจจัยปรุงแต่งให้เกิดขึ้น

เหตุผลดังกล่าวทั้งหมดนี้ปรากฏอยู่ในบทสวดพระอภิธรรมทั้งสี่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเมื่อทุกคนมีความเข้าใจแล้วนำไปปฏิบัติก็จะเกิดผลดีต่อการดำเนินชีวิตของตนเองได้

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้บทสวดพระอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์และความหมาย สามารถสรุปได้ ตามตารางแสดงแผนภูมิต่อไปนี้

ตาราง 2 แสดงแผนภูมิ บทสวดพระอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์และความหมาย

บทที่ 5

บทสรุป

การวิจัยเรื่อง อัตลักษณ์ทางภาษาในพิธีสวดพระอภิธรรมศพบของบ้านดงอินตา อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยาครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ทางอวัจนภาษา และเพื่อวิเคราะห์อวัจนภาษาตามเนื้อหาคำสอนที่ปรากฏในบทสวดพระอภิธรรมศพบของบ้านดงอินตา ซึ่งสามารถสรุปผลและอภิปรายผลได้ดังนี้

สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษาเรื่อง อัตลักษณ์ทางภาษาในพิธีสวดพระอภิธรรมศพบของบ้านดงอินตาสรุปผลได้ 2 ด้าน ดังนี้

1. ผลการศึกษาอัตลักษณ์ทางอวัจนภาษา ได้แก่

1.1 สิ่งของต่าง ๆ ที่ใช้ประกอบพิธีสวดพระอภิธรรม ผลการศึกษา พบว่า มีสิ่งของต่าง ๆ ที่ใช้ประกอบในพิธีสวดพระอภิธรรม ทั้งหมด 10 สิ่ง ได้แก่ โต๊ะหมู่บูชา ตะเกียงจุดไฟ หน้าศพ อาสนะสงฆ์ ตาลปัตร ธรรมาสน์ ผ้าบังสุกุล เครื่องไทยธรรม ชั้นสูมาค้วตาน ชั้นศีล และสายโยง

1.2 ผู้ประกอบพิธีสวดพระอภิธรรม ผลการศึกษา พบว่า มีอยู่ 3 กลุ่ม ได้แก่ พระสงฆ์ผู้สวดพระอภิธรรม พระสงฆ์ผู้เทศนาธรรม และฆราวาสหรือปุถุชน

1.3 ทำนองสวดพระอภิธรรม ผลการศึกษา พบว่า มีอยู่ 2 ทำนอง ได้แก่ ทำนองแบบพื้นเมืองเป็นทำนองร้อยแก้ว และทำนองแบบสังโยค

2. ผลการศึกษาวาจาภาษา ได้แก่ เนื้อหาคำสอนที่ปรากฏในพิธีสวดพระอภิธรรม ผลการศึกษา พบว่า เนื้อหาคำสอนในบทสวดพระอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์ที่ใช้สวดในงานศพจะเป็นเนื้อหาตามปรมัตถธรรม 4 ประการ ได้แก่ 1) จิต คือ ธรรมชาติที่ทำหน้าที่เห็น ได้ยิน รับกลิ่น รับรส รู้สัมผัสถูกต้อง 2) เจตสิก คือ ธรรมชาติที่ประกอบกับจิต ประจักษ์แจ้ง ทำให้เกิดความรู้สึกนึกคิด 3) รูป คือ ธรรมชาติที่แตกดับ ย่อยยับ สลายไปด้วยความเย็นและความร้อน 4) นิพพาน เป็นธรรมชาติที่พ้นจากกิเลส พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด เป็นธรรมที่ดับกิเลสดับทุกข์ นิพพานไม่มีปัจจัยปรุงแต่งให้เกิดขึ้น

อภิปรายผล

ผลการศึกษาเรื่อง อัตลักษณ์ทางภาษาในพิธีสวดพระอภิธรรมศพของบ้านดงอินตา สามารถอภิปรายผลได้ 2 ด้าน ดังนี้

1. ผลการศึกษาอัตลักษณ์ทางอวัจนภาษา

จากการศึกษาอัตลักษณ์ทางอวัจนภาษา พบว่า 1) สิ่งของต่าง ๆ ที่ใช้ประกอบพิธีสวดพระอภิธรรม มีทั้งหมด 10 สิ่ง 2) ผู้ประกอบพิธีสวดพระอภิธรรม มีอยู่ 3 กลุ่มใหญ่ และทำนองสวดพระอภิธรรม มีอยู่ 2 ทำนอง ซึ่งอัตลักษณ์ทางอวัจนภาษาเหล่านี้แสดงให้เห็นความเป็นอัตลักษณ์ในชุมชนเมื่อมีพิธีกรรมสวดพระอภิธรรมเกิดขึ้นโดยเฉพาะในหมู่บ้านดงอินตา ทุกคนจะรับรู้ทันทีว่าจะต้องเตรียมสิ่งใดในการประกอบพิธีให้พิธีนั้นศักดิ์สิทธิ์ไม่ขัดแย้งกันในชุมชนด้านความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรม ที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีความสอดคล้องกับ กิติมา สุรสนธิ (2530, หน้า 28) ได้กล่าวไว้เกี่ยวกับกระบวนการสื่อสารเชิงอวัจนภาษา (Non-verbal Communication) ว่า อวัจนภาษา หมายถึง การสื่อสารที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารสื่อสารกันโดยไม่ได้ใช้ภาษาพูด หรือภาษาเขียนในการสื่อความหมาย เป็นการสื่อสารโดยการใช้สัญญาณ สัญลักษณ์ อาการต่าง ๆ เป็นต้นเพื่อนำมาสู่กระบวนการแปลความหมายของทั้งสองฝ่ายเพื่อรับรู้เรื่องราวที่สื่อสารซึ่งกันและกันได้ ซึ่งมีความสอดคล้องกับ รณยุทธ เอื้อไตรรัตน์ (2557, บทคัดย่อ) ที่พบว่าประการที่หนึ่ง อวัจนภาษาที่ใช้สื่อสารในอดีตยังคงพบใช้สื่อสารในสังคมปัจจุบัน ซึ่งสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรม ค่านิยม วัตถุประสงค์บางประการ ที่สังคมไทยให้ความสำคัญตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ประการที่สองอวัจนภาษาที่ใช้สื่อสารในอดีตยังคงใช้สื่อสารในสังคมปัจจุบันแต่ใช้สื่อสารในสถานการณ์ที่แตกต่างจากอดีต การศึกษา ดังกล่าวช่วยสะท้อนให้เห็นว่าสังคมไทยได้นำ วัฒนธรรม ค่านิยม วัตถุประสงค์บางประการที่สืบทอดมาจากอดีตมาปรับประยุกต์ให้เข้ากับสภาพสังคมปัจจุบัน และประการสุดท้าย อวัจนภาษาที่ใช้สื่อสารในสังคมอดีตไม่ปรากฏพบในสังคมปัจจุบันผลการศึกษา ประการนี้ช่วยสะท้อนให้เห็นว่าเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมบางประการจึงส่งผลให้อวัจนภาษาที่ผู้คนใช้สื่อสารเปลี่ยนแปลงไปตามวัฒนธรรมและค่านิยมที่สังคมในยุคปัจจุบันให้ความสำคัญ ดังนั้นจึงแสดงให้เห็นว่าคนชุมชนหมู่บ้านดงอินตามีอัตลักษณ์ทางอวัจนภาษา โดยการสื่อสารที่ไม่จำเป็นสื่อสารกันโดยใช้ภาษาพูด หรือภาษาเขียนในการสื่อความหมาย แต่เป็นการใช้สัญลักษณ์หรือสัญญาณ อารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ แทนการสื่อความหมายที่ตรงกันได้ จนทำให้เป็นศูนย์รวมทางจิตใจของคนในชุมชน ช่วยขัดเกลาความขัดแย้งที่เกิดในจิตใจมนุษย์เบาบางลงเกิดความสามัคคีในชุมชนทำให้ชีวิตการอยู่ร่วมสังคมมีความสุขมากขึ้น

2. ผลการศึกษาวิจัยภาษา

จากการวิเคราะห์เนื้อหาคำสอนที่ปรากฏในพิธีสวดพระอภิธรรมศพ สามารถอธิบายผลได้ ดังนี้

ในการวิเคราะห์เนื้อหาคำสอนสาระธรรมที่ปรากฏในพระอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์ ผลการศึกษา พบว่า เนื้อหาคำสอนในบทสวดพระอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์ที่ใช้สวดในงานศพจะเป็นเนื้อหาตามปรมัตถธรรม 4 ประการ ได้แก่ จิต เจตสิก รูป และนิพพาน ธรรมเหล่านี้ล้วนแต่เป็นหลักคำสอนของทางพระพุทธศาสนาที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงค้นพบหนทางดับทุกข์และเผยแผ่หลักธรรมให้หมู่เหล่ามนุษย์ใช้เป็นหลักการดำเนินชีวิตที่ดีไว้ในพระไตรปิฎก ซึ่งสอดคล้องกับ พระมหาอุททกกิจ นามจีน (2551 บทคัดย่อ) ที่พบว่า เนื้อหาที่กล่าวถึงปรมัตถธรรม 4 ประการคือ จิต เจตสิก รูปและนิพพานจะพบในบทสวดพระอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์และบทสวดสียา ซึ่งเป็นภาษาบาลี และหลักธรรมอื่นๆ อีก 5 ประการ ได้แก่ ไตรลักษณ์ มรณานุสติ เบญจขันธ์ กายคตาสติ และกฎแห่งกรรม ซึ่งพบในบทสวดที่เป็นภาษาไทย ธรรมเหล่านี้ล้วนแต่เป็นธรรมคำสอนของทางพระพุทธศาสนามีความเกี่ยวข้องเกี่ยวกับการ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ซึ่งสอดคล้องกับ พระมหาสาธิต วิฑูตธมฺโม (2556, บทคัดย่อ) ที่พบว่า พุทธปรัชญาเถรวาท มองความจริงของชีวิตทั้งในแง่รูปธรรม และนามธรรม คือ กายและจิต ทั้งสองสิ่งเป็นสภาพความจริงแท้เช่นเดียวกัน แต่อยู่ในกระบวนการเปลี่ยนแปลงตามกฎไตรลักษณ์ คือเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ไม่มีสิ่งใดเป็นสารัตถะ การเปลี่ยนแปลงของกายและจิตเป็นสิ่งที่ต้องเกิดขึ้นกับมนุษย์อยู่ตลอดเวลา โดยหลักใหญ่พุทธปรัชญาเถรวาทได้แบ่งความตายออกเป็นสองชนิด คือ ความตายที่สิ้นสุดของร่างกายและจิตใจในภพชาติหนึ่ง เรียกว่าชีวิตินทรีย์ หากมีกิเลสอยู่ก็เป็นเชื้อแห่งปัจจัยให้เกิดความสืบเนื่องของชีวิตแห่งภพชาติอื่นต่อไป เพราะจิตมีสภาวะที่เกิดดับต่อเนื่องกันไปโดยสัมพันธ์กับรูปที่มีลักษณะเกิดดับตามเหตุปัจจัยที่มีอยู่ และความตายชนิดที่สอง คือ ความดับไปแห่งรูปนามทุกขณะแห่งสังขารธรรมนับครั้งไม่ถ้วนในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ เรียกว่า ชณิกมรณะ

จะเห็นได้ว่าการนำพระอภิธรรมมาสวดในงานศพไม่เพียงแต่สวดอุทิศบุญกุศลให้กับผู้ตายเท่านั้นยังเกิดผลประโยชน์กับคนเป็นที่มาร่วมงานฟังสวดพระอภิธรรม เพื่อให้มีสติระลึกถึงอยู่เสมอว่า ความตายสามารถมาเยือนได้ทุกวินาที ทุกลมหายใจเข้าออก ไม่ควรประมาทในการใช้ชีวิตแต่ควรเร่งประกอบคุณงามความดี ทำบุญทำกุศลให้มาก เพื่อที่จะได้เป็นเสบียงเดินทางไปสู่ภพหน้าที่ดียิ่งขึ้น กล่าวคือ ประการแรก พระอภิธรรมนั้น เป็นธรรมล้วน ๆ ไม่กล่าวถึงบุคคล มีเนื้อหาสาระที่ลึกซึ้ง แม้จะฟังคำแปลแล้วก็ยังเข้าใจได้ยาก แต่การที่นำเอาพระอภิธรรมมาสวดในงานศพ ก็เพื่อให้ผู้ฟังได้เข้าใจความจริงของสังขารที่เกิดขึ้นมาแล้วก็ต้องพบกับความแก่ ความเจ็บ และความตาย โดยมีศพเป็นตัวอย่างมองเห็นเฉพาะหน้า แต่ถ้าผู้ฟัง

พอจะรู้คำแปลอยู่บ้าง ก็จะเข้าใจความหมายได้ลึกซึ้งดีขึ้น ประการที่สอง มีคตินิยมว่า การสวดพระอภิธรรมเป็นการสนองพระคุณของมารดาบิดา ตามแบบอย่างที่ว่าพระจริยาวัตรขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ได้เสด็จขึ้นไปบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์โปรดพุทธมารดา ที่ได้สิ้นพระชนม์แล้ว ต่อมา แม้ผู้วายชนม์นั้น ๆ จะมีใช้มารดาบิดาก็ตาม แต่ก็ถือเป็นประเพณีที่ผู้บำเพ็ญกุศลจะได้อุทิศไปให้ผู้วายชนม์นั้น ประการที่สาม การที่นำเอาพระอภิธรรมเข้ามาเกี่ยวข้องกับสัมพันธกับบุคคล พิธีเนื่องในงานศพ ดังกล่าว จะเป็นวิธีหนึ่งของการป้องกันมิให้พระอภิธรรมสูญหายไป

ดังนั้น แม้พระอภิธรรมจะมีความหมายที่เป็นมงคลสูงสุด เพราะหมายถึงการสวดธรรมชั้นสูงก็ตามแต่เมื่อกลายเป็นการสวดในงานศพที่มีมายาวนานแล้ว ถ้าหากจะมีการให้พระไปสวดในงานมงคล เช่น งานมงคลสมรส หรืองานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น ก็จะกลายเป็นสิ่งที่กระทำไม่ถูกต้องตามขนบธรรมเนียมประเพณี กล่าวคือ ค่านิยมในการสวดพระอภิธรรมหน้าศพนั้นกลายเป็นสิ่งที่ ผิดใจ อยู่ในจิตวิญญาณ หรือความรู้สึกที่คนไทยถือกันมายาวนาน หากจะเปลี่ยนไปสวดในงานทำบุญต่าง ๆ ที่เป็นมงคล นั้น จะกลายเป็นการเปลี่ยนแปลงที่คนไทยยากจะรับได้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ควรนำเนื้อหาคำสอนที่ปรากฏในพิธีสวดพระอภิธรรม ไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันอยู่ร่วมกับสังคมให้เกิดสุขได้
2. ควรนำแนวทางอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีพิธีกรรมงานศพที่ถูกต้องไปใช้ให้ตรงตามหลักพระพุทธศาสนาไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมประเพณีที่ดั่งามสูญหายไปจากชุมชน
3. ควรทำความเข้าใจลำดับขั้นตอนและการใช้สัญลักษณ์วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ในพิธีสวดพระอภิธรรมเพื่อเป็นประโยชน์ในการจัดพิธีสวดพระอภิธรรมที่ถูกต้องดั่งามต่อไป

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบพิธีกรรมการสวดอภิธรรมศพตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ว่ามีการเปลี่ยนแปลงประเพณีในด้านใดบ้าง และส่งผลกระทบต่อบริบททางสังคมอย่างไร เพื่อไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ถูกต้อง
2. ควรศึกษาปริศนาธรรมที่แฝงอยู่ในขั้นตอนและอุปกรณ์ในการประกอบพิธีกรรมสวดพระอภิธรรมศพเพื่อสืบทอดให้ชนรุ่นหลังได้รู้ต่อไป

3. ควรศึกษาวิเคราะห์วัฒนธรรมในบทสวดอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพิธีทำศพว่ามีรูปแบบระบบคำ ระบบประโยค เพื่อให้สามารถเปรียบเทียบความเหมือนและความต่างระหว่างบทสวดพระอภิธรรมได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

4. ควรมีการศึกษาวิเคราะห์พิธีกรรมบำเพ็ญกุศลเกี่ยวกับการสังคหะและพิธีฌาปนกิจศพ เพื่อให้รู้ว่าเมื่อจัดพิธีนี้ขึ้นแล้วเกิดประโยชน์ต่อญาติและผู้ตายอันไปสู่การปฏิบัติที่ถูกต้องต่อไป

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม.(2554). **พระพิธีธรรม**. กรุงเทพฯ: ชุมชนมุสลิมนคร
การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- กิติมา สุรสนธิ. (2530). **การใช้วัจนภาษาในการสื่อสาร**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชัชวาล ทองดีเลิศ. (2542). **สืบสานล้านนา สืบสานลมหายใจของแผ่นดิน**. เชียงใหม่: กลาง
เวียงการพิมพ์.
- ชัยณรงค์ ชันพริก. (2552). **การหาอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์โดยการ
มีส่วนร่วม**. งานวิจัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์. เพชรบูรณ์.
- ดวงรัตน์ ณะเสน. (2555). **วัจนภาษาเกี่ยวกับธงที่ใช้ในสามเหล่าทัพ**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.,
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. กรุงเทพมหานคร.
- เดชา ศรีมุงเมือง. (2548). **การวิเคราะห์ทำนองสวดพระอภิธรรมในพิธีศพหลวง**.
วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยมหิดล. กรุงเทพฯ.
- ทองพูล บุญยมาลิก. (2542). **พิธีสวดพระอภิธรรม : การศึกษาสังเกต**. กรุงเทพฯ: เสมา
ธรรม.
- ทวี เชื้อนแก้ว. (2531). **สวดมนต์ฉบับภาคเหนือ**. ลำปาง: ม.ป.ท.
- ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา. (2536). **ปรัชญาตะวันออก**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- ธงชัย สมบูรณ์. (2549). **“อัตลักษณ์ของชาติตามนโยบายการศึกษา”**. งานวิจัยคณะ
ศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยรามคำแหง. กรุงเทพฯ.
- ธีรวัศ บำเพ็ญบุญบารมี. (2550). **โครงการธรรมศึกษาวิจัย พระอภิธรรมปิฎก : อภิธรรม
บทสวด อรรถกถา ฎีกาตลอดจนคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา**. งานวิจัย ศศ.ม.,
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ.
- ธีระ บุชบกแก้ว. (2553). **กลวิธีทางภาษากับการนำเสนออัตลักษณ์ของตนเองโดยกลุ่ม
“เกย์ออนไลน์”**. วิทยานิพนธ์ อ.ม., จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร.
- ปภาวรินทร์ นักรธรรมมา. (2553). **การพัฒนาอัตลักษณ์ของนักศึกษาศาขากการตลาด
กรณีศึกษา: ห้อง MK 201 คณะบริหารธุรกิจ**. งานวิจัย, โรงเรียนพ่ายแพทเทคโนโลยี
และบริหารธุรกิจ. เชียงใหม่.
- พระครูกันตธรรมภาณีวัฒน์. (2556). **ศึกษาความเชื่อในพิธีกรรมการฃาปนกิจของชาวบ้าน
ขอนแก่นเหนือ ตำบลขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด**. วิทยานิพนธ์ พศ.ม.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ร้อยเอ็ด.

พระครูกล้วยาณธรรมโฆษ. (2555). **การศึกษาคติธรรมจากประเพณีงานศพ: กรณีศึกษาชุมชนตำบลตรวจ อำเภอศรีณรงค์ จังหวัดสุรินทร์.** วิทยานิพนธ์ พธ.ม., มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. สุรินทร์.

พระครูสมุห์เอี่ยม สิริวณฺโณ. (2534). **มนต์พิธี.** กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.

พระครูอุดมพัฒนคุณ. (2554). **คุณค่าของพิธีกรรมในการสวดพระอภิธรรมตถสังคหะ: ศึกษากรณีเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู.** วิทยานิพนธ์ พธ.ม., มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. หนองบัวลำภู.

พระครูอุทัยปริยัติโกศล. (2555). **ปริศนาธรรมเกี่ยวกับประเพณีการตายของภาคอีสาน.** วิทยานิพนธ์ พธ.ม., มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. นครสวรรค์.

พระครูตรฐ อธิปญฺโญ. (2556). **การศึกษาหลักความเชื่อในพิธีศพของชาวพุทธตำบลคูคำที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม.** วิทยานิพนธ์ พธ.ม., มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ขอนแก่น.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ป.ธ. 9. (2548). **ราชบัณฑิต. พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด.** กรุงเทพฯ : วัดราชโอรสาราม.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2537). **พิธีกรรมใครว่าไม่สำคัญ (พิมพ์ครั้งที่ 2).** กรุงเทพฯ : บริษัทสหธรรมิก จำกัด.

พระมหาจรัญ จิตฺตสํวโร. (2554). **การศึกษาแนวคิดความเชื่อเชิงวัฒนธรรมในการสร้างปราสาทศพของชาวพุทธล้านนา.** วิทยานิพนธ์ พธ.ม., มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. เชียงใหม่.

พระมหาไพรีเดช ฐิตเตโช (กิตติเจริญพรงาม). (2545). **การฟังสวดพระอภิธรรมในพิธีงานศพ: ศึกษาเฉพาะกรณีพิธีงานศพในกรุงเทพมหานคร.** วิทยานิพนธ์ ศน.ม., มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ.

พระมหาอุทกกิจ นามชื่น. (2551). **การวิเคราะห์เนื้อหาและทำนองสวดพระอภิธรรมที่ใช้สวด ในจังหวัดเชียงใหม่.** การค้นคว้าแบบอิสระ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่.

พระมหาสาธิต ฐิตธมฺโม. (2556). **การศึกษาเปรียบเทียบมโนทัศน์เรื่องชีวิตและความตายในพุทธปรัชญาเถรวาทกับกฤษณมูรติ.** วิทยานิพนธ์ พธ.ม., มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ขอนแก่น.

- พระอธิการพิพัฒน์พงษ์ ฐานวุฑฺโฒ. (2554). **ศึกษาความเปลี่ยนแปลงการจัดงานศพของชาวพุทธ: กรณีศึกษา บ้านหมื่น ตำบลนาปรัง อำเภอปาง จัหวัดพะเยา.** วิทยานิพนธ์ พธ.ม., มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พะเยา.
- ไพรินทร์ บุญน้อย. (2553). **รูปแบบ การติดต่อสื่อสารด้านวัจนภาษาและอวัจนภาษาของหัวหน้างานฝ่ายผลิต กรณีศึกษาบริษัทแห่งหนึ่ง ในเขตอุตสาหกรรม 304 จังหวัดปราจีนบุรี.** วิทยานิพนธ์ กศ.ม., มหาวิทยาลัยบูรพา. ชลบุรี.
- มณี พยอมยงค์. (2529). **ประเพณีสิบสองเมืองล้านนาไทย.** เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์.
- มนัสพงศ์ ไกรเกรียงศรี. (2531). **ริชาวัฒนธรรมท้องถิ่นในประเทศไทย.** วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยศิลปากร. กรุงเทพฯ.
- รณยุทธ เอื้อไตรรัตน์ (2557). **อวัจนภาษาในนวนิยายเรื่องฟ้าใหม่ของศุภร บุนนาค.** วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554.** กรุงเทพฯ : ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้น จำกัด.
- เริง อรรถวิบูลย์. (2516). **ระเบียบประเพณีสงฆ์.** กรุงเทพฯ : ป.พิศนาคะการพิมพ์.
- ศรีเลา เกษพรหม. (2538). **ประเพณีชีวิตคนเมือง.** เชียงใหม่ : มิ่งเมือง.
- ศรีเลา เกษพรหม. (2544). **ประเพณีชีวิต คนเมือง.** เชียงใหม่ : นพบุรีเชียงใหม่.
- สมชาติ กิจยรรยง. (2539). **อ่านใจคนจากภาษาท่าทาง.** กรุงเทพฯ: บริษัท ซีเอ็ดยูเคชั่น จำกัด (มหาชน).
- สร้อยดี อ่องสกุล ศาสตราจารย์. (2552). **ประวัติศาสตร์ล้านนา.** พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- สวณิต ยมาภัย. 2528. **“การสื่อสารด้วยภาษา.”** เอกสารการสอนชุดวิชาการใช้ภาษา (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: ศรีเมืองการพิมพ์.
- สิริวรรณ นันทจันทูล. (2549). **ภาษาไทยในสื่อมวลชน.** เอกสารประกอบการสอน. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- เสฐียรโกเศศ. (2532). **ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต การตาย** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์.
- อภิธาน สมใจ. (2541). **งานศพล้านนา ปราสาทนภัสติลิ่งค์สู่ไม้ศพ.** เชียงใหม่: กลางเวียงการพิมพ์ เชียงใหม่.

อวยพร พาณิช และคณะ. (2543). ภาษาและหลักการเขียนเพื่อการสื่อสาร. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาคผนวก ก แบบบันทึกการสังเกตพิธีสวดพระอภิธรรม

คำชี้แจง แบบบันทึกการสังเกตฉบับนี้ จัดทำขึ้นเพื่อใช้บันทึกพิธีกรรมการสวดพระอภิธรรมในบ้านดงอินตา โดยเน้นสิ่งของต่าง ๆ ที่ใช้ประกอบพิธี ผู้ประกอบพิธีสวด และทำนองสวดสวดพระอภิธรรม

ตอนที่ 1 ข้อมูลเบื้องต้น

สถานที่วัด/บ้าน.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....
วัน/เดือน/ปี
เริ่มพิธีเวลา.....

ตอนที่ 2 ข้อมูลบันทึกการสังเกต

2.1 เกี่ยวกับผู้สวด

- 2.1.1 พระภิกษุ 4 รูป
2.1.2 พระภิกษุ 2 รูป สามเณร 2 รูป
2.1.3 มากกว่า 4 รูป

2.2 สิ่งของต่าง ๆ ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมการสวดพระอภิธรรม

- 2.2.1 โต๊ะหมู่บูชา.....
2.2.2 ตู้อภิธรรม.....
2.2.3 อาสนะสงฆ์.....
2.2.4 ตาลปัตร.....
2.2.5 ธรรมมาสน์.....
2.2.6 ผ้าบังสุกุล.....
2.2.7 เครื่องไทยธรรม.....
2.2.8 อื่น ๆ.....

2.3 ประเภทบทสวดพระอภิธรรมที่ใช้สวด

- 2.4.1 พระอภิธรรม 7 คัมภีร์.....
2.4.2 พระอภิธรรมตัดสังคหะ.....
2.4.3 พระมาลัย.....
2.4.4 ธรรมบรรยายแปล.....
2.4.5 สหัสสนัย.....

2.4.6 □ สวดลिया (สูตรลिया).....

2.4.7 □ บทสวดอื่น ๆ.....

2.6 ข้อมูลด้านทำนองสวด

2.6.1 ทำนองสวดแบบสังโยค.....

2.6.2 ทำนองสวดแบบพื้นเมือง.....

2.6.3 ทำนองสวดแบบสรภัญญะ.....

2.6.4 ทำนองสวดแบบอื่น ๆ.....

2.7 ข้อมูลด้านอื่น ๆ

.....

.....

.....

.....

ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์ผู้ประกอบการพิธีสวดพระอภิธรรม

คำชี้แจง แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้จัดทำขึ้นเพื่อสัมภาษณ์พระสงฆ์ที่มีความรู้ด้านพิธีกรรมและการสวดพระอภิธรรม โดยเน้นสิ่งของต่าง ๆ ที่ใช้ประกอบพิธี ผู้ประกอบพิธีสวดและทำนองสวดสวดพระอภิธรรม ตลอดจนพัฒนาการของพิธีกรรมตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน รวมถึงทำนองสวด และเนื้อหาบทสวด

วัน/เดือน/ปีที่สัมภาษณ์.....
เริ่มเวลา.....จบเวลา.....
สถานที่สัมภาษณ์ ที่วัด..... ตำบล
อำเภอ..... จังหวัด

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ ฉายา นามสกุล อายุ.....ปี
พรรษา วัด..... ตำบล อำเภอ.....
จังหวัด.....ตำแหน่งในวัด

ตอนที่ 2 คำถามที่ใช้สัมภาษณ์

2.1 ข้อมูลเกี่ยวกับพิธีกรรมการสวดพระอภิธรรม

2.1.1 สิ่งของต่าง ๆ ที่ใช้ประกอบพิธีสวดพระอภิธรรมมีอะไรบ้าง

.....

2.1.2 ผู้ประกอบพิธีสวดพระอภิธรรม มีกี่กลุ่ม

.....

2.1.3 ทำนองสวดพระอภิธรรมใช้ทำนองอะไรบ้าง

.....

2.1.4 พิธีกรรมการสวดอภิธรรมในอดีตกับปัจจุบันแตกต่างกันอย่างไรบ้าง

.....

2.1.5 บทสวดพระอภิธรรมที่ใช้สวดในปัจจุบันของบ้านดงอินตามีที่ประเภท

.....

2.1.6 พิธีกรรมการสวดพระอภิธรรมแบบภาคกลางเริ่มนำมาใช้ในบ้านดงอินตาหรือไม่อย่างไร.....

2.2 ข้อมูลเกี่ยวกับบทสวดพระอภิธรรมที่ใช้สวดในบ้านดงอินตา

- 2.2.1 พระอภิธรรม 7 คัมภีร์
- 2.2.2 พระอภิธรรมัตถสังคหะ
- 2.2.3 พระมาลัย
- 2.2.4 ธรรมบรรยายแปล
- 2.2.5 สหัสสนัย
- 2.2.6 สวดลिया (สูตรลिया)
- 2.2.7 บทสวดอื่น ๆ

2.3 ข้อมูลเกี่ยวกับทำนองสวด

- 2.3.1 ทำนองสวดโดยทั่วไปมีกี่ทำนอง อะไรบ้าง

.....

- 2.3.2 ทำนองสวดพระอภิธรรมที่ใช้สวดในบ้านดงอินตามีกี่ทำนอง อะไรบ้าง

.....

- 2.3.3 ลักษณะทำนองแต่ละอย่างมีลักษณะอย่างไร (ยกตัวอย่าง)

.....

- 2.3.4 เพราะเหตุใด ทำนองการสวดแต่ละอย่างจึงมีความแตกต่างกัน

.....

2.4 ข้อมูลเกี่ยวกับคุณสมบัติผู้สวด

- 2.4.1 ในวัดของท่านกำหนดคุณสมบัติผู้สวดพระอภิธรรมไว้อย่างไรบ้าง

.....

- 2.4.2 การนุ่งห่มผ้าของผู้สวดพระอภิธรรมต้องห่มผ้าอย่างไร

.....

- 2.4.3 ผู้สวดต้องเตรียมตัวอย่างไรบ้างก่อนจะสวดอย่างไรบ้าง

.....

- 2.4.4 เนื้อหาคำสอนที่ปรากฏในบทสวดพระอภิธรรมมีอะไรบ้าง

.....

- 2.4.5 ข้อมูลอื่น ๆ.....

.....

.....

.....

ภาคผนวก ค บทสวดพระอภิธรรมเจ็ดคัมภีร์

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะหะระโต สัมมาสัมพุทธัสสะ (3 จบ)

1. พระธัมมสังคณี

กุสะลา ธัมมา อะกุสะลา ธัมมา อัพยากะตา ธัมมา กะตะเม ธัมมา กุสะลา ยัสมิง สะมะเย กามาวะระรัง กุสะลัง จิตตัง อุปันนัง โหติ โสมนัสสะสะหะคะตัง ญาณะสัมปะยุตตัง รูปารัมมะณัง वा สัททารัมมะณัง वा คันธารัมมะณัง वा ระसारัมมะณัง वा โฝฏฐัพพา รัมมะณังวา ธัมมา รัมมะณัง वा ยัง ยัง वा ปะนะรัพะทะ ตัสมิงสะมะเย ผัสโส โหติ อะวิกเขโป โหติ เย वा ปะนะ ตัสมิง สะมะเย อัฏเฐปิ อัตถิ ปฏิจจะสะมุปปันนา อรูปิโน ธัมมา อิม ธัมมา กุสะลา

(คำแปล)

ธรรมทั้งหลายที่เป็นกุศล ธรรมทั้งหลายที่เป็นอกุศล ธรรมทั้งหลายที่เป็นอัพยากฤต ธรรมเหล่าไหนเป็นกุศล ในสมัยใด กามาวจรกุศลจิตที่สทรคตด้วยโสมนัส สัมปยุตด้วยญาณ เกิดขึ้น ปรารภอารมณ์ใดๆ จะเป็นรูปารมณกัถิ สัททารมณกัถิ คันธารมณกัถิ รัสวารมณกัถิ โฝฏฐัพพารมณกัถิ ธรรมารมณกัถิ ในสมัยนั้น ผัสสะ ความพุงชานยอมมี อิกอย่างหนึ่งในสมัย นั้น ธรรมเหล่าใดแม่อื่น มีอยู่ เป็นธรรมที่ไม่มีรูป อาตัยกันและกันเกิดขึ้น ธรรมเหล่านีเป็นกุศล

2. พระวิภังค์

ปัญจักขันธา รูปักขันโธ เวทะนากขันโธ สัญญากขันโธ สังขารักขันโธ วิญญาณักขันโธ ตัตตะ กะตะโม รูปักขันโธ ยังกิณฺจิจิ รูปัง อะตีตานาคะ ตะปัจจุปปันนัง อัชฌัตตัง वा พะหิตธา वा โอฟาริกัง वा สุขุมัง वा หีนัง वा ปะณีตัง वा ยัง ทูเร वा สันติเก वा ตะเทกัชฌัง อภิสัญญหิต वा อภิสังขิปิตวา อะยัง วุจจะติ รูปักขันโธ

(คำแปล)

ขันธ 5 คือ รูปขันธ เวทนาขันธ สัญญาขันธ สังขารขันธ วิญญาณขันธ บรรดาขันธ ทั้งหมด รูปขันธเป็นอย่างไร รูปอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่เป็นอดีต อนาคต ปัจจุบัน ภายในก็ตาม ภายนอกก็ตาม ละเอียดก็ตาม เลวก็ตาม ประณีตก็ตาม อยู่ไกลก็ตาม อยู่ใกล้ก็ตาม นั้นกล่าวรวมกันเรียกว่ารูปักขันธ

3. พระธาตุกะถา

สังคะโห อะสังคะโห, สังคะหิตะนะ อะสังคะหิตัง อะสังคะหิตะนะ สังคะหิตัง สังคะหิตะนะ สังคะหิตัง อะสังคะหิตะนะ อะสังคะหิตัง สัมปะโยโค วิปะโยโค สัมปะยุตตะนะ วิปะยุตตัง วิปะยุตตะนะ สัมปะยุตตัง อะสังคะหิตัง

(คำแปล)

การสงเคราะห์ การไม่สงเคราะห์ คือ สิ่งที่ไม่ให้สงเคราะห์เข้ากับสิ่งที่สงเคราะห์ไม่ได้ สิ่งที่สงเคราะห์เข้ากับสิ่งที่สงเคราะห์ได้ สิ่งที่ไม่สงเคราะห์เข้ากับสิ่งที่สงเคราะห์ไม่ได้ การอยู่ด้วยกัน การพลัดพรากคือ การพลัดพรากจากสิ่งที่อยู่ด้วยกัน การอยู่ร่วมกับสิ่งที่พลัดพรากไป จัดเป็นสิ่งที่สงเคราะห์ไม่ได้

4. พระปุกะละบัญญัติ

นะ บัญญัติติโย ชันธบัญญัติ อายะตะนะบัญญัติ ธาตุบัญญัติ สัจจะบัญญัติ อินทริยะบัญญัติ ปุกะละบัญญัติ กิตตาวะตา ปุกะละนัง ปุกะละบัญญัติ สมะยะวิมุตโต อะสะมะยะวิมุตโต กุปะระธัมโม อะกุปะระธัมโม ปะริหะนะธัมโม อะปะริหะนะธัมโม เจตะนา ภัทโธ อหุรักะนะภาทโธ ปุชชะโน โคตระภู ภาเยปะระโต อะภาเยปะระโต ภัทพาคะมะโน อะภัทพาคะมะโน นิยะโต อะนิยะโต ปฏิปันนะโก ฆะเลฏฐิตโต อะระหา อะระหัตตายะ ปฏิปันโน

(คำแปล)

บัญญัติ 6 คือ ชันธบัญญัติ อายตน์บัญญัติ ธาตุบัญญัติ สัจจะบัญญัติ อินทริย์บัญญัติ บุคคลบัญญัติ บุคคลบัญญัติของบุคคลมีเท่าไร มีการพ้นจากสิ่งที่ควรรู้ การพ้นจากสิ่งที่ไม่ควรรู้ ผู้มีธรรมที่กำเริบได้ ผู้มีธรรมที่กำเริบไม่ได้ ผู้มีธรรมที่เสื่อมได้ ผู้มีธรรมที่เสื่อมไม่ได้ ผู้มีธรรมที่ควรแก่เจตนา ผู้มีธรรมที่ควรแก่การรักษา ผู้ที่เป็นปุถุชน ผู้รู้ตระกูลโคตร ผู้เข้าถึงภัย ผู้เข้าถึงอภัย ผู้ไม่ถึงสิ่งที่ควร ผู้ไม่ถึงสิ่งที่ไม่ควร ผู้เที่ยง ผู้ไม่เที่ยง ผู้ปฏิบัติ ผู้ตั้งอยู่ในผล ผู้เป็นพระอรหันต์ ผู้ปฏิบัติเพื่อพระอรหันต์

5. พระกถาวัตถุ

ปุกะโล อุปะลัพะติ สัจฉิกัตตะปะระมัตเตนาติ อามันตา โย สัจฉิกัตโต ปะระมัตโต ตะโต โส ปุกะโล อุปะลัพะติ สัจฉิกัตตะปะระมัตเตนาติ นะ เหวัง วัตตัพเพ อาชานาติ นิคคะหัง ทัณฺเฑสิ ปุกะโล อุปะลัพะติ สัจฉิกัตตะปะระมัตเตนะ เตนะ วะตะ เร วัตตัพเพ โย สัจฉิกัตโต ปะระมัตโต ตะโต โส ปุกะโล อุปะลัพะติ สัจฉิกัตตะปะระมัตเตนาติ มิจฉา

(คำแปล)

(ถาม) ค้นหาบุคคลไม่ได้โดยปรมาตย์ คือ ความหมายที่แท้จริงหรือ (ตอบ) ใช้...ค้นหาบุคคลไม่ได้โดยปรมาตย์ คือ โดยความหมายที่แท้จริง (ถาม) ปรมาตย์ คือ ความหมายอันแท้จริงอันใดมีอยู่ ค้นหาบุคคลนั้นไม่ได้โดยปรมาตย์ คือ โดยความหมายอันแท้จริงอันนั้นหรือ (ตอบ) ท่านไม่ควรกล่าวอย่างนี้ ท่านจงรู้นิตตะหะเถติ ว่าท่านค้นหาบุคคลไม่ได้โดยปรมาตย์ คือ โดยความหมายอันแท้จริงแล้ว ท่านก็ควรกล่าวด้วยเหตุนี้ว่า ปรมาตย์คือความหมายอันแท้จริงอันใดมีอยู่ เราค้นหาบุคคลนั้นไม่ได้โดยปรมาตย์ คือ โดยความหมายอันแท้จริงนั้น คำตอบของท่าน

ที่ว่า ปรมาตม์คือความหมายอันแท้จริงอันใดมีอยู่ เราค้นหาบุคคลนั้นไม่ได้โดยปรมาตม์คือโดยความหมายอันแท้จริงนั้นจึงผิด

6. พระยะมะกะ

เย เกจิ กุสะลา ฐัมมา สัพเพ เต กุสะลามูลา เย วา ปะนะ กุสะละมูลา สัพเพ เต ฐัมมา กุสะลา เย เกจิ กุสะลา ฐัมมา สัพเพ เต กุสะละมูเลนะ เอกะมูลา เย วา ปะนะ กุสะละมูเลนะ เอกะมูลา สัพเพ เต ฐัมมา กุสะลา

(คำแปล)

ธรรมบางเหล่าเป็นกุศล ธรรมเหล่านั้นทั้งหมดมีกุศลเป็นมูล อีกอย่าง ธรรมเหล่าใดมีกุศลเป็นมูล ธรรมเหล่านั้นทั้งหมดก็เป็นกุศล ธรรมเหล่านั้นทั้งหมดมีอันเดียวกับธรรมที่มีกุศลเป็นมูล อีกอย่างหนึ่ง ธรรมเหล่าใดมีมูลอันเดียวกับธรรมที่เป็นกุศล ธรรมเหล่านั้นทั้งหมดเป็นกุศล

7. พระมหาปฏิฐาน

เหตุปัจจัย โอรัมมะณะปัจจัย อธิปะติปัจจัย อนันตะระปัจจัย สะมะนันตะระปัจจัย สะหะชาตะปัจจัย อัญญะมัญญะปัจจัย นิสสะยะปัจจัย อุปะนิสสะยะปัจจัย ปุเรชาตะปัจจัย ปัจฉาชาตะปัจจัย อาเสวะนะปัจจัย กัมมะปัจจัย วิปากาปัจจัย อาหาระปัจจัย อินทริยะปัจจัย ฌานะปัจจัย มัคคะปัจจัย สัมปะยุตตะปัจจัย วิปะยุตตะปัจจัย อตถิปัจจัย นัตถิปัจจัย วิคะตะปัจจัย อะวิคะตะปัจจัย

(คำแปล)

ธรรมที่มีเหตุเป็นปัจจัย ธรรมที่มีอารมณ์เป็นปัจจัย ธรรมที่มีอธิปะติเป็นปัจจัย ธรรมที่มีปัจจัยหาที่สุดมิได้ ธรรมที่มีปัจจัยมีที่สุดเสมอกัน ธรรมที่เกิดพร้อมกับปัจจัย ธรรมที่เป็นปัจจัยของกันและกัน ธรรมที่มีนิสัยเป็นปัจจัย ธรรมที่มีธรรมเกิดก่อนเป็นปัจจัย ธรรมที่มีธรรมเกิดภายหลังเป็นปัจจัย ธรรมที่มีการเสพเป็นปัจจัย ธรรมที่มีกรรมเป็นปัจจัย ธรรมที่มีวิปากเป็นปัจจัย ธรรมที่มีอาหารเป็นปัจจัย ธรรมที่มีอินทริย์เป็นปัจจัย ธรรมที่มีฌานเป็นปัจจัย ธรรมที่มีมรรคเป็นปัจจัย ธรรมที่มีการประกอบเป็นปัจจัย ธรรมที่มีการอยู่ไม่ปราศจากเป็นปัจจัย ธรรมที่มีปัจจัย ธรรมที่ไม่มีปัจจัย ธรรมที่มีการอยู่ปราศจากเป็นปัจจัย ธรรมที่ไม่มีมีการอยู่ปราศจากเป็นปัจจัย (ธีรวัส บำเพ็ญบุญบารมี, หน้า 6-11)

ภาคผนวก ง ภาพสัมภาษณ์ผู้ประกอบการพิธีสวดพระอภิธรรม

ภาพ 1 สัมภาษณ์พระครูสุทัศน์นพกิจ (เจ้าคณะตำบลบ้านเหล่า)

ภาพ 2 สัมภาษณ์พระอธิการนวเชียน วิสุโท (เจ้าอาวาสวัดตองอินตา)

ภาพ 3 สัมภาษณ์พระอธิการสนิท สุชาโต (สังกัดวัดดงอินตา)

ภาพ 4 สัมภาษณ์นายก้า นามปัญญา (มัททายกบ้านดงอินตา)

ภาพ 5 สังเกตและบันทึกเสียงสดในพิธีกรรมสวดพระอภิธรรมศพ

ภาพ 6 สังเกตสิ่งของต่าง ๆ ที่ใช้ในพิธีกรรมสวดพระอภิธรรมศพ

ประวัติผู้ศึกษาค้นคว้า

ประวัติผู้ศึกษาค้นคว้า

ชื่อ นามสกุล	พระณัฐวุฒิ สุธรรม
วัน เดือน ปี เกิด	4 มิถุนายน 2529
ที่อยู่ปัจจุบัน	66 หมู่ 9 บ้านดงอินตา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา 56130
ที่ทำงานปัจจุบัน	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบัน	นักจัดการงานทั่วไป (คณะครุศาสตร์)
ประสบการณ์การทำงาน	
พ.ศ. 2558	เจ้าหน้าที่คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
พ.ศ. 2557	ครูสอนภาษาไทย โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดราชคฤห์วิทยา
พ.ศ. 2550	ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2557	พธ.บ. (การสอนภาษาไทย) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
พ.ศ. 2555	พธ.บ. (การปกครอง) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
ผลงานการตีพิมพ์	
ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง	
	พระณัฐวุฒิ สุธรรม (ผู้บรรยาย). (11 มิถุนายน 2559). อัตลักษณ์ทางภาษาในพิธีสวด พระอภิธรรมศพของบ้านดงอินตา อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา. ใน การประชุมวิชาการบัณฑิตศึกษา ครั้งที่ 2 (หน้า 529-537). พะเยา: กองบริหารงานวิจัยและประกันคุณภาพการศึกษา มหาวิทยาลัยพะเยา

ผลงานตีพิมพ์อื่น ๆ -